چەنــــد

سەرنجێك دەربارەی

هۆزەكانی كوردستانی خواروو

مێجەر ئی. ب. سۆن

ئەفسەری سیاسی، خانەقی

لە ئینگلیزییەوە وەرگێڕانی بۆ كوردی،

پەراوێز و پێشەكی

نەجاتی عەبدوڵڵا

بنكەی ژین

سلێمانی ٢٠٠٧

٩٢٠,٥٣٢١
م ٤٥٩ مێجەر سۆن
چەند سەرنجێك دەربارەی هۆزەكانی كوردستانی خواروو/ دانانی مێجەر
سۆن؛ لەئینگلیزییەوە وەرگێڕانی نەجاتی عەبدوڵلا.ـ
سلێمانی: بنكەی ژین، ٢٠٠٧.
٢١٨ل: (١٤,٥×٢١ سم)، بەڵگەنامە، ئەلبوومی وێنە، ئیندێكسی ناو.
١-هۆزو خێڵاتی كورد- كوردستانی خواروو- لێكۆڵینەوە ٢-نەجاتی
عەبدوڵلا (وەرگێڕ) ٣-ناونیشان
كتێبخانەی گشتیی سلێمانی زانیاریی سەرەتاییی پێرستو پۆلێنی ئامادە كردووە

سەرپەرشتی لەچاپدراوەكانی بنكە: سدیق ساڵح

زنجیرە: ٦٩
كتێب: چەند سەرنجێك دەربارەی هۆزەكانی كوردستانی خواروو
نووسینی: ئی.ب. سۆن
بابەت: مێژوو و ئەتنۆگرافیا
لەئینگلیزییەوە وەرگێڕانی: نەجاتی عەبدوڵلا
تایپ و مۆنتاژ و هەڵەچنی: وەرگێڕ
بەرگسازی: قادر میرخان
خەتی بەرگ: ئەحمەد سەعید
تیراژ: ١٠٠٠
نرخ: ٢٥٠٠ دینار
ژمارەی سپاردن: ٧٢١ی ساڵی ٢٠٠٧
شوێنی چاپ: سلێمانی، چاپخانەی شڤان

لەم سەرچاوەیەوە وەرگێڕدراوە: Major E. B. Soane, Notes on the Tribes of Southern Kurdistan, Government Press, Baghdad, 1918.

لە بڵاوكراوەكانی
بنكەی ژین
بۆ بووژاندنەوەی كەلەپووری بەڵگەنامەیی و ڕۆژنامەوانیی كوردی
هەرێمی كوردستان: سلێمانی، ئەندازیاران، گەڕەكی ١٠٥، كۆڵانی ٥، خانووی ٢٣
نۆرمال: ٣١٢٩١٠٢ ئاسیا: ٠٧٧٠١٥٦٥٨٦٤ یا ٠٧٧٠١٤٦٤٨٣٣ سانا: ١١٢٨٣٠٩
E. Mail: bnkaizhin@yahoo.com سنووقی پۆست: ١٤

MAJOR E. B. SOANE
C.B.E.

پێشەکی وەرگێڕ

ڕەنگە یەکێك لە لایەنە زۆر دیار و بەرچاوەکانی مێژوو و کۆمەڵگەی کوردەواری بۆ خۆی بریتیبێ لە مێژووی هۆز و عەشیرەتگەری و ئەمە ڕەنگە بەو مانایەش بێت کە قسەکردن لەسەر خێل و هۆزی کورد بۆ خۆی قسەرکردن بێ لەسەر مێژووی کورد. ئامادەبوونی خێڵ لە کۆمەڵگەی کوردیدا هێندە بەهێزە کە هەموو کولتوور و مێژووەکەی بەجۆرێك لە جۆرەکان بریتییە لە مێژووی خێڵ و هۆزەکان.

ڕاستە خێڵ و دەوڵەت لە تیۆریای زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا نوێنەری دوو سیستمی کۆمەڵایەتیی جیاوازن کە لە ناکۆکییەکی بەردەوام دان، بەڵام ئەمە هەرگیز بەو مانایە نییە کە بوارێك نەبێ بۆ پێکەوەژیانی دەوڵەت و خێڵ. مێژووی ڕۆژهەڵات ئەوەمان پێدەڵێ کە، تاوەکوو سەرەتای سەدەی بیستەمیش ناکۆکییە ئیتنیکییەکان لە پێوەندییەکانی نێوان دەوڵەت و خێل دا هەرگیز ئەو هێزە کاریگەرە نەبووە. بەپێچەوانەوە پێوەندی نێوان ئەم دوانە لەسەر توانای عەسکەری، سەرچاوەی ئابووریی و توانای ڕاگرتنی یەکسانیی هێز ڕاوەستابوو و جیاوازییە نەتەوەییەکان هەرگیز ئەو کاریگەرەییەیان نەبووە. بەشێك لە ئانترۆپۆلۆگ و سۆسیۆلۆگە ڕۆژئاواییەکان لە ڕوانگەی خوێندنەوەیێکی

تەواو تیۆرییەوە پێ لەسەر ئەوە دادەگرن کە خێڵ چەمکێکی دەوڵەت نەویستە و دابڕانێکی گەورە لەنێوان خێڵ و دەوڵەتدا هەیە. بە قسەی پاتریشا هۆزەکان فاکتەرگەلی پێشکەوتن نین و هیچ ڕۆڵێکیان لە دروستکردنی دەوڵەتدا نییە. خێڵ بە ڕوویێکی تایبەتی لەسەر پێوەندییەکانی خزمایەتی دەوەستێ و لە ڕوانگەی سترەکتووری وەچەکان پێناسە دەکرێ و دەوڵەتیش لەسەر پێوەندییە نا کەسییەکان و بەندیوارییە پەیمانبەستییەکان دەوەستێ[1]، بەڵام لە ڕۆژهەڵاتدا تەواو بە پێچەوانەی ئەم بۆچوونە خێڵ و دەوڵەت هێندە تێکەڵن کە خێڵ نەک هەر گروپێکی دەوڵەت ڕەفزکار نییە، بەڵکو ئەوە دەوڵەتە کە خێل دروستدەکات. ڕیچارد تاپەر، ئانترۆپۆلۆگی بریتانی هەقی بووە کە بڵێ " بە ڕوویێکی دیکە لە ناو هەر هۆزێك دا دەوڵەتێك هەیە و لەناو هەر دەوڵەتێکیشدا هۆزێك هەیە. دەوڵەت بە شێوەیەکی بەشیی (جزئي) لە ڕێگەی هۆزەوە دەناسرێ و هۆزیش لە ڕێگەی تێرمی دەوڵەت" دا[2]. لە چەند دەورانێکدا دەوڵەت بۆڕاگرتنی بالانس لە نێوان ئەکتەرەکاندا هەتا هۆزیشی دروستکردووە. لە ڕۆژهەڵات دەوڵەت لەیەك کاتدا هەم هۆز دروستدەکات و هەم لەناویشی دەبات. بەڵام دەبێ لێرەدا ئاماژە بەوە بکرێ کە، وەك مارتن ڤان بروینسن گووتەنی" نە هۆزە کۆچەرە

---

[1]R. O. Christensen, « *Tribes, States and Anthropologists* », In *MES*, V 22, n° 2, April 1986, p. 290.

[2] Richard Tapper, «Introduction », In *The Conflict of Tribe and State in Iran and Afghanistan*, Londres, Ed. Croom Helm, 1983, p.67.

گـەورەکان و نـە ئیمارەتـە (کوردییـەکان) بـە واتـەی تـەوای وشـەکە دەستکردی دەوڵەتی عوسمانی نەبوون"[3]

ئەمارەتە کوردییەکان کە بریتیبوون لە کۆنیفدراسیۆنی خێڵەکی و لە ڕووی جوگرافییەوە پارچە پارچە و نە هیچ کەناڵێکی پێکەوە بەند و نە هـیچ بنـەوانێکی ئـابووری پێکـەوەی کۆدەکردنـەوە. کۆمەڵگەیـەکی ترادسـیۆن و ئابوورییەکـەی بە پلـەی یەکـەم پـشتی بـە شـوانکارەیی و کـشتوکاڵکاری دەبەسـت و لـە برێـك ناوچـەی چیاییدا کـە لـە دوا ڕادەی هەژاری دەژیان، بەجۆرێك لە جۆرەکان وادەبوو ڕێگری ئاڵیکاری دەکردن لـە مانـەوەدا. پرسـی هۆزەکـان بریتیبـوو لـە هـەوڵدانێك بـۆ دروستکردنی ئەمارەتی سـەربەخۆ بـەڵام ئەسـتەموولْ دەیزانـی چـۆن یاریبکـات و چـۆن یەك دژی یەك بەشـەریان دا بـدات: " دوژمنی سـەرەکی کوردێك هەمیشە هۆزەکەی هاوسێیەتی"[4].

کۆمەڵگـەی ترادسـیۆنی کـورد کـە بـە ڕوپێکـی تایبـەتی لەسـەر شـوانکارەیی و کـشتوکاڵ دەژیـا و جگـە لـەوەش لـەناو گۆشـەگیرییەکی تـەواو و بەسـەرخۆدا شـکاوە دەژیـا. کـورد کـە بـەلای کەمییـەوە لـە سـەرەتای سـەدەی شـانزەهەمەوە ڕەعیـەتی ڕاسـتەوخۆی کۆمیونیتـەی موسـلمانێتی بـووە، کۆمەڵگەیـەکی خێڵـەکی و بـە بـێ ئـەوەی هـیچ کەلـەپورێکی کولتـووریی ئـاوا بـەهێزی هـەبێت، هـەرگیز نـەیتوانیووە بەشێوەیەکی سـەربەخۆ ناسنامەی سیاسیی خۆی بسەپێنێ. هۆیەکەی

---

[3] Martin Van Bruinssen, "*Les Kurdes, Etats et tribus*", In Hosham Dawod (sosu la dir.de), *Tribus et pouvoirs en terre d'islam*, Ed. Armand Colin, Paris, 2005, p.150.

[4] Georges Mutin, *Géopolitique du Monde Arab*e, Ed. Ellipses, Paris, 2001, pp. 93-94.

ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە سیستمی کۆمەلایەتیی کۆمەڵگەی کوردەواری کە لەسەر عەشیرەتگەری و مۆدی بەرهەمهێنانی تەواو فیزیکییەوە سەرچاوە گرتبوو کە زۆربەی کات بەرهەمهێنان لەناوچە چیاییە دوورەپەرێز و دوور لەیەکەکان زۆر سەخت بووە[5]. لەناو ئەم فەزا داخراوە و ئەم سەرزەمینە چیاییە دوورە دەستانەدا بوار بۆ کاری بازرگانی یەکجار کەمە و دواجار ئەم دەروناوچانە بەهیچ شێوەیەك نابنە چاوگەی سەرهەڵدانی شاری گەورە بەمانای تەواو وشەکە و پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان زۆر بە توندی لەناو بۆتەی کۆمەڵگەیەکی نەریتخواز و فۆلکلۆری دا نوغرۆ دەبن. وەك تۆمابوا گوتەنی هۆزە چیاییەکان بەگشتی و هۆزە کوردەکان بە تایبەتی بە سێ سیمای سەرەکی دەناسرێنەوە: جیهانێکی بچووکی بەسەرخۆدا داخراو و ئۆرگانیزمێکی داکۆکیکردن. ئەم دام و دەزگایە خاوەنی ڕەوتێکی نەریتخواز و کۆنسیرڤاتۆرە[6].

کوردستان ناوچەیەکی چیایی بووە و ڕێگەوبانەکانی سەخت بووە و شاری وا گەورەی نەبووە و هەمیشە لە پەراوێزی دەسەڵاتی ئیمپراتۆریای عوسمانی و ئێرانی دا ژیاوە و ئابوورییە سەرەکیەکەی هەر لەسەر شوانکارەیی بووە و لە ڕووی ئیداریشەوە بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ هەر لە پەراوێزی دەسەڵاتی عوسمانی دا ژیاون و دابڕاو لەگەڵ دونیای دەرەوە پێوەندییە خێڵەکییەکان زۆر بە توندی بەیەکەوەی

---

[5] Jean-Paul Chagnollaud et Sid-Ahmed Souiah, *Les frontières au Moyen-Orient*, Ed. L'Harmattan, Paris, 2004., p. 45.

[6] Thomas Bois, *Connaissance des Kurdes*, Ed,. Khayats, Beyrouth, 1966, pp. 31-32.

دەبەستنەوە و تا دەیەی یەکەمی سەدەی بیستەمیش تاك و تەرا ئەو ڕووناکبیرانەی کە هەیبوون لە شارە گەورەکانی وەك ئەستەنبووڵ، قاهیرە و میترۆپۆلەکانی ئەورووپادا دەژیان.

ئێمە کۆمەڵگەیەکی تا ناخی ئێسك عەشیرەتین و هیچ نهێنیش نییە کە، هەر بەراستی کوردستان بۆ خۆی مۆزایکی هۆز و تیرە و خێڵی جیاجیایە، کەچی بەداخەوە تا ئێستە نە لێکۆڵینەوەی ئاوا تێر و تەسەلمان بۆ سیستەمی هۆزایەتی کردووە و نە وەك پێویستیش بایەخمان بەو لایەنە داوە و ئەوەی لەوبارەشەوە نووسراوە بە پلەی یەکەم نووسراوی گەڕۆك و جاسووس و شۆفارەکانی ئینگلیزە کە بۆ مەبەستی تایبەتیی و نیازی داگیرکارانەی خۆیان چەند زانیارییەکیان بۆ بەجێهێشتووین کە ئەمڕۆ بۆ ئێمە بەخێر شکاوەتەوە و خێری داوەتەوە. ئەم ڕاپۆرتەی مێجەر سۆن کە لێرەدا کراوە بە کوردی و زانیارییەکانی لە ساڵەکانی جەنگیی یەکەمی جیهانی کۆکراونەتەوە و ساڵی ١٩١٨ لە چاپخانەی حکومەت لە بەغدا چاپکراوە و هەر بەڕاستی ئەمڕۆ ئەم کتێبە بۆتە دەسنووس و (بەگوێرەی بەدواداچوونەکانی ئێمە) تەنها دانەیەك کە پارێزراو بێ ئێستە لەناو ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا لەناو فایلی (١٥١٥٢٠) ٣٤٠٦ /FO 371 پارێزراوە* و من زۆر گەڕام نوسخەی دیکەم نە لە کتێبخانەی نیشتمانیی بریتانی و نە لە کتێبخانەی سواس و نە لە کتێبخانەی نیشتمانیی پاریس دانەم بەرچاو نەکەوت. بۆیە دوای کردنە کوردی ئەم ڕاپۆرتە پێمان باش بوو تەواوی ڕاپۆرتەکەش بە ئینگلیزی وەکوو خۆی چاپ بکەینەوە هەم بۆ دووبارە بەردەستخستنی نوسخەی ئینگلیزییەکە بۆ ناو کتێبخانەی

* The National Archives, (Kew). UK.

کوردی و هەم بۆ ئەوانەی کە دەیانەوێ بۆ کاری لێکۆڵینەوە و توێژینەوەکانی خۆیان بە ئینگلیزی سوود لە ڕاپۆرتەکە ببینن. دەمەوێ ئەوەش بڵێم کە ئەم ڕاپۆرتە هەر دوای بڵاوبوونەوەی چاپە ئینگلیزییەکە، ساڵی ١٩١٩ بە مەبەستی زانیاری کۆکردنەوە لەبارەی تیرە و هۆزە کوردییەکان و ناسینی کوردستان بۆ کاری شۆفاری کراوە بە فرانسی بەڵام وەرگێڕانە فرانسییەکە ناتەواوە و کۆپیەکی ئەم ڕاپۆرتە بە فرانسی ئێستە لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی فرانسا و ئەرشیڤی وەزارەتی جەنگیی فرانسا پارێزراوە و کۆپی دانەیەکیشی لە ئەرشیڤی ئێمەدا پارێزراوە کە من لە وەرگێڕانی ئەم ڕاپۆرتەدا، کەم و زۆر سوودم لە وەرگێڕاوە فرانسییەکەش وەرگرتووە.

دواجار دەبێ بەر لەهەرچی سوپاسی ئەرشیڤی نیشتمانیی بریتانی (لەندەن) بکەم بۆ ئیجازەی میهرەبانانەیان هەم بۆ لابردنی هەقی کۆپی رایت و هەم بۆ ڕێگە پێدان بۆ دووبارە چاپکردنەوەی کتێبەکە بە ئینگلیزی. هەروەها لە بەراییدا سوپاسی زۆری برای بەڕێزم کاک سدیق ساڵح و مامۆستا ڕەفیق ساڵح دەکەم کە هاندەری گەورەم بوون بۆ بڵاوکردنەوەی ئەم بەرهەمە و خوا کاریان ڕاستبکات و بۆ خزمەتی کتێبخانەی کوردی سەریان بخات. هەروەها سوپاسی هاوسەری خۆشەویستم فاتیمە ئەحمەد موراد دەکەم کە لە تایپکردنی تابلۆیەکان گەلێك کۆمەگی پێکردم و ماندووبوونی تایپیکردنی تابلۆیەکانی خستە ئەستۆی خۆی کە شایانی هەموو سوپاسێکمە. هەروەها گەلێك سوپاسی هێژا د. ئەمیری حەسەنپوور دەکەم کە کۆپییەکی خاوێنی ئەم ڕاپۆرتەی خستە بەردەستم، چونکو ئەو کۆپیەیەی کە من لە ئارشیڤی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیم وەرگرتبوو ئەوهێندە پاك نەبوو، بۆیە لە دڵەوە

سوپاسی دەکەم. ماوەتەوە سەر ئەوەی بڵێم زۆر بەهیوام بە ئەمانەتەوە کاری وەرگێڕانەکەم ئەنجام دابێ و خۆ ئەگەر لە دووبارەی نووسینەوەی بڕێك لە ناوە زۆر و زەوەندەکانی هۆز و تیرە و شوێنە جیاجیایەکانی کوردستاندا هەڵەم کردبێ و سەرچیغ چووبم، ئەوا پێشەکی گەلێك داوای بەخشین دەکەم و دەکرێ لە چاپیەکانی داهاتوو ڕاستیان بکەینەوە.

نەجاتی عەبدوڵڵا

پاریس، ٢١ی ئایاری ٢٠٠٧

سەرچڵێك

لەبارەی ژیان و كارە كوردناسییەكانی

مێجەر ئی.ب. سۆن

(١٨٨١-١٩٢٣)

بنکەی ژین
www.zheen.org

ناوی تەواوی ئێلی بانیستەر سۆن*-ە و لە ١٦ ی ئابی ساڵی ١٨٨١ لە كنزنگتن** لەدایك بووە. سۆن لە بنەماڵەیەكە كە پیاوەكانی بە دانایی و كەشخە و قۆزی بەناوبانگ بوون. ولیام سۆنی باوكی پیاوێكی زمانزان بوو و هەر زوو هێشتا تەمەنی سۆن نەبوو بوو بە دوو ساڵ كاتێك كۆچی دوایی كرد. ئێلی سۆن ساڵی ١٨٨٩ دەچێتە قوتابخانەی

---

* Ely Bannister Soane

** Kensington

بیــشۆپی لاتیمــەر Bishope Latymer's و ســاڵی ١٨٩٥ دەچــێتە قوتابخانەی لاتیمەری باڵا Upper Latymer's و تا شانزە ساڵی هەر لــەو قوتابخانەیــە دەمێنێتــەوە. دواتــر بــە ســەرکەوتوویی و بــە پلــەی شەرەف تاقیکردنەوەکانی Cambridge Local Junior ساڵی ١٨٩٦ و تاقیکردنــەوەکانی Senior Exams ســاڵی ١٨٩٧ دەبــڕێ. ســۆن لــە دەورانــی ژیــانی قوتابخانەییــدا وێــڕای ئــەوەی کــە لــە قوتابخانــە چەندین جــار مێــدالیای ســەول لێــدانی وەرگرتبــوو کەچــی هــەرگیز هەوەســی بــە یاریکردن نەدەهات، بەڵام حەزێکی زۆری بۆ زمانی فرانسی هەبوو و وەك ئەکتــەریش لــە ئاهەنگــەکانی قوتابخانــە وەدیاردەکــەوت و هــەر زوو بــەهرەی زمــانزانی و لاســاییکردنەوەی تێــدا ڕەســکا کــە ئەمــە دواتــر لــە ئێران بە کەڵکی هات. سۆن خولیای ژەنینی ئامێری پیانۆ و ئۆرگەن-یشی هەبوو.

سۆن بەر لەوەی خوێندن تەواو بکات هەر لە ساڵی ١٨٩٨-ەوە نیازی سەفەری ڕۆژهەڵات لەسەری دابوو بەڵام تا ساڵی ١٩٠٢ئەم ڕێکەوتەی بۆ نەرەخسا. دوای ئەوەی کۆمپانیای (ئێچ، ئێس، کینگ)* کە وەك بانکی شــەریکەی هینــدی شــەرقی بــوو و وەکیلــەکانی لەگــەڵ بــانکی لویــدز** تێکــەڵاوبوون، بەمــشێوەیە ســۆن پێوەنــدی بــە بــانکی شاهەنــشاهی ئێرانــی*** دەکات و لە شوباتی ساڵی ١٩٠٢ دەچێتە ئێران. سۆن لەم مێژووە بەدواوە جگە لە دووایین دوو ساڵی تەمەنی و چەند ماوەیەکی کەمی پشووەکانی بۆ ئەنگلستان، هەموو ژیانی هەر لە ڕۆژهەڵات بەسەر دەبات. دوای چوونی بۆ ئێران ماوەیەکی کورت لە تاران بەسەر دەبات و

* H. S. King
** LIoyds Bank
*** Imperial Bank of Persia

دواتر دەچێتە (یەزد) و لەوێوەوە ساڵی ١٩٠٣ دوای یەك ساڵ مانەوە لە یەزد دەست دەكات بە وەرگێڕانی چوارینەكانی عومەر خەیام. ساڵی دواتر لە بوشەهر و پاشان لە شیراز دەبێتە ژمێریاری بانكی شاهەنشاهی ئێران. لەو ساتەوە سۆن خولیای ئایینی ئیسلامی دەكەوێتە سەر و دەچێتە مزگەوتەكان و جلی ئێرانی دەپۆشی و لەگەڵ ئاخوندەكان دەكەوێتە وتوێژ و دواجار ساڵی ١٩٠٥ دەچێتە سەر ئایینی ئیسلام و دەبێتە شیعە. ساڵی ١٩٠٦ دەبێتە بەڕێوەبەری لقی بانكی شاهەنشاهی ئێران لە كرماشان و لێرەوە دەستدەكات بە فێربوونی زمانی كوردی و لێكۆڵینەوە لەبارەی گەلی كورد. دواتر لە سۆنگەی ناكۆكیی توندی لەگەڵ كۆنسڵی ڕووسیا لەوشارە هێندە لە پۆستەكەی نامێنێتەوە و ساڵی ١٩٠٧ واز لە بانكەكە دەهێنێ و بۆ ماوەیەكی كورت دەگەڕێتەوە بۆ ئەنگلستان. ئەمجارە كە لە لەندەن دەگەڕێتەوە بەناوی خوازراوەی میرزا غولام حوسێن شیرازی گەشتێكی دوورودرێژ بەناو میزۆپۆتامیا و كوردستان دا دەكات و بەرهەمی ئەم گەشتەی ئەم كتێبە نایابە بوو بە ناوی (گەشتێك بۆ میزۆپۆتامیا و كوردستان بە جل گۆڕاوی.، لەگەڵ چەند سەرنجێكی مێژوویی لەبارەی هۆزە كوردییەكان و كلدانییەكانی كوردستان)* كە ساڵی ١٩١٢ یەكەم چاپ و ساڵی ١٩٢٦ دووەم چاپی بڵاوكرایەوە.

سۆن ساڵی ١٩٠٩ بە جلی ئێرانی لە خوڕەمشەهر سەردەردەكاتەوە و كۆتایی هەمان ساڵ پێوەندی بە ستاف (كۆمپانیای نەوتی ئەنگلۆ-ئێرانی)** دەكات لە هەمان شاردا و دوای چەند مانگێك دەینێرن بۆ

To Mesipotamia and Kurdistan in disguise; With historical notes of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan

Anglo-Persian Oil Company **

چیای سورخ لە نزیك خانەقی و لەوێوەوە دەست دەكات بە كاری گەڕان بەدوای نەوتدا. بۆ ڕێزگرتن لە توانای سۆن و ئەو خزمەتە زۆر و زەوەندەی كە بۆ كۆمپانیای نەوتی ئەنگلۆ-ئێرانی كردبوو ساڵی ١٩١٣دەكرێتە جێگری كۆنسلی بریتانیا لە قەسری شیرین، شارێكی چكۆڵەی ئێران لەو دیوو سنوور نزیك بە چیای سورخ. دەگێرنەوە جارێك فەتاح بەگ كە پێش ئەوەی سۆن بچێتە قەسری شیرین لە بەرامبەر "پارێزگاری كردن" لە كێڵگەكانی نەوت مانگانەیەك وەردەگریّ. هەر كە مێجەر سۆن دەگاتە ئەویّ لە ناكاو پارەكەی دەبڕیّ. ئەوكاتە فەتاح بەگ نووسراوێك بۆ سۆن دەنێریّ و هەڕەشەی لێدەكات و داوای لێدەكات دەم و دەست ئەو پارەیەی كە نەدراوە بۆی بنێریّ ئەگەر نا فەتاح بەگ ناتوانیّ كۆنترۆلی هۆزەكەی بكات. كاتێك دوو تەتەرەكەی فەتاح بەگ دەگەنە كێڵگەی نەوت، سۆن دەیانگریّ و چەك و ئەسپەكانیان لێدەسەنیّ و بە چەككراوەیی بۆ فەتاح بەگ یان دەنێرێتەوە تا ئەو پەیامەی پێبڵێن: " ئەگەر دەیەویّ شەڕبكات ئەوا ئێستە دوو چەكی لەوەی پێشوو كەمترە لەكاتێكدا ئەو دوو چەكی زیاتری هەیە". فەتاح بەگ بەر لەوەی بەرەو ڕووی شەڕ بێتەوە بڕیار دەدا خۆی بچێتە لای سۆن. لە كێلگەی نەوت مێجەر سۆن ڕێز لە فەتاح بەگ دەنیّ و دەكەوێتە ژێر كەسایەتی بەهێزی فەتاح بەگ، بۆیە كێشەی پارە هەرگیز نەوروژێنرا و فەتاح بەگ گەڕایەوە ناو هۆزەكەی و ئەم هاوڕێیەتییەی نێوان فەتاح بەگ و سۆن تا مردنی ئەوەی یەكەم هەر بەردەوام بوو.

www.zheen.org

سۆن پیاوێكی كورتەبنە، تۆكمە و سیما باریكەلەی چاو ڕەشی تیژ بوو. هەر زوو ئەم هێزی كەسایەتییە لەسەر زەوی واقیع حسابی بۆكرا و

به تایبەت لەو جێگەیانەی کە دەسەڵاتی تورکی وەکوو دەسەڵاتی ئێرانی لەو دیوو سنووری شارە گەورەکان هەر تەنها شتێکی ڕەمزی بوو. سۆن لەکاتی هەڵگیرسانی جەنگیی یەکەمی جیهانی لە بەغدا دەبێ و لەگەڵ ٢٠ ئەوروپی دیکە زیندانی دەکرێ و دواتر هەڵوەدای مەرسینیا* دەکرێ و زۆربەی ئەو ماوە ڕێگەیان هەر بە پێیان پێ دەبڕن. دوای چەند هەفتەیەك مانەوە لە مەرسینیا وەکو هەموو ئەوروپییەکانی دیکە ئازاد دەکرێ و یەکسەر دەگەڕێتەوە میسر. زانیاری زۆر وردی لەبارەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و شارەزایی لە ناوچەکە وایان لێکرد سەرنجی فەرماندەیی هێزی لەشکرکێشی* بۆ خۆی ڕابکێشێ و لە دەستپێکی ساڵی ١٩١٥ دەست بەکار دەبێ و دواتر ساڵی ١٩١٦ دەیهێننە بەسرە. دوایی ماوەیەك بۆ ڕاهێنان لە دائیرەی جاسووسکاری خەریك دەبێ و دواتر دەیکەنە نووسەر لە ڕۆژنامەی بەسرە تایمز *Basrah Times* کە ڕۆژنامەی حکومەتی بوو و بە ئینگلیزی و عەرەبی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەردەچوو و دواتر چاپی فارسی-یشی هاتە سەر. هەر زوو بۆ کردەیەکی سەخت نێردرا بۆ لای بەختیارییەکان تا بەشوێن جاسووس و شۆفارە تورك و ئەڵمانییەکاندا بگەڕێ و بێدەنگیان بکات. سۆن بە هاوەڵی شەش پاسەوانی کورد و فارس توانی (ئەرکەکە) بە سەرکەوتوویی ڕایی بکات.

سۆن سەرەتای ساڵی ١٩١٦ بوو بە جێگری کۆنسلی بریتانیا لە دێزفول. دوای داگیرکردنی بەغدا لە ئاداری ١٩١٧ دوای ئەوە ماوەیەك لە بەغدا دەمینێتەوە. لەبەر ئەوەی تا دیسامبەری ١٩١٧ خانەقی هیچ

---

* Mersina
* Expeditionary Force

شێوە بەڕێوەبردنێکی مەدەنی ئینگلیزی لێنەبوو کە، دوای ئەوە بۆ یەکەمجار لە لایەن هێزەکانی بریتانییەوە داگیرکرا، ئینگلیز کاروباری ناوچەکانی خانەقی و دەوروبەری بە مێجەر سۆن دەسپێرن. خانەقی ئەو سەروبەندانە بە دەست سوپای تورکیا و ڕووسیا، بە تایبەت بەدەست ئەمەی دواییان بوو بوو بە وێرانە و برسێتییێکی وای تێدا بڵاوبووبۆوە کە لە وەسفکردن نەدەهات. سۆن لەو شارە هەڵمەتێك بۆ فریاکەوتنی برسیەکانی جەنگ ڕێکدەخات. هەر لەوساڵانەی مانەوە و کارکردنی لە خانەقی کەرەسە و مەتریالی ئەم کتێبەی لەبارەی هۆزەکانی کوردستانی خواروو کۆکردۆتەوە و زانیارییەکانی تەواو ورد و جێگەی بایەخن. لەبەر زۆری خزمەتەکانی بۆ حکومەتی بریتانی ویسامی C.B.E ی پێدەبەخشن. سۆن لە نیسانی ١٩١٨ تووشی نەخۆشی کوشندەی دەردەباریکە دەبێ و دەییەخێ. دوای چەند هەوتوو مانەوە لە نەخۆشخانە لەسەر داوای بە پەلەی خۆی ڕەوانەی ئوستراليا دەکرێ بۆ چارەسەریکردن و دوای شەش مانگ دەگەڕێتەوە و بە ڕواڵەت لە نەخۆشیەکەی چاك دەبێتەوە. لە سەرەتای ساڵی ١٩١٩ کاروباری ناوچەی سلێمانی پێدەسپێرن و هێندە نابات سۆن و شێخ مەحموود تێکگیردەبن و دواتر ئینگلیز بە ئاگر و ئاسن دەکەونە دامرکاندنەوەی ڕاپەڕینە چەکدارییەکەی شێخ مەحموود.

سۆن پیاوێکی تەبیعەت وشك و ئاغر بوو و لە بارەگەکەی خۆی نەدەچووە دەرەوە، سۆن کەم دەردەکەوت و بەمە دەیویست سامێك بۆ خۆی پەیدا بکا. خۆ کە دەریش دەکەوت و یا بە بازاردا دەڕۆیشت دەبوو خەڵکەکە بە جارێ هەستنە سەرپێ و ڕێبوار کڕنۆشی بۆ بکا، بەڵام لەگەڵ ئەوشدا لە ماوەی ١٨ مانگی حوکمڕانی سۆن لە سلێمانی تەنها

www.zheen.org

یەك كەس لە سێدارە درا ئەویش خەڵكی كوشتبوو. جگە لەوە سۆن ڕێگە وبانی هەڵدەنا و دەیەویست متمانە بگەڕێنێتەوە ناو خەڵك و قوتابخانەی دەكردەوە. لە ناوچەی سلێمانی خوێندنی كردە كوردی و هەموو هەوڵێكی دەدا ئیدارەی ناوەخۆیی لە ناوچە كوردییەكاندا شێوازێكی تەواو كوردانە بەخۆوە بگرێ و تەواوی كارمەندەكانی ناوچەكە كورد بوون و خۆیشی جگە لەوەی شارەزاییێكی تەواوی لە زمانی فارسیدا هەبوو بە كوردییێكی زۆر تەواو قسەی دەكرد و هەموو دیالێكتەكانی كوردیشی دەزانی. هەر ئەویش بوو جل و بەرگ پۆشینی كوردیشی كردبووە ناچاری و ڕێگەی نەدا چیتر ناوی شاری (سلێمانی) بە شێوەی (سلێمانیە) بنووسرێ.

دەكرێ ئەوە بڵێین كە وەختایەك سۆن گەیشتە كوردستان، نووسینی كوردی زۆر بە دەگمەن دەنا هەر نەبووە. دەبێ ئەو ڕاستییەش بگوترێ كە سۆن ڕۆڵێكی یەكجار گەورەی بینی لە جیهانی ڕۆژنامەوانیی كوردی و هەر بەڕاستی خاوەنی یەكەم ڕۆژنامەی كوردی بوو لە كوردستانیی خواروو (تێگەیشتنی ڕاستی – بەغدا ١٩١٨) دواتریش لە ڕێگەی ڕۆژنامەی پێشكەوتن خزمەتێكی زۆری زمانی كوردیی نووسینی كرد. سۆن یەكەم كەسە كە فرمانی دا لە سلێمانی بە كوردی ڕۆژنامە دەربچێت. (ڕۆژنامەی پێشكەوتن) یادگاری (سۆن)ە و زمانی كوردی بەهۆی ئەم ڕۆژنامە تاقانەیەوە لە (سلێمانی) دا هاتە نووسین و خوێندنەوە و هەر بە هاندانی (سۆن) هەندێ لە نووسەرەكانی ئەو ڕۆژەی سلێمانی كەوتبوونە سەر بیر و مەیلی نووسینی كوردیی پەتی. تەنانەت (سۆن) بۆ ئەمە (پاداشت)ێكیشی دانابوو و ئەوانەی كە نزیكەی لاپەرەییێكیان لەهەر باسێك بە كوردی پەتی ئەنووسییەوە لە (٢٠) تا

(٣٠) ڕوپیه (پاداشت)ی پێ دەبەخشین. دواتریش دوای ئەوەی ساڵی ١٩٢١ گەڕایەوە ئەنگلستان وێڕای ئەوەی کە نەخۆشی دەرەتانی لێ بڕیبوو کەچی هەر خەریك بوو کەرەسەی فەرهەنگێکی کوردی–ئینگلیزی کۆدەکردە و سەرقاڵی لێکۆڵینەوەیێکی زمانەوانی تایبەت بە زمانی کوردی بوو کە ئێستە دەستنووسەکە لە کتێبخانەی لێکۆڵینەوە ڕۆژهەڵاتییەکان لە Finsburry Circus پارێزراوە. لە تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٢٢ لەسەر ڕاسپاردەی پزیشکەکان دەنێردرێ بۆ بیزێرتە *، بەڵام تا ئەو ڕادەیە نەخۆش بوو کە ئامۆژگاری دەکەن بۆ ڕاوێژی پسپۆری پسپۆر بگاتەوە لەندەن، بەڵام مەرگ ڕێگەی نادات و هەر لە ناو زەریا لە ڕۆژی ٢٤ ی شوباتی ١٩٢٣ کۆچی دوایی دەکات.

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

* Bizerta

سەرچاوەکان

1-E.B. Soane- A Memoir, by Sir Arnold T. Wilson, In *To Mesipotamia and Kurdistan in disguise: With historical notes of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan (With a memoir of the author by Sir Arnold T. Wilson)*, London, 2d ed, J, Murray, &çé-, pp. IX-XVII.

2-Arnold T Wilson, *Mesopotamia 1917-1920: A Clash of Loyalties: A Personal Historical Record*, Ed. Oxford University Press, 1931.

٣- ڕەفیق حلمی، یادداشت: *کوردستانی عێراق و شۆڕشەکانی شێخ مەحموود*، بەشی یەکەم، چاپی دووەم، هەولێر، ١٩٨٨.

بنكەی ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

بیبلیۆگرافیای

کرۆنۆلۆژی کاره زانستییەکانی مێجەر سۆن

لەبارەی کوردەوە

1909

1- *Notes on a Kurdish dialect, the Shadi branch of Kermanji*, In: J. R. A. S, London, Pt IV. pp: 895-921.

2-*A Southern Kurdish folksong in Kermanshahi dialect*[7], In: J. R.A. S, London, Pt I. pp: 35-51

1912

3-*To Mesipotamia and Kurdistan in disguise; With historical notes of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan*, London, Fist Edition, J. Murray, (IX+421 p), 6 ill, 1 map[8].

4-*Notes on a Kurdish dialect, Sulaimania (Southern Turkish Kurdistan)* In : J. R. A. S, London, Pt IV, pp. 891-940

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[7] ئەم وتارە لە لایەن ئەنوەری سولتانی کراوە بە کوردی، بڕوانە: قەتاری کوردی کرماشان، گۆواری "مەڵبەند"، لەندەن، ژمارە ٥٣، لا: ١٠-١١ و ژمارە ٥٤، لا: ١٤-١٥

[8] ئەم کتێبە تەرجەمەی ڕووسی و عەرەبی کراوە، بەداخەوە تا ئێستە ئەم کتێبە نایابە کە لە هەموو ڕوویێکەوە شایستەی ئەوەیە ڕاستەوخۆ لە ئینگلیزییەوە بکرێتە کوردی، کەچی تا ئێستە نەکراوە بە کوردی، وەرگێڕ.

1913

5-*Grammar of the Kurmanji of Kurdish language*, London, Luzac, (Luzac's Oriental Grammar Series,N°6),XVI+289p[9].

1918

6- *Notes on the tribes of southern Kurdistan*, Baghdad: Printed at the government Press, (40 p)[10].

7- *Report on the Sulemania District of Kurdistan*, Calcutta: Superintendent government printing press (161 p).

٨- ڕۆژنامەی "*تێگەیشتنی ڕاستی*"، بەغدا، سێشەممە، ١ ی کانوونی دووەمی ١٩١٨ تا ڕۆژی ٢٧ ی کانوونی دووەمی ١٩١٩، بەسەر یەکەوە (٦٧) ژمارەی لێدەرچووە. ئەم ڕۆژنامەیە زمانحال و ئۆرگانی پرۆپاگەندەی ئینگلیز بوو لەناو کورد دا و هەموو سەرچاوەکان پێ لەسەر ئەوە دادەگرن کە سۆن بەڕێوەبەر و یەکەم نووسیاری ڕۆژنامەکە بووە[١١].

1919

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[9] مەکەنزی بەم کتێبەدا چۆتەوە بڕوانە: D.N. Mackenzie, *Kurdish Dialect Studies*, 1961, p. XIX.

[10] ئەمەیان ئەم کتێبەی بەردەستتانە، وەرگێڕ.

[11] بڕوانە: د.کەمال مەزهەر ئەحمەد، *تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا*، لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٨، لا: ١٣٧

9-*Elementary Kurmanji grammar (Sulaimania district)*, Baghdad, (197 p)[12].

1920

١٠- ئەوەلین قرائەتی کوردیی، محەمەد باشقە و محەمەد ئەمین زەکی، بەهۆی مێجەر سۆن و ج. فاربێل تەطبیق کراوە و دائیرەی مەعاریفی بەغدا پەسندی کردووە و بڵاوی کردۆتەوە و لە چەپەوە بۆ ڕاست دەستپێدەکات. ٣٠ لاپەڕەیە، بەغدا، چاپخانەی حکومەت[١٣].

1921

11- *A short anthology of Guran poetry*[14], In J.R.A.S, London, pp. 57-81.

1922

---

[12] **مەکەنزی بەم کتێبەدا چۆتەوە بڕوانە:** D.N. Mackenzie, *Kurdish Dialect Studies*, 1961, p. XIX.

[13] **بڕوانە: نەریمان، *بیبلیۆگرافیای کتێبی کوردیی ١٧٨٧-١٩٧٥*، کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٧، لا: ١٨-١٩**

[14] **پێشەکی ئەم وتارە لە لایەن ئەنوەری سولتانی لە ئینگلیزییەوە کراوە بە کوردی، بڕوانە: مێجەر ئی.بی. سۆن: "بەیازێکی بچووکی شیعری گۆرانی" لە کتێبی " کەشکۆڵە شیعرێکی کوردی (گۆرانی)، گردە کۆیی شێخ عبدالمومنی مەردۆخی، ساغ کردنەوە و سەرەتانووسینی: ئەنوەری سولتانی، تراستی سۆن بۆ کوردستان، لەندەن، ١٩٩٨، لا: ٤٣١-٤٣٤**

بنکەی ژین
www.zheen.org

12- *Notes on the phonology of Southern Kurmanji*, In J.R.A.S, London, Pt II, pp. 191-226.
13**-** *The Southern Kurds*, In JRCAS, London, Vol. IX, Pt I, pp. 40-47

1923

14- *Evacuation of Kurdistan; an ill-fated expedition*, In JRCAS, London, Vol. X, Pt I, pp73-74

15-*The Tale of Suto and Tato*[15], In Bulletin of School of Orient and African Studies, Vol I, London, pp. 69-106.

1926

16-*To Mesipotamia and Kurdistan in disguise: With historical notes of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan (With a memoir of the author by Sir Arnold T. Wilson)*, London, 2d ed, J, Murray, XXI+421 p, 11 ill; 1 map. Bibliography: p. 409-410.

---

[١٥] ئەم چیرۆکە ساڵی ١٩٨٨یوسف زەنگەنە و جەواد مەلا کردوویانە بە کورمانجی خواروو و دوایی هێناویانەتە سەر تیپی لاتینی. بڕوانە: *چیرۆکی سۆتۆ و تەتۆ*، کۆکردنەوە و بە ئینگلیزیکردنی: مێجەر سۆن و باسیل نیکیتین، بە کورمانجی خوارو و لاتینی کردنی: یوسف زەنگەنە و جەواد مەلا، بڵاوکراوەکانی کوردۆلۆژیا، ژمارە ٧، لەندەن، ١٩٨٨. ئێمە لە بەرگی یەکەمی کتێبی (بازیل نیکیتین و کوردناسی) ئەم چیرۆکەمان وەکوو خۆی بڵاوکردۆتەوە، بڕوانە: نەجاتی عەبدوڵڵا، *بازیل نیکیتین و کوردناسی*، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٤، لا: ١٨٨–٢١٢

بنکەی ژین
www.zheen.org

1955

17-*Kurdish-English wordlist (Suleimaniye dialect)*, handcopy made by D.N. and G. Mackenzie, (Kurdish transliterated in roman script), London[16]

1979

18-*To Mesopotamia and Kurdistan in disguise : narrative of a journey from Constantinople through Kurdistan to Baghdad, 1907-1909 with historical and ethnographical notices of the various Kurdish tribes and of the Chaldaeans of Kurdistan*, and an index , Repr. of the 2nd ed. of 1926, Ed. St Helier : Armorica Book Co.

کورتکراوەکان:

JRCAS:*Journal of the Central Asian Society*
JRAS:*Journal of the Royal Asiatic Society*

بنکەی ژین
www.zheen.org

[16] ئەم کتێبە کە دوایین کاری مێجەرسۆن بوو لەبارەی زمانی کوردی و تەرخانی دیالێکتی (سلێمانی) کراوە و لە دوادواییەکەی ژیانی نووسیوویەتی و ساڵی ١٩٥٥ مەکەنزی دووبارە ئەم دەستنووسە بە چەند دانەیەکی کەم بڵاو دەکاتەوە کە ئێستە دانەیەك لەم کتێبە لە کتێبخانەی سواس SOAS لە لەندەن پارێزراوە، وەرگێڕ.

بنکەی ژین
www.zheen.org

NOTES

ON THE

TRIBES OF SOUTHERN KURDISTAN

BY

MAJOR E. B. SOANE,

Political Officer, Khaniqin,

M.E.F.

1918.

BAGHDAD:
PRINTED AT THE GOVERNMENT PRESS.
1918.

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەرگی دەرەوەی کتێبە ئینگلیزیەکەی سۆن

NOTES ON THE TRIBES OF SOUTHERN KURDISTAN.

(1) BAJLAN.

(*a*) Tribe (*b*) Family of Bajlan.

Sections.—JUMUR and QAZANLU.

Sub-sections of JUMUR are Saikawand, Hajilar, Gharibawand, Shirawand, Charkalao, Mamawand, Daudawand and Jalil Agha.

Sub-sections of QAZANLU are Haji Khalil, Wali Agha, Abdurrahman Agha.

Chiefs of the JUMUR.—Majid Khan, Parviz, Mubarak, Jahanbakhsh, Qadir Agha, Muhammad Amin Agha.

Chiefs of the QAZANLU.—Wali Agha, Abdurrahman Agha, Ghaidan Agha, Haji Khalil Agha.

Strength.—About 1,300 families. Majid Khan had before the war about 80 horsemen and Muhammad Amin Agha with Wali Agha about 400. At present the tribe is dispersed and has no strength.

Location.—(*a*) Jumur.

In the so-called plain of Bajlan bounded

N. The Abbasan stream

S. The Qasr i Shirin-Kermanshah road

E. The hills Dar i Diwan and Bishikan

W. The Sirwan river and Agh Dagh Hill.

www.zheen.org

لاپەڕەی یەکەمی کتێبە ئینگلیزیەکەی سۆن

چەند سەرنجێك

دەربارەی

هۆزەكانی كوردستانی خواروو

نووسینی

میجەر ئی.بی. سۆن

ئەفسەری سیاسی، خانەقی

فەرماندەیی گشتیی هێزی لەشکرکێشی میزۆپۆتامیا

١٩١٨

بەغدا:

لە چاپخانەی حکومەت چاپکراوە

١٩١٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

وەرگێڕانی دەقاودەقی سەر بەرگی کتێبە ئینگلیزییەکە

بنکەی ژین
www.zheen.org

چەند سەرنجێك
دەربارەی هۆزەكانی كوردستانی خواروو

١- Bajlan باجەڵان

ئا- هۆز **بیٚ- بنەماڵەی باجەڵان**

تیرە: جومور و قازانلوو

تایەفەكانی جومورییەكان بریتیین لە: سەگەوەند، حاجیلەر، غەریبەوەند، شێرەوەند، چواركلاو*، مەمەوەند، داودەوەند و جەلیل ئاغا.

تایەفەكانی قازانلوو بریتین لە: حاجی خەلیل، والی ئاغا، عەبدولڕەحمان ئاغا.

سەرۆكەكانی جومور: مەجیدخان، پەروێز، موبارەك، جیهانبەخش، قادر ئاغا، محەمەد ئەمین ئاغا.

سەرۆكەكانی قازانلوو: والی ئاغا، عەبدولرەحمان ئاغا، غەیدان ئاغا، حاجی خەلیل ئاغا.

بنكەی ژین
www.zheen.org

هێز: نزیكەی ١٣٠٠ بنەماڵە. مەجید خان بەر لە جەنگ (واتە جەنگی یەكەمی جیهانی، وەرگێڕ) ٨٠ سوارە و محەمەد ئەمین ئاغا لەگەڵ والی

---

* Charkalao

ئاغا، دەوروبەری ٤٠٠ سوارەیان هەبووە. لە کاتی ئێستەدا هۆزەکە پەرت و بڵاوبۆتەوە و هیچ هێزێکیان نەماوە.

شوێن:

ئا- جومور:

لەو پێدەشتەی پێدەڵێن باجەلان کە بەمشێوەی خوارەوە دەستنیشانکراوە

باکوور: جۆباری عەباسان

باشوور: ڕێگەی قەسری شیرین- کرماشان.

ڕۆژهەڵات: گردوڵکەی داری دیوان و بیشکان.

ڕۆژئاوا: ڕوباری سیروان و بەرزاییەکانی ئاغ داغ.

بێ: قەزانلوو:

لە پێدەشتی بن کوردە کە بەمشێوە دەستنیشان کراوە:

باکوور و ڕۆژئاوا: ڕووباری سیروان

باشوور: بابا پلاوی Baba Pilawi و جەبەل مروارید.

ڕۆژئاوا: ئاغ داغ.

- لە بابوك لە نێوان موسل و زابی بچوك لە ژێر قەڵەمڕۆی عەلی ئاغا قازانلوو.

- لە باجەلانی نزیك کەرکووك لەژێر قەڵەمڕۆی عەبدولڕەحمان ئاغا

بۆ تێبینییە گشتییەکان و مێژوو، بڕوانە بەشی (بنەماڵە).

www.zneen.org

بێ: بنەماڵەی باجەڵان

سەرۆکی ئێستە: مستەفا پاشای باجەڵان، پیاوێکی بەتەمەن، دڵرەق، کەسایەتییێکی خاوەن بڕیار، هەست و نەستی ئینگلیزخوازانەی بەر لە جەنگی پاراستووە تا ئەو ڕادەیەی کە قوربانی بە ناوچەکانی ژێردەست و سامانی خۆی داوە تا ئەو وادەی کە دوای دەستبەسەرداگرتنی بەغدا بە ئێمەی دابوو بیهێنێتە جێ. پێشتر لە سێرڤیسی مەدەنی تورکیدا چەندین پایەی هەبووە و لە چەندین دەوراندا حاکمی عەزیزییە و بەدرە بووە. شارەزاییێکی قوڵی لە بارەی عەرەبەکانی ئەم هەرێمانە هەیە و بە هەمان شێوە شارەزای هۆزەکانی کوردستانی خوارووشە. لە بنچینەدا کوردە و کوردێکی بێغەل و غەشە و بەوەی لە تۆرمەیەکی کورمانجییە و کەس وەکو ئەو مێژووی بنەماڵە کوردە کورمانجەکان ناناسێ. هەمیشە دژە تورك بووە و لە دژی تورك ڕاپەڕیووە و چەندین جار دوورخراوەتەوە. لە شەڕی نێوان هۆزەکان ناو شۆرەتێکی بەجەرگانەی هەیە. ئالیکارێکی بەهێز و بە حەماسە بۆ هەر پرۆژەیەك کە سەربەخۆیی کوردستانی لە پشتەوە بێت. پێوەندی ژن و ژنخوازی لەگەڵ بنەماڵە ئارستۆکراتەکانی بابان دا هەیە، کە کۆنترین و پاکژترین بنەماڵەی کورمانجن لە کوردستانی خواروو. ناوی هاوسەرەکەی عصمە خانم*-ە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

* Asma Khanum

مێژووی بنەماڵەکە

بنچینەی باجەڵان دەگەڕێتەوە بۆ هەرێمی دیاربەکر و لە ناو ئەو هۆزە کورمانجانەی کە لە دەوروبەری ئەم شارە بارگەیان لێهەلخستبوو و دەوربەریساڵی ١٦٣٠ کۆچدەکەن بۆ زەهاو (کە ئەودەم سەر بە تورکیا بووە) و جوتیارە ئاخێوەرە زمان پەهلەوییەکان کە لەوێدا دەژیان داگیر دەکەن. سولتان موڕادی چوارەم[**] زەهاو یان پێدەبەخشێ لەگەڵ ناچارکردنیان بەوەی لەکاتی بانگهێشتندا ٢٠٠٠ ئەسپسوار و سەرانەیەکی ساڵانەی ٣٠٠٠٠٠ پیاستەر بدەن. ئەم باپیرە گەورەیان ناوی عەبدال بەگی باجەلان بووە. لەقەبی پاشا بۆ یەکەمجار بەخشرایە ئەحمەد پاشای باجەڵان کە لە پای تاق لەگەڵ نادر شا جەنگاوە. پاشالیکی زەهاو تا دەورانی عوسمان پاشای باوکی موستەفا لە دەستپێکی سەدەی نۆزدەهەم هەر بەردەوام بووە. لە سۆنگەی لاوازی پاشالیکی بەغدا لە دەورانی جەنگ و دوای جەنگ لەگەڵ محەمەد عەلی میرزا، کوڕی فەتح عەلی شا، بنەماڵەی باجەڵان و جوتیارە ڕەعیەتەکانی (کە ئێستە ناوی باجەلان-یان هەڵگرتووە) بە بێ هیچ هاوپشتییێك شەڕی محەمەد عەلی میرزا یان کردووە و ناچاربوون زەهاو چۆڵ بکەن. دوای ئەوەی کۆمسیۆنی هێکێشانی سنوور لە ئەرزەرۆم کە عوسمان پاشا تێیدا ئەندام بووە، زەهاوی وەکوو بەشێك لە ئێران ناسی، بنەماڵەی باجەڵان وایان پێباشتر بوو کە وەکوو ڕەعیەتی تورکیا بمێننەوە و

[**] سولتان مورادی چوارەم (١٦٢٣- ١٦٤٠)، وەرگێڕ.

www.zheen.org

کۆچیان کرد بۆ خانەقی بەو شێوەی کە ئێستە خانەقی بۆتە ناوەندی ئێستەیان.

عەشیرەتی باجەلان جاران و ئێستەش گردبوونەوەیەکی چەندین هۆزی هەمەچەشنە بووە کە لە زەهاو دا جێگیر بوون. قەزانلووەکان پاشماوەی هۆزی ڕۆژهەلاتی تورکین کە لە چەند دەورانێکدا لە نزیك هەمەدان جێگیر بوون و تۆرمەی چەند کۆلۆنین کە لە نزیك سنووردا جێگیر بوون وەکو دەرگەزینلووی قەسری شیرین و دانیشتوانی قەزانی نزیك مەندەلی و ئەم گروپانە جاران بە ناوی قەزانلوو ناسراو بوون بەلام بە بێ ئەوەی هیچ پێوەندییێکیان لەگەلٚ بنەماڵەی باجەلان دا هەبووبێ. زەهاو خەڵکانێکی لێبووە کە بە دیالێکتێکی خراپی پەهلەوی قسەیان کردووە کە ئەمڕۆ هێشتا دیالێکتی جومورەکانی باجەلانە و لەوەی بنەماڵەکە جیاوازە کە کورمانجییێکی پاکە.

ئەندامانی سەرەکی ئەم بنەماڵەیە هێشتا هەژموونێکی گەورەیان بەسەر هۆزەکە هەیە وێرای ئەوەی کە لە واقیعدا سەرۆکیشیان نەبن. چڵی جەموور کەمتر لەژێر ئەم کاریگەرییەدان، بەلام قازانلووەکان باشترین کەرەسە و ئامرازیان هەیە لە هەردوو بواری جەنگاوەری و کشتوکاڵکاری دا. هەموویان سووننین و لەسەر مەزهەبی شافیعین.

بنکەی ژین
www.zheen.org

درەختی بنەماڵەی باجەلان

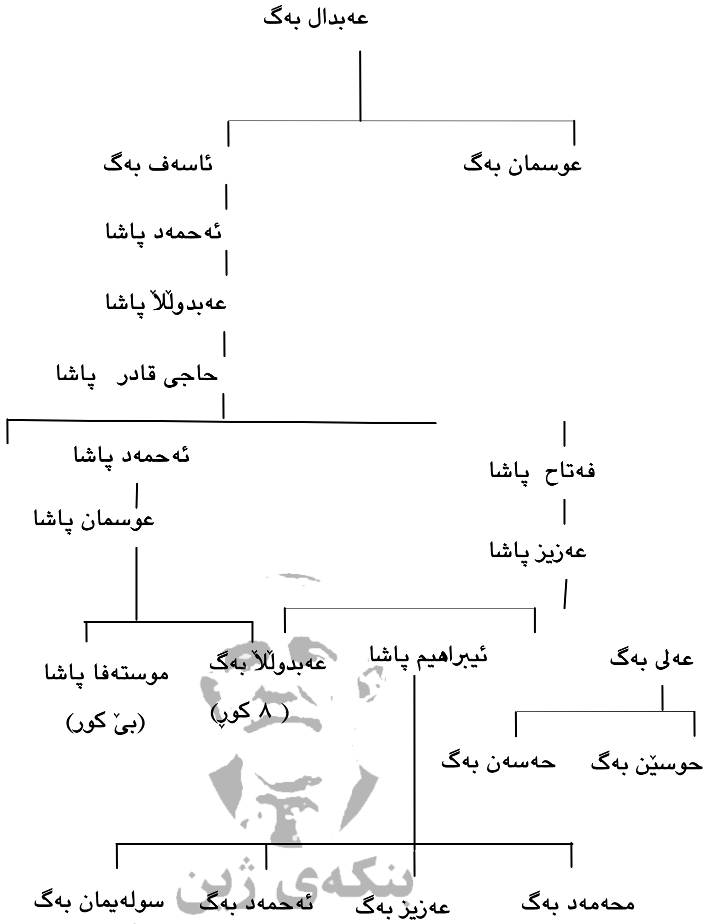

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنەماڵەی جومور (سەر بە باجەلان نییە)

نەوەی یەکەم	نەوەی دووەم	نەوەی سێیەم	نەوەی چوارەم
عەبدولڕەحمان	عەزیز خان	عەلی ئاغا (کوژرا)	
		پاشا (کوژرا)	
		کـەریم (ژەهرخـواردوو کرا)	
		خورشید خان (کوژرا)	
		عەبدوڵلا (کوژرا)	
برای		عەلی موراد (کوژرا)	
		پەروێز	
		مەجید (سەرۆکی ئێستا)	
	عەزەم خان	حەمید (کوژرا)	
		فەتاح (کوژرا)	٣ کوڕ
		عەبدولڕەحمان (کوژرا)	مەجید
	حەسەن خان	قادر ئاغا	
	مەحمود	٣ کوڕ	
		ئەمین	
		خورشید	
	کاک ئەحمەد	حەسەن	
		عەبدولڕەحمان	
		قادر	
ڕۆستەم خان		حوسێن	
	سولێمان	کەریم	
	ساڵحان	حوسێن (کوژرا)	
	[Salhan]	محەمەد شەریف (کوژرا)	

بنکەی ژین
www.zheen.org

		محەمەدئەمین (کوژرا) ڕۆستەم	

٢Bibani- بیبانی

سەرۆك: کوێخا ئەحمەد، کوڕی مارف.

تایەفە: هیچ

فراکسیۆن: نییە

هێز: ٤٠٠ ماڵ، ٧٠ ئەسپ

شوێن: لە دوو ئاوایی دەژین کە هەردوکیان پێیان دەڵێن بیبانی و کەوتوونەتە سەر گردی گوڕگوڕ* لە باکووری ڕۆژئاوای کەرکووك.

تێبینییە گشتییەکان: هۆزێکی کشتوکاڵکارن و لەکاتی پشێوییدا پەنا دەبەنە بەر هۆزی شوان.

٣Chingini- چنگنی

سەرۆك: ئەحمەد ئاغا

فراکسیۆن: نییە

جێگری سەرۆك: نییە.

هێز: ٣٠٠ بنەماڵە، ٢٠٠ ئەسپ، ٣٠٠ سوارە

شوێن: لە زستانان لە بناری چیایەکانی پیرەمەگروون لە باکووری ڕۆژئاوای سلێمانی لە داوێنی چیادا بە ئاڕاستەی قەرەچوڵان دەژین.

هاوینان: لە مەرگە دەژین.

---

* Gurgur

www.zheen.org

تێبینییە گشتییەکان: هۆزێکی تەواو کۆچەری بە پیشە ڕێگرن و تەنها لەناو ئێران ڕێگری دەکەن و زۆر دژە ئێرانین. هۆزێکی سوونی شافیعین. تورکەکان هیچ کات نەیانتوانییوە باجیان لێبسەنن یان سزایان بدەن. هۆزێکی زۆر کێوی و دڕندەن.

مێژوو: چنگنییەکان ئاوارەی لە سنە هاتوون و دەوروبەری ٧٠ساڵێك دەبێ هاتوون و سەر بە هۆزی ئیسماعیل عوزێرین.

٤- Dauda داودە

سەرۆکی سەرەکی: مەنسوور ئاغا

تیرە: نییە

سەرۆکی دووەم: ڕەفعەت بەگ، کوڕی ئیسماعیل بەگ، محەمەد خورشید، کوڕی خورشید ئاغا، ساڵح، کوڕی لوتفی ئاغا.

هێز: ١٠٠٠ ماڵ، ٦٠٠ ئەسپی چاك، ٧٠٠ سوارە.

شوێن: سنوورەکان لە:

باکوور: تاووق چای

باشوور: ڕێگەی گەورەی بەغدا-کفری- کەرکووك.

ڕۆژهەڵات: گل، زەنگەنە و بەلەگە.

ڕۆژئاوا: هەمان ئەو ڕێگایانەی سەرەوە.

تێبینییە گشتییەکان:

www.zheen.org

ویڕای ئەوەی کە مەنسوور ئاغا سەرۆکی لە هەمووان بەهێزتری هۆزەکەیە، کەچی سەرۆك هۆزەکانی دیکە لە ڕووی هێزەوە سەربەخۆن و هەر یەکەشیان گرووپی لایەنگیری خۆی هەیە. ویڕای ئەمە کەچی هیچ

شەڕێك لە نێوانیاندا ناقەومێ چونکە تەواو لایان ڕوونە لەوەی کە شەڕ هۆزەکە دادەڕەتێنێ. لەسایەی ئەم سیاسەتەوە، هۆزەکە گەشەی کردووە و زۆر بەهێزە و هەر بەمزوانە بوو کە داوایەکی تورکەکانیان ڕەتکردووە کە داوای ئەسپسوار و ئازووقەیان لێ کردبوون، هەروا داوای ئەوەی لێکردبوون کە دالدەی هۆزە هەرە لاوازەکان بدەن. هەر وەك هۆزەکانی دیکەی صەلاحییە، داودەکان هەمیشە لە دژی حکومەتی عوسمانی ڕادەپەرن و دواتر لەودیوو سنووری ئێران ون دەبن. بەگوێرەی کەوشەنەکانی هۆزەکە، نیمچە کۆچەرن و سەرقاڵی کشتوکاڵ و ئاژەڵدارین. گەنمی داودە بەناوبانگە.

سەرچاوەکانی بژێوی هۆزەکە لە ئاژەڵداری ڕێگەیان پێدەدا بۆ چارەو بەخێوکردن و وەختایەکیش شەڕ دەکەن سواری سەر پشتی ئەسپەکانیان دەبن. ناو و شۆرەتێکی سەرڕاست یان هەیە و پابەندی وادەکانی خۆیانن. لە ڕووی ئایینیەوە سوننی شافیعین و بە زاری کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مەنسوور ئاغا خۆی زۆر دەوڵەمەندە و هەمیشە پێوەندییێکی بەهێزی لەگەڵ بنەماڵەی تاڵەبانی هەیە.

مێژوو: هیچێکی وا نەزانراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنەماڵەی فەرمانڕەوای ئێستاکە

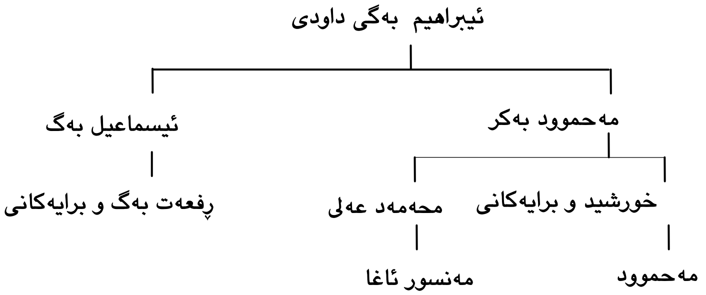

٥- دەلۆ Dilo

سەرۆکی نێرینەیان نییە

تیرەکانی: جامڕێزی، پێنج ئەنگوشتی، گاچی، تەرکەوەند، کارێزی، سەلیم وەیسی.

سەرۆکەکانی- محەمەد بەگ، خورشید بەگ و حەسەن بەگ کە لایەنگیرەکانی سەر بە گاچی، کارێزی و تەرکەوەند-ین.

عەزیز بەگ، وەیسی بەگ، حەسەن ئیبراهیم خان کە لایەنگیرەکانی سەر بە تیرەکانی جامڕێزی، پێنج گوشتی و سەلیم وەیسی-ین.

هێز: نزیکەی ٦٠٠ ماڵ، ٢٥٠ ئەسپی چاك و ڕەسەن و ٢٥٠ سوارەی چەكدار.

شوێن:

(ئا) عەزیز بەگ، وەیسی بەگ و حەسەن، سنوورەکانیان بریتین: لە باکوور و ڕۆژئاوا جۆباری قۆجە جابان.

باشوور: جەبەڵ خوشك

ڕۆژهەلات: نادیار.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(بێ) ئیبراهیم خان لەگەڵ حەیدەرەکەڵ، ٢ ئاوایی لە سەرقەڵا.
(تێ) گرووپی خانەقی
ئەم ئاوایانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

کانی بز	لەژێر دەسەڵاتی	مەحموود بەگ
پەلکانە	لەژێر دەسەڵاتی	مەحموود فەقێ ئیسماعیل
کانی ماسی	لەژێر دەسەڵاتی	مەجید بەگ
ناوداومان	لەژێر دەسەڵاتی	کەریم بەگ
مستە	لەژێر دەسەڵاتی	حەسەن بەگ
تەپەی سەوز	لەژێر دەسەڵاتی	خورشید بەگ

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی جەنگاوەرن و سەرلەبەری سوونئین و وێرای ئەوەی کە ئێستە هەر بە ناو نیشتەجێ ماونەتەوە، کەچی گوێ بە غەریزەی ڕاو و ڕووتی کۆچەرەکانیان نادەن بەوەی یەکبینە خەریکی پەلامار دانن. مەحموود بەگ هەمیشە ئینگلیزخوازێکی بەهێز بووە و ئازایانە بە خواستی خۆی لە خانەقی خۆی خستە خزمەتی ئێمە. لەگەڵ خورشید بەگ کە کوردەکان ناویان ناوە دڕ "تەرەماش"* نێوانی خۆش نییە. تیرەکانی (ئا) ی کفری بە سەر ڕاستی ناسراون و هیچ ئامادەی ڕاو و ڕووت نین.

مێژوو:

لە بنەواندا هۆزەکە لە جامڕێز لە قەرەداغ نیشتەجێ بوون کە بەشێکی بچووکی هێشتا لەژێر دەسەڵاتی سەلیم بەگ دەژین و ئەوکاتە ناوچەکەیان جێهێشت کە بنەماڵەی بابان لە سلێمانی ڕایانکرد. هۆزەکە

---

* tarramash

ساڵی ١٨٤٠ لە لایەن محەمەد بەگی بابان لە سەرقەڵا لە نزیك كفری نیشتەجێبوون. مێژووی دواتری هۆزەكە بریتییە لە زنجیرەیەك یاخیبوونی بەردەوام و زۆربەی جاریش هاوپشتی هەمەوەندكان بوون كە خزمایەتییێكی بنەوانیی هاوبەشیان هەیە. خورشید بەگ و محەمەد بەگ هەمیشە لە دەوڵەت یاغی بوون و تا دواجار هەردووكیان لە لایەن ویلایەت یەك لە دوای یەك بۆ كانی ماسی و كانی بز بۆ پاراستنی سنوور دژ بە سنجاوییەكان بەكارهێنران كە بە شارەزایی و كارامەییێكی بەرچاو كارەكانیان ڕاپەڕاند. فراكسیۆنی حوكمڕانی سەرەكی بریتییە لە فراكسیۆنی جامرێزی و دواجار هۆزەكە لەژێر دەسەڵاتی باپیرە گەورەی دەلۆ، مەحموود بەگ نزیكەی پێنج نەوە بەر لە ئێستە یەكخرا.

٦Dizai- دزەیی

سەرۆكی باڵا-یان نییە

بەشەكانی: پیران، گوتیولا، مامان

بەگزادەكان: ئیبراهیم ئاغا، كوڕی بابیز ئاغا، كوڕی هەمزە ئاغای سەرۆكی فراكسیۆنی پیران.

خدر ئاغا، كوڕی ئەحمەد پاشا، كوڕی حوسەین ئاغا، سەرۆكی فراكسیۆنی گوتیولا.

مەحموود ئاغا، كوڕی خان، كوڕی ئیسماعیل ئاغا، كوڕی مارف ئاغا بەگزادەی فراكسیۆنی مامان لەگەڵ ڕەسووڵ ئاغا، كوڕی محەمەد صدیق، كوڕی ئیسماعیل ئاغا، كوڕی مارف ئاغا.

هێز: نزیكەی ٦٠٠٠ ماڵ. ٤٠٠٠ ئەسپ، ٥٠٠٠ سوارە.

بنكەی ژین www.zheen.org

شوێن:

باکوور: زابی گەورە

باشوور: زابی بچووك

ڕۆژهەڵات: ڕێگەی ئاڵتوون کۆپری– هەولێر

ڕۆژئاوا: زەوییە نزماییەکانی دەوروبەری دەچڵە.

تێبینییە گشتییەکان:

دەوڵەمەندترین هۆزی کوردستانیی جنووبین و لەسەر زەوی و زارەکانی خۆیاندا نیمچە کۆچەرن. ئەم هۆزە لەوەتای ڕووداوەکانی ساڵی ١٩١٥ ی مەندەلی نێوانیان لەگەڵ تورکەکان خراپە. هۆزێکی شایستەن و تاڵان و بڕۆیی ناکەن. ئەگەر کێشەی نێوان خێڵەکان بێتە پێشەوە بڕێکجار یاریدەی هۆزە عەرەبەکانی شەممەری هاوسێیان دەدەن. هۆزەکە سەر بە مەزهەبی شافیعییە و کەمێك دەمارگیرن، بەڵام ناو و ناوبانگی میواندۆستیان هەیە و خاوەنی وادەی خۆیانن. جاران داڵدەی هەمەوەندەکانیان داوە. زەوی و زارەکانی قەزایەکانی بە ناوی قەزای دزەیی ناسراوە و بەڕێوەبەری قەزا هەمیشە لە ناو هۆزەکە هەڵدەبژێردرێ.

درەختی بنەماڵەك

سولەیمان ئاغای دزەیی

مەعرووف — حوسێن — حەوێز

نەوەی سەرۆکهۆزەکانی ئێستە لەسەرەوە یادداشت کراون.

بنکەی ژین
www.zheen.org

٧Gakhwar- گاخوار

سەرۆك: مارف، کوڕی ئەحمەد

تیرە: نییە

جێگرەوەی سەرۆك: نییە

هێز: ٢٠٠ ماڵ، ٤٠ ئەسپ و ٢٠٠ سوارە بەر لە جەنگ*.

شوێن: سنوورەکان

باکوور: چەمەنی ئیبراهیم سەمەن

باشوور: سەید ئالان

ڕۆژهەڵات: هۆزی پاڵانی

ڕۆژئاوا: قەرەتەپە

تێبینییە گشتییەکان:
هۆزێکی نیشتەجێیە و بەوە ناسراون کە لە کشتوکاڵکاریدا کارامەن. بە هەمان شێوە هۆزێکی شوانکارەشن. لە ڕووی ئایینەوە سوننی شافیعین، بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن. وابەستەی جەمیل بەگی بابانی کفری-ن.

مێژوو: هیچ شتێکی نەزانراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

* مەبەست لە جەنگی یەکەمی جیهانییە، وەرگێڕ.

٨- گێژ Gezh

سەرۆک، ئەحمەد

تیرە: سەعدوڵڵا بەگی

کوێخا بەهرام

سەرقەڵا

جێگرەوەی سەرۆک- کوێخا بەهرام.

هێز: نزیکەی ٣٠٠ ماڵ لەگەڵ ٢٠٠ ئەسپی ڕەسەنی چاک.

شوێن: ئاواییەکانی سەیدەڵان، ئاسکی کفری، چنچاڵ و سەرقەڵا.

تێبینییە گشتییەکان:

هەردوو سەرۆکی هۆزەکە پێکەوە لە سەرقەڵا دەژین. هۆزێکی نیشتەجێی، ئاشتیخوازە و وابەستەی جەمیل بەگی بابانی کفرییە. سوونەی شافیعی مەزهەبن و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مێژوو: هیچ شتێکی نەزانراوە.

٩- هەمەوەند Hamawand

سەرۆک کەریم بەگ، کوڕی فەتاح بەگ

بنکەی ژین
www.zheen.org

فراکسیۆن:

- (ئا) هەمەوەندی ڕەسەن

بەگزادە (چەلەبی)

ڕەشەوەند

سەفەروەند

سێتەبەسەر

- (بێ) جووتیارەکان

کافرۆشی

بیریایی

سۆفیەوەند

چنگنی

جێگرەوەی سەرۆك- موشیر، کوڕی محەمەد مام سولێمان.

محەمەد ئاغا، سەرۆکی ڕەشەوەند.

ئەمین قادر حەیدەر عومەر، سەرۆکی ڕەمەوەند.

سولێمان ئەحمەدی گوڵ خاتوون، سەرۆکی سیتەباسار، هەموویان وەچەی چەلەبی-ین.

هێز: هەمەوەند ۱۰۰۰ بنەماڵە، جاران ۷۰۰ ئەسپ، سوارەیان نییە.

جوتیارەکان: کافرۆشی ۱۰۰ ماڵ، ۵۰ ئەسپ، ۱۰۰ سوارە. بیریایی ۲۵۰ ماڵ، ۱۵۰ ئەسپ، ۲۰۰ سوارە. سۆفیەوەند ۱۳۰ ماڵ، ٦۰ ئەسپ، ۱۰۰ سوارە.

تێبینییە گشتییەکان:

هەمەوەند هۆزی لە هەموان بەناوبانگتری جەنگاوەری تەواوی کوردستانن و ژنەکانیشیان بەشداری لە جەنگدا دەکەن. تەواو چەکدار و ئەسپسوارن. هۆزێکی فەناتیکی مەزهەب شافیعین و لە ڕووی بنچینە و زمانەوە کورمانجن. هەمەوەندە ڕەسەنەکان هەموویان نەوەی چەلەبی باوکی ڕەسووڵ -ن، فراکسیۆنەکە ناوەکەی لە ناوی یەك لە دوای یەکی

www.zheen.org

دامەزرێنەرەکانەوە هاتووە، بەمشێوەیە ڕەشەوەند واتەی تیرەی ڕەشید دەگەیەنێ. ڕەمەوەند تیرەی ڕەمەزان و سەفەروەند، تیرەی سەفەر و هەموویشیان کوڕی چەلەبین. سێتەبەسەر وێرای ئەوەی کە ئەمڕۆ سەر بە هەمەوەندەکانن، کەچی لە بنچینەدا جافن و لەوەتای ١٥٠ ساڵ دەبێ لەگەڵ هەمەوەندەکان کەوتوون. هۆزی هەمەوەند هیچ پێوەندییێکی بە ئەحمەدەوەندی بوهتی ئێران نییە، وێرای ئەوەی کە ئەمانەی دوایی هۆزێکی شیعەی فاسیدن، کەچی بڕێکجار ئیدعای بۆ دەکەن. هۆزە جووتیارەکان ئەوانەی کە لە بازیان جێنشینبوون کاتێك هەمەوەندەکان داگیریان کردوون، بێجگە لە سۆفیەوەند کە لە بنەواندا جاف بوون، ٢٠٠ ساڵ بەر لە ئێستە چوونەتە ناو هەمەوەندەکان. هۆزی هەمەوەند ناو و شۆرەتێکی گەورەی نەجیبزادەیی، سەربەخۆیی و مێرخاسییان هەیە.

سنووری هۆزەکە:

باکوور: شوانی بازیان و چیای تۆکمە

باشوور: تاووق سو

ڕۆژهەڵات: زنجیرە چیای بەرزید و تاسڵووجە.

ڕۆژئاوا: قەرە حەسەن و شوانی خاسە

هۆزە جووتیارەکان لە ئاواییەکانی موزەفەر، دۆڵان، هەنجیرە، کانی ماران و ئاوایی دیکەدا نیشتەجێن.

میژوو:

هۆزەکە لە بنچینەدا خەڵکی دەوروبەری سنە-ن و لەوێوەوە لە دەوروبەری ساڵی ١٧٠٠ دوای زایین هاتوون و هۆزەکانی بیریایی و کافرۆشی کە لە بازیاندا نیشتەجێبوون داگیریان کردوون. هۆزی هەمەوەند یاریدەی بونیاتنەری سلێمانی، سولێمان پاشای بابانی

بنکەی ژین
www.zheen.org

قەراچوالان-یان داوە دژ بە پاشای بەغدا (سولێمان) لە دەوروبەری ساڵی ١٧٨٧. دواتر هاوپشتییان لەگەڵ بنەماڵەی بابان هەر بەردەوام بووە و دوای دامەزراندنی سلێمانی لە ساڵی ١٨١٩، کۆمەگی ئەورەحمان پاشای بابان-یان کردووە دژ بە تورکەکان. دواتر لەگەڵ ئەحمەد پاشای بابان دژ بە نەجیب پاشا نزیك کۆیسنجاق ساڵی ١٨٣٤. لەم ڕەوشەدا هێزی کوردەکان تێدەشکێ و هاوپشتییەکە دەشکێ و ئەحمەد پاشا پەنا دەباتە بەر چیای بەمۆ.

لە ساڵی ١٨٣٦ لە نوێوەوە پێوەندی بە بنەماڵەی بابان دەکەن لە ژێر سەرکردایەتی عەزیز بەگی بابان کە زنجیرەیەك جەنگی دژ بە تورکەکان لە کرپچنە و دەربەندی بازیان هەڵگیرساند. عەزیز بەگ بە یەکجاری تێکدەشکێ و هەمەوەندەکانیش پەرت و بڵاودەبنەوە.

دوای ماوەیەکی دووروودرێژ دوای ئەوەی هۆزی هەمەوەند هەموو دوو یان سێ ساڵێك لە دژی تورکەکان ڕادەپەڕین، ئەم ڕاپەڕینە دەمووەدست دوای جەنگی قرم کۆتایی هات، وەختایەك هۆزەکە پەرت و بڵاوبوونەوە و هەڵاتنە زەهاو و حەوت ساڵان لەوێدا مانەوە. لەوێوەوە بە بەردەوامی هێرشیان دەهێنا تا کفری و ترس و تۆقینیان لە ناوچەکە بڵاودەکردەوە. لە ساڵی ١٨٦٢وەك چۆن پاشالیکی بەغدا سەیری کرد کە سزادانی هەمەوەند هیچ واتایەکی نییە، ئەو دەم ڕێگەی بە هەمەوەندەکان دا بگەڕێنەوە بۆ بازیان.

لە ساڵی ١٨٦٧ هۆزی هەمەوەند لە دژی نامیق پاشای بەغدا ڕاپەڕین و دوای جەنگێکی دووروودرێژ سەر لەنوێ کشانەوە بۆ زەهاو و ٢ ساڵ لەوێدا مانەوە و دوای ئەوەی کە حافز و تەقی پاشا نێردران بۆ صەلاحیە بۆ ئەوەی لەگەڵ یاخیبووە کوردەکان ڕێکبکەون. محەمەد

بەگی باجەڵان سەروکاری ئاشتییەوایی بۆ هەمەوەندەکان ڕێکدەخست و جارێکی دیکە هەمەوەندەکان گەڕانەوە بازیان. نزیکەی پێنج ساڵ بە هێمنی دانیشتن، بەڵام دواجار دژی مەدحەت پاشا ڕاپەڕین و ئاواییەکانی کەرکووکیان تێك و پێکدا، چەندین جار شەڕی هێزە نیزامییەکانیان کردووە. مەدحەت پاشا هێزێکی تایبەتیی کە ٥٠٠ چەرکەس دەبوو بردە سەریان و ئەم هێزە لە نزیك دوانزە ئیمام (لە ناوچەی کفری) لە لایەن هەمەوەندەکان تێکشکا. هەوڵدانێکی دیکەی تورکەکان لە خانەقی هەر هەمان چارەنووسی بۆ نووسرا.

ڕەووف پاشا، جێگرەوەی مەدحەت پاشا وا پێدەچوو زیاتر سەرکەوتووتر بووبێت، چونکە کۆتایی بە دوژمنکاری هێنا لەگەڵ هەمەوەندەکان و سەرۆکەکانی ڕازی کردن کە بچنە بەغدا پەیماننامەیەك مۆربکەن کە بە شوێن ئەم پەیماننامەیە هۆزەکە جارێکی دیکە لە بازیان نیشتەجێ ببنەوە.

پرۆسەی ئاشتی تا ساڵی ١٨٧٥ درێژەی کێشا و لەگەڵ جاڕدانی جەنگی ڕووسی-تورکی هۆزەکە خۆویستانە چوونە قەوقاز کە تا ئەو دەمانە پیاوەکانی هۆزەکە هەر تەنها بە دەمانچە و ڕم چەکدار بوون، بەڵام لە قەوقاز بە چەکی ڕووسی گەڕانەوە و دوای ئەوە ڕمەکانیان فرێدان.

ساڵی ١٨٧٨لەگەڵ زەنگەنە لە ئیبراهیم خانچی تێگیر بوون، بە هۆی ئەوەی کە ئەوانەی دوایی بە خیانەت یەکێك لە سەرۆکەکانیان کوشتبوو. زەنگەنە کە دەشکێن هەڵدێنە شێخ لەنگەر و لەوێوە هەمەوەندەکان بەشوێنیان دەکەون. لەم ماوەیەدا زەنگەنە داوای کۆمەگ لە هێزی نیزامی دەکەن و هێزێك کە پێکهاتبوو لە بەتالیۆنێك پیادە، ٦٠ سوارە، ٤٠ قاتر سوار و ٢ تۆپی سووکی چیایی لەژێر سەرکردایەتی

www.zheen.org

عەبدوڵڵا ئەفەندی خانەقیی بۆ سەر شێخ لەنگەر هەڵدەکشێ و لەوێدا قایمقامی صەلاحیە، هێزێکی ٧٥٠ سوار، ٨٠ ژەندرمەی ئەسپسوار و هەروەها هۆزەکانی زەند و پالانی و چەند سوارەیەکی تالەبانی و باجەلان پشتیوانی لە هێزەکە دەکەن.

لەگەڵ کازێوەدا هەمەوەندەکان پەلاماریان دەدەن و تۆپەکان و سەرکردەی بەتالیۆنەکە لەگەڵ هەموو سوارەکانی صەلاحیە بەدیل دەگرن. دیلەکان دوای ئەوەی چەکیان دەکەن ئازادیان دەکەن. لەکاتی گەڕانەوەیان هەمەوەندەکان تووشی دوو بەتالیۆنی سوارە دەبن کە لە کەرکووکەوە ڕەوانە کرابوون. ئەوانیش بەهەمان شێوە تێکدەشکێنن.

هێزێکی گەورە خرایە ژێر سەرکردایەتی ژێنێرال ئەدهەم پاشا کە پێکهاتبوو لە ٨ بەتالیۆنی سوارە، یەك فەوج و نیو سوارە و بەتالیۆنێکی سوارەی چیایی. یەکەم پێکداهەڵپرژان لە گۆك تەپە ڕوویدا و هەمەوەندەکان ڕێگەیان بۆ کشانەوەی فراکسیۆنە نا جەنگاوەرییەکانی هۆزەکەیان دابینکرد بۆ ناو زەوییەکانی ئێران. لەکاتی جەنگدا هەمەوەندەکان توانیان دەوری هێزەکە بگرن و ژێنێرال ئەدهەم پاشا بە دیل بگرن. دواتر ئازادیان کرد و بە بێ شەڕ کشانەوە بۆ زەهاو.

لەوکاتەوە دەستیانکرد بە زنجیرەیەك لەشکرکێشی و پەلاماری بەرفراوان کە ناو و شۆرەتی پێبەخشین. لە زەهاوەوە وەك ناوەند پەلاماریان بۆ ناوچەکە لە کەرکوك تا تەیسەفوون و کرماشان بۆ سەر زەوییەکانی ئێران دەبرد. ئەمە نزیکەی دوو ساڵ و نیوی خایاند. تا ئەو دەورانەی کە هەردوو حکومەتی ئێران و تورکیا کەوتنە ڕاوێژ بۆ ئەوەی چارەیەك بۆ ئەم ڕەوشە بدۆزنەوە، ئەنجامی ئەم ڕێککەوتنە ئەوەبوو کە لە هەمەدان هێزێك کە پێکهاتبوو لە ٢ فەوجی هەمەدان،

فەوجی زەنگەنەی کرماشان، فەوجەکانی کولیایی و گۆران، دوو فەوجی کەرەند، کەلهور، سەنجابی و ئەحمەدەوەندی بوهتی کە هەموویان نزیکەی ١٥٠٠٠ پیاو دەبوون. تورکەکان لە لایەن خۆیانەوە لەشکرێکی گەورەیان لە لێواری سیروان کۆکردەوە. هەمەوەند خێزانەکانیان لە عەلی پاکانی نزیك جۆباری عەباسان جێهێشت و بەرەو ڕووی ئێرانییەکان ڕۆیشتن. لە بەشی جنووبی پێدەشتی باجەلان لە حاجیلار و سەرتەف، هەمەوەندەکان بەرەنگاریان بوونەوە و چەند هەزار ئێسترێکی ئازووقە هەڵگریان بە دیل گرت و تا ماهیدەشت بە شوێنیانەوە کەوتن و دەستەکەوتێکی گەورەیان هەبوو. لێرەوە دەگەڕێنەوە و لە قووتوور و قەسری شیرین جێگیر دەبن.

لەم ماوەیەدا هێزەکانی تورك بەهۆی خۆدزینەوەی مەنسوور پاشای مەنتەفیك کە لە بەغدا ڕایکردبوو و عەرەبەکانی هۆزەکەی ڕاستکردبۆوە، داواکرایەوە. سەرکردایەتی لە سیروان مایەوە بۆ ئەوەی وتوێژ لەگەڵ هەمەوەندەکان بکات، ئەنجامی وتووێژەکان بەوە شکایەوە کە هەمەوەند بتوانن ئاشتی بەدەست بهێنن و واز لە نیشتەنیی نوێ یان بهێنن لە کەرەتوو و بە دیالەدا بگەڕێنەوە بۆ بازیان، ١٧ ڕۆژیان دانا بۆ گواستنەوەی غەنیمەکانیان بۆ ئەو دیوی ڕووبار. هەمەوەندەکان پێشنیاری ئەوەیان بۆ تورکەکان کرد کە یارمەتیان بدەن دژ بە عەرەبەکان، بەڵام ئەم دەستپێشخەرییە بەهیچ شێوەیەك پەسند نەکرا.

لە ساڵی ١٨٨٠ شاترییەکانی جاف لەژێر سەرکردایەتی عەزیز شا وەیس ڕێککەوتن بۆ پەلاماردانی پەلی سەرەکی جافەکان و محەمەد پاشای جاف- یان کوشت، دوای ئەوە هەڵاتن و پەنایان بردە بەر هەمەوەندەکان کە لەژێر سەرکردایەتی جوانمێری بنەماڵەی بەگزادەی

هەمەوەنــدا بــوو. ئــەو دەم فراکــسیۆنی ســەرەکی جافــەکان پــەلاماری هەمەوەندەکانی دا کە ڕەتیانکردووەوە شاترییەکان بەدەستەوە بدەن بەو بیانووەی کە ئەوان تەنها تۆڵەی خوێنی خۆیان سەندۆتەوە. شەڕێك لە نزیك گل* دا بەرپابوو کە تێیدا جافەکان شکان.

تەقی پاشای والی بەغدا ئەوکاتە بۆ پاڵپشتیکردنی هێزی جافەکان سوپاییێکی ڕەوانەکرد. جافە شاتیرەکان و ژن و منداڵی هەمەوەندەکان بە ساغ و سەلامەتی ڕەوانەی زەهاو کران و جەنگاوەرەکانی هەمەوەند بۆ ماوەی دوو مانگ شکستیان بەهێزەکان هێنا، لە کاتێکدا کە جوامێر ناوەندی دەسەلاتی خۆی لە قەسری شیرین قایم دەکرد.

لەوکاتەدا ظل سولتان، حاکمی گشتی ئەسفەهان هێزێکی پێکەوەنا و داوای لــە جــوانمێر کــرد کــە بــە خــۆیی و ٤٠ ئەسپــسوارەوە بــەرەو ئەسفەهان هەڵبکشێ. جوانمێر مانگانە ١٠٠ تومانی لە حاکمی زەهاو وەردەگــرت بــۆ مەسـروفاتی خــۆیی و گەڕایــەوە ناوچــەکە و دوای ئــەوە دووبــارە داوای ئەسپــسوارەکانی کــرد بــەردەوامبن لــە پەلاماربردنــە نــاو خــاکی تورکیــا و قــەڵای جــوانمێری دروســتکرد کــە ئێــستەکەش پاشماوەکانی هەر بەو ناوەوە لە قەسری شیرین ماوە و لە حکومەتی ئێران یاخی بوو و دەستیکرد بە پەلاماردانی دووروودرێژ و ئەوە لە کاتێکدا بوو کە هەردوو حکومەت لە نوێوەوە خەریکی گفتوگۆ کردن بوون.

کردارێکی سەربازی لەژێر سەرکردایەتی حسام ئەلمولوکی ئێرانی و کــورت ئیــسماعیل پاشــای دیاربــەکر لەگــەڵ ســوپایەکی تــورکی بەغــدا ڕێکخرا. ئەمە لە ساڵی ١٨٨٤ بوو.

Gil *

حـــساموليمولوك بـــه وادەی درۆ جـــوانمێری ڕازیکـــرد بـــچێته ئۆردووەکەی له نزیك قەسری شیرین و له ڕەشماڵەکەی خۆی له پشتەوه بەر خەنجەری دا. ئەودەمه هۆزەکه هەڵاتنه قەرەداغ.

دوای ئـەم ڕووداوانـه محەمـەد پاشـای داغستانی چووه خانـەقی و بۆیـان تێکـەوت. لـه ئەنجامـدا بەشـێکیان لـه شـامەوه بـۆ تـەرابلس و بەشێکیشیان بۆ ئەدەنه دوورخرانەوە، محەمەد پاشا تـەنها ٣٠ سوارەی بـه خێزانـەوە گێڕایـەوە کـه لـه زەهـاو دا جـێگیر کـران. ساڵی ١٨٩٦ فراکسیۆنی تـەرابلوس توانیان بـه کۆمـەڵ خۆیـان ڕزگـار بکـەن و خۆیـان بگەیەننەوه بازیان. ئەم ئۆپیراسیۆنه بـه هاوکاری تـەواوی هـۆزی شوان جێبـەجێکراوە. پـەلی زەهـاو هاتـه بازیـان و پێیانداگرت بـۆ ئازادکردنی پەلی ئەدەنە.

چـەند مانگێـك دواتـر، ١٥٠ سـوارەی پـەلی ئەدەنـه خێزانـەکانیان جێهێشت (بـه گوێرەی ئـەو پلانـەی کـه پێشتر دایانڕشتبوو) ڕایانکرد لـه کاتی ڕۆیشتنیان والی ئەدەنەیان ئاگادار کردەوە. لەگـەڵ ئـەوەش کـه بـه شـوێنیانەوە چـوون: کەچـی توانیـان سـەربکەون و هەوڵەکـه پوچـەڵ بکەنەوه و ئەو هەولانەش کە بۆ ڕێگه بڕینی حەلەب و دێر زوور گیرانـه بـەر سـەرکەوتوو نـەبوون. ئـەوانیش خۆیـان گەیانـدەوه بازیـان. ٤٠٠ هەمەوەنـد بـەرەو موسـل بەڕێکـەوتن و جاڕیـان دا کـه ناوچـەکە تـالان دەکەن ئەگەر خێزانەکانیان له ئەدەنه نەگێڕنەوە. داواکەیان قەبووڵ کراو خێزانەکانیان لەسەر حسابی حکومەت ڕەوانەی بازیان کرانەوە.

تـا سـاڵی ١٩٠٨ هـۆزی هەمەوەنـد ئـارام دانیـشتبوون، بـەڵام لـەکاتی شـەهیدکردنی شـێخ سـەعیدی قـەرەداغی[١٧]، ڕاپـەڕین و دوای ئـەوەی بـۆ

---

[17] مەبەست شێخ سەعیدی باوکی شێخ مەحموودی حەفید زادەیە، وەرگێڕ.

چەند مانگێک ناوچەکەیان هەژاند، دووبارە کشانەوە زەهاو. تا ساڵی ١٩١٠ هەر لەوێدا مانەوە، دوای ئەوەی کە نازم پاشا بینی ناتوانێ سزایان بدات ڕێگەی دان بگەڕێنەوە و لەو کاتەوە هەمەوەند ئارام دانیشتوون گەرچی ڕەتیانکردۆتەوە کە باج بدەن.

درەختی بنەماڵە

باپیرەی هاوبەش: چەلەبی هەمەوەند

نەوەی دووەم	نەوەی سێیەم	نەوەی چوارەم	نەوەی پێنجەم
ڕەسووڵ	فەقێ قادر	فەتاح بەگ	کەریم بەگ
عوسمان	کوڕی نییە		
ڕەحیم	قادر		
	دەروێش	ژمارەیەک نەوەی لە ژیاندا بوو	
	شەریف		
کاک عەبدوڵڵا	عبدالرحیم	٤ کوڕ و ژمارەیەک کچ	
مام سولێمان	محەمەد	موشیر	
ڕەمەزان	عومەر	قادر	ئەمین
ڕەشید	بەهرام	عەزیز	حوسێن باوکی
			مەحموود ئاغا
سەفەر	کەریم	خدر	مەحموود ئاغا

ناوی سەرۆکەکانی ئێستەیان هێڵیان بەژێردا هێنراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(١٠) ئیسماعیل عوزێری Ismail Uzairi

سەرۆك، هیدایەت بەگ

تیرە: هیچی نەناسراوە

سەرۆکی جێگرەوە: نییە

هێز: نزیکەی ٦٠٠ بنەماڵە، ٢٠٠ سوار، ٥٠٠ پیادە.

شوێن: لە زستانان لەو ناوچانەی کە دەکەونە نێوان چیایەکانی دوکان- تۆکمە داغ- سەردەشت-چیای ئەسکووت (باکووری سەید عەلی). هاوینان لە ئێران.

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی ڕێگری تەواو کۆچەرن و هیچ بەرهەم ناهێنن. بە گشتی هیچ پەلاماری حوکمڕانی سوننی نادەن و ئۆپیراسیۆنەکانیان تەنها لە ئێران سنووردار کردووە.

(١١) جەباری Jabbari

سەرۆکهۆزی باڵایان نییە

تیرەیان: نییە

بەگزادە: سەید ئەحمەد، سەید ئیبراهیم، سەید سولێمان.

هێز: ٥٠٠ ماڵ، ٢٠٠ ئەسپ، ٢٠٠ پیادە.

شوێن: لەو ئاوایانەی کە بەمشێوە سنووردراون:

باکوور: خاسەی شوان

باشوور: لەیلان سوو

www.zheen.org

ڕۆژهەلات: چەمچەماڵی هەمەوەند

ڕۆژئاوا: کەرکووک

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی لا شەڕن و هەڵس وکەوتیان چاکە بە تایبەت لەگەڵ ڕەگەزە جۆراوجۆرەکانی ئەو هۆزانەی لە دەوری بنەماڵەی جەباری گردبوونەتەوە و سەر بە بنەماڵەی بەرزنجیین. هۆزی جەباری هەمیشە لەگەڵ تورکەکان نێوانیان ناخۆش بووە.

درەختی بنەماڵە

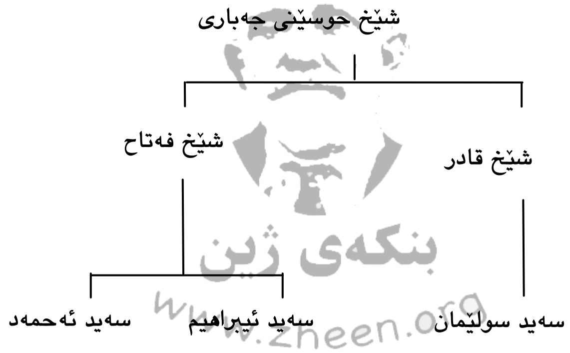

بنکەی ژین
www.zheen.org

(١٢)Jaf جاف

سەرۆکی باڵایان نییە

تیرەکان، سەرۆکە جێگرەوەکان و گرینگی ئەم هۆزە لەم خشتەیەی خوارە، بە هەمان شێوە شوێنی فراکسیۆنە نیشتەجێیەکانیش دەستنیشانکراوە

ناو	سەرۆك	ماڵ	ئەسپ	پیادە	تێبینی
هاروونی	عەبدول محەمەد محەمەد ئەمین	٨٠٠	٣٠٠	٤٠٠	کۆچەر
ئیسمایل عوزێری	فەقێ قادری فەقێ مەحموود	١٥٠٠	٧٠٠	١٥٠٠	کۆچەر
میکایلی	حەسەنی حاجی قادر	٢٠٠٠	٧٠٠	١٥٠٠	کۆچەر
ڕەشوبۆری	ا) فەتاحی کامەران ب) ساڵح کاکە خان	١٠٠٠	٥٠٠	٤٠٠	نزیکەی ٢٥٠ بنەماڵە لە تەپەچەرمکی سەرقەلا نیشتەجێن، ئەوانی دیکە کۆچەرن
تەرخانی	ج) ڕوستەمی حەمە مەحموود	٥٠٠	٢٠٠	٢٠٠	
شاتری	حەمە حوسەینی	٥٠٠	٢٠٠	٣٠٠	کۆچەر
	حەمە ڕەشیدی فەرەج	٣٠٠	١٠٠	١٠٠	
		١٠٠٠	٥٠٠	٥٠٠	کۆچەر

ناو	سەرۆك	ماڵ	ئەسپ	پیادە	تێبینی
	مەحموودی محەمەد ئیبرایم حەمەی فەرەج ئاغا فەرەجی محەمەد ڕەسووڵ				لە سەی خەلیل نیشتەجێن. میروەیسی
ناو	سەرۆك	ماڵ	ئەسپ	پیادە	**تێبینی**
سادانی	خوسرەو مچە	٣٠٠	١٠٠	١٠٠	کۆچەر
باداغی	کورد عیسا	٢٥٠	١٠٠	١٠٠	کۆچەر
باشکی	حەمە لاو	٣٠٠	١٠٠	١٠٠	کۆچەر
ئامالە	محەمەدئەمینی مەحموودی سوارە	٤٠٠	١٠٠	٢٠٠	کۆچەر
یوسف جانی	حەمە تالێم	٥٠٠	١٠٠	٢٠٠	کۆچەر
نەوڕۆڵی	سولێمانی عەلی وەیس	١٥٠٠	٤٠٠	٥٠٠	لە شارەزوورەوە نیشتەجێن
کەمالی	عەزیزی حاجی عەبدولڕەحمان	٥٠٠	١٥٠	٢٠٠	کۆچەر
یەزدانبەخشی	دەروێش سەمین	٩٠٠	١٠٠	٤٠٠	کۆچەر
تاوەگۆزی		٢٠٠	٣٠	٧٠	لە تاوەگۆز نیشتەجێن
جەلالی	حەمەی جان ئەحمەد	١٥٠٠	٥٠٠	١٠٠٠	کۆچەر. پشدەری، تیرە
جەلالی	سەید محەمەد	٥٠٠	٢٠٠	٤٠٠	کۆچەر
پشتەماڵە	ڕەزا ئاغا	٥٠	١٠	٢٠	کۆچەر
بێساری	کەریم قوباد	٢٠٠	٥٠	١٥٠	کۆچەر

بنکەی ژین
www.zheen.org

یاروەیسی	کەریمی فەتاح مچە				کۆچەر
	ئەحمەدی حەمە	٢٠٠	١٠٠	١٠٠	کۆچەر
شێخ	ئەحمەدی فەتاحی	١٠٠٠	٤٠٠	٧٠٠	کۆچەر
ئیسماعیل	مەحموودی یار	٣٠٠	٧٠	٢٥٠	دار ئیمام عەلی لە
عیسایی	وەیس	٦٠	١٠	٢٠	صەڵاحیە
سوفلەوەند	قادر ساڵح				نیشتەجێن
	عەلای ئەمیر خان				
	موستەفای قادر				

شوێن:

پەلی کۆچەری هۆزەکە لە زستانان بەزۆری بە درێژایی ڕووباری ڕۆژئاوای سیروان لە بانی خێڵانەوە تا بەرامبەر قزلرەبات دەژین و هاوینانیش لە ڕێگەی ناوچەی پێنجوینەوە خۆیان دەگەیەننە ناو خاکی ئێران لە نزیک سنە (کوردستانی ئێران). بەداغی و سادەنی بڕێکجار هۆرین و پێدەشتی شێخانیش دەبڕن.

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزی جاف (کە بە گشتی بە ناوی جافی مورادی ناسراون) لەودیو یاسا دەژین، کێوی، درندە و هۆزێکی شەڕفرۆشن، دەتوانن لە کاتی پێویستدا بە توندی شەڕبکەن. فراکسیۆنەکانی لەنێوخۆیاندا هێندە پارچە پارچەن کە ناتوانن هیچ کاری هاوبەش بەیەکەوە بکەن، سەرلەبەری هۆزەکە نێچیری تۆڵەسەندنەوەیە، بەم شێوەیە لە ئەنجامدا

بەشـێکی گـەورەی کـاتی هۆزەکـە دەگـرێ. ئـەوەی بەڵگەنەویـستە لای جافەکان کەوا هیچ فراکسیۆنێکیان نابێ لەگەڵ هۆزێکی دیکەی غەیرە جاف دا پێوەندی چاکی ببێ ئەگەر ئەوهێندە بەهێز بێ بۆ پلیشانەوە و لەڕیشەدەرکێـشانی هـۆزە غـەیرە جافەکـە. هەڵبـەت، لەبـەر ئـەم تایبەتمەندێتیـەی لەسـەرەوە بـاس کـرا، زۆر کـەم لـە فراکـسیۆنەکان ئەوهێندە بەهێزن بتوانن شەڕی هۆزە غەیرە جافەکان بکەن. ئەم کەش و هەوایـە نائـارام و درۆدۆنگیـەی کـە بـە دەوری هـۆزی جافەوەیـە بووەتـە سـۆنگەی پـەرت و پەرشـبوونەوەیان چـونکە زیـاد لـە چـەند لقـە- فراکـسیۆنێکیان لێـی جیابۆتـەوە و چـوون لـە دەڤـەرێکی زۆر دڵنیـاتر ژیاون. لە گرینگترین ئەم تیرانە ئەمانەن:-

قوبادی	میرەبەگی
باباجانی	دایتیری [دوێتوێیی]
وەڵەدبەگی	نامدار بەگی
ئێناخی	تایشەیی
ئیمامی	قادر میر وەیسی
دەروێشی	نێرژی
دلەتەزە [دەلەژێری]	شەرەفبەیانی

بنکەی ژین
www.zheen.org

کە هەر یەك لەمانە ئێستە هۆزی سەربەخۆ و گەشەکردوون.

هۆزی جاف سەرلەبەریان سوونین و لە ڕووی ئاینینیەوە هێندە ئایین پەروەر نیین.

مێژوو:

گێڕانــەوە هۆزەکییــەکان و مێــژووی ئــەردەڵان ئــەوەمان بــۆ بــەدیاردەخات کــە لــە بنەوانــدا هۆزەکــە زۆر لــەوە بــچوکتر بــووە و لــە ناوچەیەکی جوانڕۆ لە هەرێمی ئەردەڵان نیشتەجێ بوون. تا ٢٠٠ ساڵ بەر لە ئێستەش بەگەکانی جاف ئەم هەرێمە تەواو سەربەخۆیەیان بە بێ کۆنترۆلی هیچ ڕەعیەتێکی ئێرانی لەژێر دەسەلاتی والیەکانی ئەردەڵان ئەم ناوچەیان بەڕێوە بردووە. لەبەر زۆر هۆ هەڵبەت دوژمنایەتی لەنێوان بەنی ئەردەڵان و بەگەکانی جاف دا هەڵگیرسا و لەشکرکێشییەك لە سنەوە بۆ سەر جوانڕۆ بەڕێخرا کە لەو لەشکرکێشیەدا سەرۆکەکانی جاف، برایەکانی و کوڕەکانی بەدیل گیران و کوژران. لە دوای ئەمە ژمارەیەکی زۆری سەرۆکی تیرەکان کە مابوونەوە هەڵاتن و پەنایان بردە بەر پاشای سلێمانی، لەکاتێکدا کە ژمارەیەکی کەمیان لە وەڵاتی باو و باپیران لە جوانڕۆ مانەوە و کوڕەکەی والی ئەردەڵان بوو بە حاکمی جوانڕۆ. پەلی بنەڕەتیی جافەکان و هەروەها ئەوانەی کە سەرۆکەکانیان کوژرا پێیان دەڵێن مورادییەکان کە گەورەترین بەشی هۆزەکە دەگرێتەوە و نزیکەی ١٠٠٠٠ بنەماڵەن و بەڕێوەی ناو خاکی پاشای کوردیی سلێمانیی بوون. بەرێکەوتن لەگەڵ حکومەتی تورك، لە لایەن حکومەتەوە ڕێگەیان پێدرا ئەم ناوچانەی خوارە بگرن، لە هاوینان لە ناوچە بەرزاییەکانی سنووری ئێران لە دەوروبەری پێنجوین و لە زستانانیش ئەو زەوی و زارانەی کە سەر بە حکومەتی کەرکووکن، و لە پاییزان و بەهارانیش پێدەشتی شارەزوور، لە حکومەتی مەحەلی گوڵعەنبەر. ئەوە بەمشێوەیە بوو کە هۆزی جاف بەمشێوەیەی ئەمڕۆ ئێمە دەیناسین فراکسیۆنە گەورەکانی پێکهێنا و لە ئاواییەکانی

شارەزوور جێگیر و نیشتەجێ بوون بە تایبەت دوای ئەو ڕەشەکوژییەی کە لەژێر دەسەڵاتیی شێخ عەبدولقادر لە دەور وبەری ساڵی ١٨٠٠ دا ڕووی دا.

ئەوانەی کە لە جوانڕۆ دەژیان، بڕێکیان نەیانتوانی ملکەچی حوکمی ملهوڕیی شازادەکانی ئەردەڵان بن و پەڕیوەی نا و ئەوخاکە بوون کە لەگەڵ گۆرانەکان تێکەڵ بوون و خۆیان خستە ژێر پاراستنی سەرۆکی گۆرانەکان (سولتان) و بوون بە گۆران. ئەم پەلانە بریتی بوون لە تیرەکانی قادر وەیسی، تەیشی، یوسف یار ئەحمەدی، کیویك، نیرزەهی و گورگەکێش، کە ئێستەش هەر بەشێکن لە هۆزی گۆران.

هەتا ئێستەش چەند هۆزێکی چکۆڵەی جاف لە جوانڕۆکان ڕەعیەتی ئێرانن و لەژێر دەسەڵاتی حوکمی حکومەتی سنەن و بەتەواوی لە جاف جیابوونەتەوە. ئەوانە بریتیین لە قوبادی، باباجانی و وەلەد بەگی، ئایناخی، ئیمامی، دەروێشی، دیلافرها، میربەگی، دێتری و نامداربەگی. هەندێك لەوانە نیشتەجێن و هەندێکی تریان لە زستانان بەرەو پێدەشتی زەها و کۆچ دەکەن.

(١٢ ئا) بنەماڵەی جاف

سەرۆك: مەحموود پاشا

بنەماڵەی جاف سەر بە هۆزی جاف نییە، چونکە ئەوە چەند ساڵێکە کە، ئەم بنەماڵەیە هیچ هەژموون یا دەسەڵاتێکی بەسەر هۆزەکە نەماوە و دوورخراوەتەوە. ئەندامەکانی بنەماڵەکە دەتوانن لە نێوان خۆیاندا ٥٠٠ سوارە ئامادە بکەن، بەڵام هێندە لەیەك دوورەپەرێزن و ئەوهێندە سەرقاڵی موڵکداریێتی خۆیانن کە ناتوانن بین بە بەکارهێنەری ڕاستەقینە

www.zheen.org

جگـە لـەوەی کـە دەشـێ وەك بەڕێوەبـەری لۆکـالی بـۆ پرسـگەلێك کـە دەخاڵـەتی هـۆز نـەکات بـەکاربهێنرێن. دارمـانی ئـەم بنەماڵەیـە بـە پلـەی یەکـەم دەگەڕێتـەوە بـۆ چاوچـنۆکیی مـەحموود پاشـا کـە پیـاوێکی کـەم دووربین و تەسکبین بوو و بە ئاکاری ناپەسندانەی خۆی ۳۰ ساڵ بەر لە ئێستە هۆزەکەی لە خۆی ڕەنجاند. بنەماڵەی جاف تەواو، ئەوەی کۆنـە جاف مورادییە کە جاران حوکمڕانی هۆزەکەی دەکرد و چەند ژمارەیەك لە ئەندامی بیر ڕووناك و زۆر تێگەیشتووی هەبوو.

ئەم بنەماڵەیە بە گشتی لەژێر ناوی "بەگزادە" ناسراوە و دابەشی سەر دووبەش دەبێت، ئەوەی کەیخوسرەو بەگی و ئەوەی بەهرام بەگی کە وردەکاریەکانی لە خوارەوە بەدەستدراون.

مـەحموود پاشـا هـەموو موڵکـەکانی لـە نێـوان کـوڕ و کوڕەزایـەکانی دابەشکرد، ئەمە لەبەر ئەوەیە کە ناوەکەی لە ناو لیستی موڵکدارەکان وەدیارنەکەوتووە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

درەختی بنەماڵەی بەگزادەکانی جاف

(١) چڵی کەیخوسرەو بەگی

کوڕەکانی کەیخوسرەو بەگ	کوڕەزای کەیخوسرەو بەگ	کوڕی کوڕەزای کەیخوسرەو بەگ	**کوڕی کوڕی کوڕەزای کەیخوسرەو بەگ**
محەمەد پاشا	مەحمود پاشا	حوسین بەگ کەیخوسرەو بەگ عەلی بەگ ئەحمەد بەگ	**عەبدوڵڵا بەگ**
	حەسەن بەگ	حوسین بەگ بەهجەت بەگ محەمەد بەگ	
	سولێمان بەگ	عەلی بەگ حاجی ئیبراهیم بەگ عەبدولقادر بەگ	
	فەتاح بەگ	محەمەد بەگ کەریم بەگ ڕەزا بەگ محەمەد بەگ داود بەگ عەبدولڕەحمان بەگ	**ئەمین بەگ**
	محەمەد عەلی بەگ	ئەحمەد بەگ جەمیل بەگ ئەدهەم بەگ	**کەمال بەگ**

بنکەی ژین
www.zheen.org

	عوسمان پاشا	محەمەد بەگ تاهیر بەگ کامیل بەگ	

درەختی بنەماڵەی بەگزادەکانی جاف

(٢) چڵی بەهرام بەگی

هەموویان لە شارەزوور نیشتەجێن

کوڕەکانی بەهرام بەگ	کوڕی گەورەی بەهرام بەگ	کوڕی کوڕەزای بەهرام بەگ	کوڕی کوڕی کوڕەزای بەهرام بەگ
عەبدوڵڵا پاشا	موستەفا بەگ	ئەحمەد بەگ	
قادر بەگ	تەوفیق بەگ حەسەن بەگ محەمەد بەگ ماین بەگ جەمیل بەگ		
عەبدولڕەحمان بەگ	عەزیز بەگ	کەریم بەگ محەمەد ساڵح بەگ موستەفا بەگ نامیق بەگ فایق بەگ	ئەحمەد بەگ

بنکەی ژین
www.zheen.org

سەروەت و سامانی بنەماڵەی بەگزادەکان

خاوەندارێتی	موڵکدارێتی	شوێن
حوسێن بەگ، کوڕی	سورەجو	شارەزوور
مەحمود پاشا	کانی ڕەش	شارەزوور
	زەڕایەن	شارەزوور
	٢\١ شاکەل	لەسەر ڕووباری سیروان
	بیزەکان	لەسەر ڕووباری سیروان
	توتمان	مەریوان
	قەڵا کابیان	سیروان
	شێخ لەنگەر	قەرەبلاغ
	قزلجە	پێنجوێن
ئەحمەد بەگ کوڕی	چیوک	شارەزوور
مەحمود پاشا	زرگوێز	شارەزوور
	٦\٢ قەرەبلاغی شێخ حەکیم	زەردەلیکاو
عەلی بەگ کوڕی مەحمود	بەکرییایە	
پاشا	کانی چەقەڵ	سیروان
	بانیخێلان	
	شێخ تەویل	
	ئالا	شارەزوور
	بشارە	
	قەرەتەپە	سیروان
	ولوسنان	

بنکەی ژین
www.zheen.org

	بەرلووت	
	حەسەن مەحە	
	سەید خەلیل	پشتە
	تاوەگۆزی	مەریوان
	پێدەشتی شەمێران	
	وریاوە	

(تەواوکەری) سەروەت و سامانی بنەماڵەی بەگزادەکان

خاوەندارێتی	موڵکدارێتی	شوێن
کەیخوسرەو بەگ	قزلڕەبات	
	زەمەقی	
	ئیبراهیم ئاباد	شارەزوور
	کانی مانگا	
	گاوبان	سیروان
حوسێن بەگ، کوڕی	٢\١ تەویلەجۆ	شارەزوور
حەسەن بەگ	٢\١ دەککە	
	٢\١ دزیایش	سلێمانی
کەریم بەگ، کوڕی فەتاح	١ بەش لە ئاوبارە	سیروان
بەگ	١ بەش لە شێروانە	کفری
	سەرقەڵا	زەنگاباد
	٥\١ کۆکز	
	٢ بەشی شێروانە	
بەهجەت بەگ، کوڕی	٢ بەشی کۆکز	
حەسەن بەگ	٥\١ دەککە	

بنکەی ژین
www.zheen.org

حاجی ئیبراهیم بگ	٢٧ ١\٢ پلوخ و ساوج– بولاق	بن کودرە زەنگ ئاباد
	١\٢ دەککە	
عــەلی مــەحمود ڕەشــید بەگ	٢ بەشی کۆکز	شارەزوور
	یاخشی	سیروان
	دیوانە	سیروان
عەبدولقادر بەگ	١\٢ دەککە	
	یەك میل لە کەلار	
	١ ١\٢ میل لە دەککە	

کاکەیی یا قەغانلوو (١٣)Kakai or Qaghanlu

سەرۆکی بالآیان نییە

تیرە: نییە

بەگزادەکان: سەید وەلید ئاغا، سەید خەلیل ئاغا، سەید ڕۆستەم کوڕی سەید محەمەد.

هێز: نزیکەی ١٥٠٠ ماڵ، ٧٠٠ ئەسپ، ١٠٠٠ پیادەڕۆ.

شوێن: زەوی و زارەکانی بەمشێوەیە سنووردراوە:

باکوور: بەرەوان داغ و زێی بچووك.

باشوور: ڕێگەی سەرەکی لە تازەخورماتوو بۆ توزخورماتوو.

ڕۆژهەلآت: هەرێمی حەویجە.

ڕۆژئاوا: پێدەشتی باکووری حەمرین.

بنکەی ژین
www.zheen.org

هەروەها لە قەرە عەلی داغ یش هەن.

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی نیشتەجێی کشتوکاڵکارە. بنەماڵەی حوکمڕان لە بنچینەدا سەر بە ئەوەی بەرزنجەیە، بەڵام هۆزەکە موسلمان نییە بەڵکو لە تایەفەی عەلی ئیلاهین، وێڕای ئەوەی کە بە ئاشکرا ئەم ئاقیدەیە ڕاناگەیەنن. هۆزێکی سە ڕاست، بێوەیی و تەواو لە بندەستی سەرۆکەکانیاندان.

خاسە و بازیان

بەگزادە: ڕەشید، کوڕی مارف لە خاسە. داود عەبدولڕەحیم لە کێسك، عەلی لە بازیان. مەحموود ئاغا لە قوڕنە. عەمەر ئاغا و یوسف ئاغا.

هێز: بەلای کەمییەوە ٢٠٠٠ ماڵ، ٥٠٠ ئەسپ، ٥٠٠، ١٥٠٠ پیادە.

شوێن: بەشێوەیەکی گشتی لەم کەوشەنانەی خوارەوە دەژین:

باکوور: هۆزی شێخ بزینی

باشوور: ڕووباری خاسە و چەمچەماڵ

ڕۆژهەلات: زێی بچوك و تۆخمە داغ

ڕۆژئاوا: هۆزی شێخ بزینی و بیبانی*.

زۆریان لە ئاواییەکانی سەر گردی گورگور لە نزیك کەرکووك دەژین.

تێبینییە گشتییەکان:

لە کەوشەنی خۆیدا هۆزێکی نیمچە نیشتەجێن و بە ڕەوتاری بەرز، جەسووری و وادە و بەڵێن بەناوبانگن. تا ڕادەیەك تالاّوی جەنگیان چەشتووە و زۆر بنەماڵەی ئەو ئاواییانەی کەوتوونەتە ناوچە قەڵەمڕۆیەکانیان پەنایان بردۆتە بەر ناوچە داگیرکراوەکان**.

---

* Bibani

** مەبەست لەوە ئەو ناوچە داگیرکراوانەن کە لە لایەن سوپای هاوپیمانەکان لە دەورانی جەنگی یەکەمی جیهان داگیرکرابوون، وەرگێڕ

ناوچەکەیان بە ڕوویێکی تایبەتی بەپیت، ئاوی زۆر و خەڵکی هۆزەکە کوشتوکاڵکارێکی چاکن. وا پێدەچێ بنچینەیەکی هاوبەشیان لەگەڵ هەمەوەندە ناسراوەکان هەبێ و برێکجار پێوەندیان لەگەڵ هەمەوەندەکان زۆر خراپ دەبێ کەچی دواتر دەبێتە دۆستایەتییێکی بەرفراوان وەختایەك هەمەوەندە پەڕیوەکان دوای ڕزگاربوونیان لە ڕۆژئاوا میوانداریێکی جوامێرانەیان لێدەکرێ. لەم ڕەوشەدا، پەیمانێکی دۆستایەتی هەمیشەیی مۆردەکرێ و لەو کاتەوە بە توندی لە لایەن هەردوو تەرەفەوە چاوەدێری دەکرێ. ڕەشید وەکو سەرۆکی بنەماڵەی شوان ناسراوە، هەر تەنها خۆی دەتوانێ نزیکەی ١٠٠ سوارەی چاك ئامادە بکات. هۆزەکە بە سیفەتی جەنگاوەرییان بەناوبانگن. شوان کوردی پاکی سوونین، مەزهەب شافیعین و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مێژوو: هیچێکی لێنەزانراوە ئەوە نەبێ کە شوێنی نیشتەنی ئێستەیان وا پێدەچێ لە هەموو دەورانێك هەر لە بن دەستیاندا بووبێت

تیرە: کورکی، ئەمیرخان بەگی، عەزیز بەگی، گاخوار، نادری.

سەرۆکی جێگرەوە: سولێمان بەگ و مارف کورەکی.

هێز: ٧٠٠ بنەماڵە، ١٥٠ ئەسپ، ٥٠٠ پیادە.

شوێن:

لەو سێگۆشەیەی کە لە گردەکانی شەوالدر لە باشووری ڕووباری سیروان، لە ڕۆژئاوا و باکووری و دۆڵی پوشتا، لە ڕۆژئاوای چیای بەمۆ لە ڕۆژهەڵاتەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

تێبینییە گشتییەکان:

لە ناوەوەی سنوورەکانی ناوەوەیدا هۆزێکی کۆچەرە و لە پێدەشتی هۆرین و شێخان کشتوکاڵ دەکەن و لە هاوینانیش خۆیان دەکشێشنەوە بۆ ناو چیایەکانی بەمۆ. تیرەکانی شەرەفبیانی بە مانای تەواوی وشەکە بریتیین لە عەزیز بەگی و ئەمیر خان بەگی. ئەوانی دیکە بریتین لە تیرەی جوتیاران. کەورکی گرینگترین تیرەی جوتیارن کە لە هەرشەل و بەنبۆ دا دەژین و بەشی سەرەکی جەنگاوەرەکان پێکدەهێنن. تیرەکانی گێخوار و نادرییەکان لە زەهاوەوە پەڕیوە بوون. بنەماڵەی شەرەفیابی لەوانەیە بە بنچینەدا جاف بن. سەرلەبەری هۆزەکە بە کورمانجی قسە دەکەن و سوننەی شافیعیین. بەپێچەوانەی زۆر هۆزی چیایی شەرەفیابییەکان ڕاو ڕووت ناکەن و عەشیرەتێکی بێوەی، ڕووخۆش و سەر ڕاستن. کەچی لەکاتی پێویست تا دوا ڕادە بەرگری دەکەن.

مێژوو: هیچێکی وا لە مێژووەکەیان نەزانراوە ئەوە تەنها لە ڕێگەی گێڕانەوە کۆنەکانە دەزانرێ کە دانیشتوانی چیای بەمۆن (پێیان دەڵێن "برا گەورە"). تەمەن درێژی تایبەتمەندێتی جیاکەوەرەوەی ئەم هۆزەیە

تیرە: هیچ تیرەیەکیان ناوێکی تایبەتیان نییە و هەر یەکە لە بەگزادەکان گروپگەلی تایبەتی خۆی بەڕێوە دەبات.

بەگزادەکان: کوڕەکانی عەبدولوەهاب ئاغا، تۆفیق لە قەسرۆك. شەریف ئاغا لە تاناقول. کوڕەکانی حاجی یوسف ئاغا، عومەر لە قەراناوە. کوڕەکانی ڕەشید ئاغا، ئەسەد ئاغا و فارس ئاغا لە سەرتینار. کوڕەکانی ئیسماعیل ئاغا، میرالیْ ئاغا لە ساتو قەڵا. کوڕەکانی عەباس ئاغا، فارس ئاغا لە پەلکانە. کوڕەکانی حاجی یوسف ئاغا، عەبدولڕەحمان ئاغا لە

حەمدونە. کوڕەکانی گۆران ئاغا، هەمزە ئاغا و ڕەشید ئاغا لە گولن ئاقەچ. کوڕەکانی ئەسمە، محەمەد ئاغا لە شاوگر.

هێز: نزیکەی ٦٠٠ بنەماڵە، ٤٠٠ ئەسپ، ٣٠٠ پیادە.

شوێن:

لەسەر زەویەکانی ئەو ئاواییانەی کە سەر بەو هۆزانەن کە کەوتوونەتە کەناری باشووری زێی بچووک و شوان و ڕووبارەکە.

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی نیشتەجێ، کشتوکاڵکار و شوانکارەن. وێڕای ئەوەی کە هۆزەکە هیچ کات پەنا بۆ پەلاماری ڕاو و ڕووت نادەن و لە دژی تورکەکان یاخی نابن، کەچی لە ئێستەدا ژن و منداڵەکانیان ناردۆتە ناو چیاییەکان بەرەو باکوور–ڕۆژهەڵات. هۆزەکە بە توندی خزمایەتی لەگەڵ هۆزی شوان هەیە و بەگزادەکانیان زۆر بەدەگمەن لە ناو خۆیاندا دەبێتە شەڕیان. لە بنچینە دا کورمانجی ناوەڕاستن، لە ڕووی ئایینەوە سوننەی شافیعین و بە کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مێژوو: هۆزەکە ١٠٠ ساڵ بەر لە ئێستە لە لایەن شێخ بزێنی خۆشناو (کوردستانی ناوەڕاست) دروستکراوە. لەوساوە تا ئێستەکە هەمیشە هەمان شوێنی نیشتەجێ بوونیان پاراستووە.

جێگرەوەی سەرۆك: محەمەد ئاغا و ساڵح بەگ

هێز: ٢٠٠ ماڵ، ١٠٠ ئەسپ، ٥٠ پیادە.

شوێن: لە کەرکوك لە بەرزاییەکانی قەرەحەسەن و گل.

www.zheen.org

تێبینییە گشتییەکان:

سەرۆکەکان لە کەرکوك دەژین. هۆزەکە هەمان ئەوەی ساڵحییەکانی دیمەشقە کە نزیکەی ١٠٠ ساڵێك بەر لە ئێستە پەڕیوە بوون و لەوێدا

گەرەکێکیان بە ناوی ساڵحیە دامەزراند. سەرۆکی تیرەکانی دیمەشق عەبدولرەحمان پاشا سالحییە. لە بنچینەدا هۆزەکە بەشێك بووە لە تایەفەی دەروێشەکانی نەقشبەندی. وا پێدەچێ لە بنەڕەتدا خەڵکی هەرێمی کەرکووك بن و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

تیرە: گەچی، قەیتوون، چەرمەوەندی، کاکەوەند، نەفتچی و گاوسا واری.

سەرۆکی جێگرەوە: مستەفا بەگ. ئۆنێت* بەگ، محەمەد بەگ، عەلی بەگ، حوسێن وەلی.

هێز: ١٦٥٠ کەس (سەرژمێری ١٩١٧) نزیکەی ٥٠٠ پیاو و ٥٠٠ ژن و ئەوەی دیکەش منداڵن. نزیکەی ٧٠ سوارە و ٢٠٠ پیادەی چەکداریان هەیە.

شوێن: لە پێدەشتدا بەمشێوەیەی خوارەوە سنووردراوە:

باکوور: بەرزاییەکانی دامێنی چیای ئەبی نەفت تا سنووری ئێران

باشوور: تەنگی سومبار و هێلی ڕۆژئاوا تا ئەبی نەفت.

ڕۆژهەڵات: سنووری ئێران

ڕۆژئاوا: ئەبی نەفت

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزی کوردی لە هەموان باشووری ترن، سەرقاڵی کشتوکاڵ و مەڕداری و نەوت کارین کە بە باری کەران دەیانگوازنەوە. بە گشتی هۆزێکی بێوەین بەڵام چاك بەرگری لە خۆیان دەکەن ئەگەر خراپ مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێ. بە دیالێکتی کوردیی ئەوپەڕی جنووبیی قسە دەکەن. کورمانجی قسە ناکەن و سەرلەبەریشیان شیعەن.

Aunet *

مێژوو:

لەوەتەی دەورانی هەرە کۆنەوە لەم شوێنەی ئێستەیان بڵاوبوونەتەوە، وێـرای ئـەوەی کـە وا پێدەچـێ بـشێ خزمایـەتی بنـەڕەتیان یـان لەگـەڵ میللەتانی سەر سنوور، لوڕی کوردیی خەڵکی ئایوان و شیوی سومبار دا هەبێ.

هێز: نزیکـەی ٣٥٠ مـاڵ. بـەر لـە جـەنگ دەیـانتوانی ٢٠٠ ئەسـپ و ١٠٠ پیادەڕۆ ئامادە بکەن.

شوێن: سنوورەکانی بەمشێوەیە:

باکوور: زەنگاباد

باشوور: جۆگەی قەرە تەپە

ڕۆژهەڵات: ڕووباری سیروان

ڕۆژئاوا: گردی کەشکەوڵ

بڕێکیشیان لە دەککا دەژین.

تێبینییە گشتییەکان.– هـۆزێکی نیـشتەجێی کشتوکاڵکارەن. هـەموویان سوونەی شافیعین و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مێژوو: هیچ شوێنەوارێکیان نییە.

: نییە

سەرۆکی جێگرەوە: نییە

هێز: نزیکەی ٥٠٠ ماڵ، ١٠٠ ئەسپ، ٤٠٠ پیادە.

شوێن: ئاوایی لەیلان لەگەڵ دەوربەرەکانی کە بەمشێوە سنوور دراوە:

باکوور: قەرە حەسەن (جۆباری لەیلان)

باشوور: زەوی زارەکانی تاڵەبان

بنکەی ژین
www.zheen.org

ڕۆژهەڵات: زەوی و زارەکانی هەمەوەند

ڕۆژئاوا: حەسەن قولی تەپە و سەرج داغ.

مێژوو: نەزانراوە

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی کشتوکاڵکاری بێوەیە. کوێخا ئەحمەد بە ژنان لەگەڵ هۆزی هەمەوەند تێکەڵ بووە. ژنەکانیان بە جوانی و بەژن و باڵایانەوە بەناوبانگن.

گەورە دەڕواننە سەید ئەحمەدی خانەقا کە پەیڕەوکارێکی توندگری سوننی شافیعیە.

بەوەی ئاینیان جیاوازە لە هۆزەکانی دەوروبەریان بە چاوی ڕێزێکی گەورە دەڕواننە سەید ئەحمەدی خانەقا کە پەیڕەوکارێکی توندگری سوننی شافیعیە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

Lailani(١٤) لەیلانی

سەرۆك كوێخا ئەحمەد

تیره: نییە

سەرۆكی جێگرەوە: نییە

هێز: نزیكەی ٥٠٠ ماڵ، ١٠٠ ئەسپ، ٤٠٠ پیادە.

شوێن: ئاوایی لەیلان لەگەڵ دەوربەرەكانی كە بەمشێوە سنوور دراوە:

باكوور: قەرە حەسەن (جۆباری لەیلان)

باشوور: زەوی زارەكانی تاڵەبان

ڕۆژهەڵات: زەوی و زارەكانی هەمەوەند

ڕۆژئاوا: حەسەن قولی تەپە و سەرج داغ.

مێژوو: نەزانراوە

تێبینییە گشتییەكان:

هۆزێكی كشتوكاڵكاری بێوەیە. كوێخا ئەحمەد بە ژنان لەگەڵ هۆزی هەمەوەند تێكەڵ بووە. ژنەكانیان بە جوانی و بەژن و باڵایانەوە بەناوبانگن.

Palani(١٥) پاڵانی

سەرۆك: ئیسماعیل ئاغا و جەمالمز ئاغا*.

تیره: نییە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

* Gamalmiz بەداخەوە نەمانتوانی ئەم ناوە بە تەواوی بخوێنینەوە و لەوە زیاترمان بەخەیاڵ دا نەهات، وەرگێر

سەرۆکی جێگرەوە: نییە.

هێز: نزیکەی ٣٥٠ ماڵ. بەر لە جەنگ دەیانتوانی ٢٠٠ ئەسپ و ١٠٠ پیادەڕۆ ئامادە بکەن.

شوێن: سنوورەکانی بەمشێوەیە:

باکوور: زەنگاباد

باشوور: جۆگەی قەرە تەپە

ڕۆژهەڵات: ڕووباری سیروان

ڕۆژئاوا: گردی کەشکەوڵ

بڕێکیشیان لە دەککا دەژین.

تێبینییە گشتییەکان.– هۆزێکی نیشتەجێی کشتوکاڵکارەن. هەموویان سوونەی شافیعین و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مێژوو: هیچ شوێنەوارێکیان نییە.

حوکمڕانی ئێستەی بنەماڵەکە

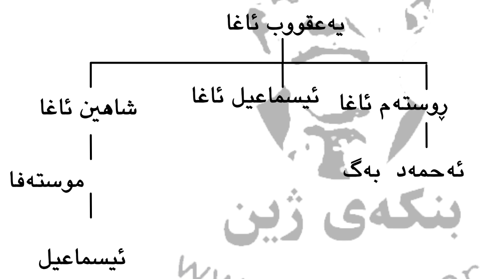

بنکەی ژین
www.zheen.org

قەرەلوس (١٦) Qaraulus

سەرۆك: كاكە خان

تیرە: گەچی، قەیتوون، چەرمەوەندی، كاكەوەند، نەفتچی و گاوساواری.

سەرۆكی جێگرەوە: مستەفا بەگ. ئۆنێت* بەگ، محەمەد بەگ، عەلی بەگ، حوسێن وەلی.

هێز: ١٦٥٠ كەس (سەرژمێری ١٩١٧) نزیكەی ٥٠٠ پیاو و ٥٠٠ ژن و ئەوەی دیكەش منداڵن. نزیكەی ٧٠ سوارە و ٢٠٠ پیادەی چەكداریان هەیە.

شوێن: لە پێدەشتدا بەمشێوەیەی خوارەوە سنووردراوە:

باكوور: بەرزاییەكانی دامێنی چیای ئەبی نەفت تا سنووری ئێران

باشوور: تەنگی سومبار و هێلی ڕۆژئاوا تا ئەبی نەفت.

ڕۆژهەڵات: سنووری ئێران

ڕۆژئاوا: ئەبی نەفت

تێبینییە گشتییەكان:

هۆزی كوردی لە هەموان باشووری ترن، سەرقاڵی كشتوكاڵ و مەڕداری و نەوت كارین كە بە باری كەران دەیانگوازنەوە. بە گشتی هۆزێكی بێوەین بەڵام چاك بەرگری لە خۆیان دەكەن ئەگەر خراپ مامەڵەیان لەگەڵدا بكرێ. بە دیالێكتی كوردیی ئەوپەڕی جنووبیی قسە دەكەن. كورمانجی قسە ناكەن و سەرلەبەریشیان شیعەن.

مێژوو:

---

* Aunet

لەوەتەی دەورانی هەرە کۆنەوە لەم شوێنەی ئێستەیان بڵاوبوونەتەوە، وێـرای ئـەوەی کـە وا پێدەچـێ بـشێ خزمایـەتی بنـەڕەتیان یـان لەگـەڵ میللەتانی سەر سنوور، لوڕی کوردیی خەڵکی ئایوان و شیوی سومبار دا هەبێ.

Salihi(١٧) ساڵحی

سەرۆك: عەبدولوەهاب

تیرە: نییە

جێگرەوەی سەرۆك: محەمەد ئاغا و ساڵح بەگ

هێز: ٢٠٠ ماڵ، ١٠٠ ئەسپ، ٥٠ پیادە.

شوێن: لە کەرکووك لە بەرزاییەکانی قەرەحەسەن و گل.

تێبینییە گشتییەکان:

سەرۆکەکان لە کەرکووك دەژین. هۆزەکە هـەمان ئـەوەی ساڵحییەکانی دیمەشقە کە نزیکـەی ١٠٠ ساڵێك بـەر لـە ئێستە پـەڕیوە بوون و لەوێدا گـەرەکێکیان بـە نـاوی ساڵحیە دامەزرانـد. سـەرۆکی تیرەکـانی دیمەشق عەبـدولرەحمان پاشـا سـالحییە. لـە بنـچینەدا هۆزەکـە بەشـێك بـووە لـە تایەفـەی دەروێـشەکانی نەقشبەندی. وا پێدەچـێ لـە بنەڕەتـدا خـەڵکی هەرێمی کەرکووك بن و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

Shaikh Bizaini(١٨) شێخ بزینی

سەرۆکی بالآیان نییە

تیرە: هیچ تیرەیەکیان ناوێکی تایبەتیان نییە و هەر یەکە لە بەگزادەکان گروپگەلی تایبەتی خۆی بەڕێوە دەبات.

بەگزادەکان: کوڕەکانی عەبدولوەهاب ئاغا، تۆفیق لە قەسرۆك. شەریف ئاغا لە تاناقول. کوڕەکانی حاجی یوسف ئاغا، عومەر لە قەراناوە. کوڕەکانی ڕەشید ئاغا، ئەسەد ئاغا و فارس ئاغا لە سەرتینار. کوڕەکانی ئیسماعیل ئاغا، میرالیَ ئاغا لە ساتو قەلآ. کوڕەکانی عەباس ئاغا، فارس ئاغا لە پەلکانە. کوڕەکانی حاجی یوسف ئاغا، عەبدولڕەحمان ئاغا لە حەمدونە. کوڕەکانی گۆران ئاغا، هەمزە ئاغا و ڕەشید ئاغا لە گولن ئاقەچ. کوڕەکانی ئەسمە، محەمەد ئاغا لە شاوگر.

هێز: نزیکەی ٦٠٠ بنەماڵە، ٤٠٠ ئەسپ، ٣٠٠ پیادە.

شوێن:

لەسەر زەویەکانی ئەو ئاواییانەی کە سەر بەو هۆزانەن کە کەوتوونەتە کەناری باشووری زێی بچووك و شوان و ڕووبارەکە.

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی نیشتەجێ، کشتوکاڵکار و شوانکارەن. وێڕای ئەوەی کە هۆزەکە هیچ کات پەنا بۆ پەلاماری ڕاو و ڕووت نادەن و لە دژی تورکەکان یاخی نابن، کەچی لە ئێستەدا ژن و منداڵەکانیان ناردۆتە ناو چیاییەکان بەرەو باکوور-ڕۆژهەلآت. هۆزەکە بە توندی خزمایەتی لەگەڵ هۆزی شوان هەیە و بەگزادەکانیان زۆر بەدەگمەن لە ناو خۆیاندا دەبێتە

شەڕیان. لە بنچینە دا کورمانجی ناوەڕاستن، لە ڕووی ئایینەوە سوننەی شافیعین و بە کورمانجی خواروو قسە دەکەن.
مێژوو: هۆزەکە ١٠٠ ساڵ بەر لە ئێستە لە لایەن شێخ بزێنی خۆشناو (کوردستانی ناوەڕاست) دروستکراوە. لەوساوە تا ئێستەکە هەمیشە هەمان شوێنی نیشتەجێ بوونیان پاراستووە.

(١٩) شەرەفبەیانی Sharafbaini

سەرۆک: عوسمان بەگ، کوڕی عەبدوڵڵا بەگ

تیرە: کورکی، ئەمیرخان بەگی، عەزیز بەگی، گاخوار، نادری.

سەرۆکی جێگرەوە: سولێمان بەگ و مارف کورەکی.

هێز: ٧٠٠ بنەماڵە، ١٥٠ ئەسپ، ٥٠٠ پیادە.

شوێن:

لەو سێگۆشەیەی کە لە گردەکانی شەوالدر لە باشووری ڕووباری سیروان، لە ڕۆژئاوا و باکووری و دۆڵی پوشتا، لە ڕۆژئاوای چیای بەمۆ لە ڕۆژهەڵاتەوە.

تێبینییە گشتییەکان:

لە ناوەوەی سنوورەکانی ناوەوەیدا هۆزێکی کۆچەرە و لە پێدەشتی هۆرین و شێخان کشتوکاڵ دەکەن و لە هاوینانیش خۆیان دەکشێشنەوە بۆ ناو چیایەکانی بەمۆ. تیرەکانی شەرەفبیانی بە مانای تەواوی وشەکە بریتیین لە عەزیز بەگی و ئەمیر خان بەگی. ئەوانی دیکە بریتین لە تیرەی جوتیاران. کەورکی گرینگترین تیرەی جوتیارن کە لە هەرشەل و بەنبۆ دا دەژین و بەشی سەرەکی جەنگاوەرەکان پێکدەهێنن. تیرەکانی گێخوار و نادرییەکان لە زەهاوەوە پەڕیوە بوون. بنەماڵەی شەرەفیابی لەوانەیە بە

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنـچینەدا جـاف بـن. سـەرلەبەری هۆزەکـە بـە کورمـانجی قـسە دەکـەن و سوننەی شافیعیین. بەپێچەوانەی زۆر هۆزی چیایی شەرەفیابییەکان ڕاو ڕووت ناکـەن و عەشیرەتێکی بێـوەی، ڕووخـۆش و سـەر ڕاسـتن. کەچـی لەکاتی پێویست تا دوا ڕادە بەرگری دەکەن.

مێـژوو: هیـچێکی وا لـە مێژووەکـەیان نـەزانراوە ئـەوە تـەنها لـە ڕێگـەی گێڕانەوە کۆنەکانە دەزانرێ کە دانیشتوانی چیای بـەمۆن (پێیـان دەڵێن "برا گەورە"). تەمەن درێژی تایبەتمەندێتی جیاکەوەرەوەی ئەم هۆزەیە.

Shuan(٢٠) شوان

سەرۆکی باڵای نییە

تیرە: خاسە و بازیان

بەگزادە: ڕەشید، کوڕی مـارف لـە خاسـە. داود عەبـدولڕەحیم لـە کێـسك، عەلی لە بازیان. مەحموود ئاغا لە قوڕنە. عەمەر ئاغا و یوسف ئاغا.

هێز: بەلای کەمییەوە ٢٠٠٠ ماڵ، ٥٠٠ ئەسپ، ٥٠٠، ١٥٠٠ پیادە.

شوێن: بەشێوەیەکی گشتی لەم کەوشەنانەی خوارەوە دەژین:

باکوور: هۆزی شێخ بزینی

باشوور: ڕووباری خاسە و چەمچەماڵ

ڕۆژهەڵات: زێی بچوك و تۆخمە داغ

ڕۆژئاوا: هۆزی شێخ بزینی و بیبانی*.

زۆریان لە ئاواییەکانی سەر گردی گورگور لە نزیك کەرکووك دەژین.

تێبینییە گشتییەکان:

www.zheen.org

* Bibani

لە کەوشەنی خۆیدا هۆزێکی نیمچە نیشتەجێن و بە ڕەوتاری بەرز، جەسووری و وادە و بەڵێن بەناوبانگن. تا ڕادەیەك تالاَوی جەنگیان چەشتووە و زۆر بنەماڵەی ئەو ئاواییانەی کەوتوونەتە ناوچە قەڵەمڕۆیەکانیان پەنایان بردۆتە بەر ناوچە داگیرکراوەکان**. ناوچەکەیان بە ڕوویێکی تایبەتی بەپیت، ئاوی زۆر و خەڵکی هۆزەکە کوشتوکاڵکارێکی چاکن. وا پێدەچیٚ بنچینەیەکی هاوبەشیان لەگەڵ هەمەوەندە ناسراوەکان هەبیٚ و بڕێکجار پێوەندیان لەگەڵ هەمەوەندەکان زۆر خراپ دەبیٚ کەچی دواتر دەبێتە دۆستایەتییێکی بەرفراوان وەختایەك هەمەوەندە پەڕیوەکان دوای ڕزگاربوونیان لە ڕۆژئاوا میوانداریێکی جوامێرانەیان لێدەکریٚ. لەم ڕەوشەدا، پەیمانێکی دۆستایەتی هەمیشەیی مۆردەکریٚ و لەو کاتەوە بە توندی لە لایەن هەردوو تەرەفەوە چاوەدێری دەکریٚ. ڕەشید وەکو سەرۆکی بنەماڵەی شوان ناسراوە، هەر تەنها خۆی دەتوانیٚ نزیکەی ۱۰۰ سوارەی چاك ئامادە بکات. هۆزەکە بە سیفەتی جەنگاوەرییان بەناوبانگن. شوان کوردی پاکی سوونین، مەزهەب شافیعین و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

مێژوو: هیچێکی لێنەزانراوە ئەوە نەبیٚ کە شوێنی نیشتەنی ئێستەیان وا پێدەچیٚ لە هەموو دەورانێك هەر لە بن دەستیاندا بووبێت.

(۲۱) سوورەمێری (سورخ مێری)
Suramiri (Surkhamiri)

** مەبەست لەوە ئەو ناوچە داگیرکراوانەن کە لە لایەن سوپای هاوپیمانەکان لە دەورانی جەنگی یەکەمی جیهان داگیرکرابوون، وەرگێڕ

سەرۆکەکان، محەمەد بەگ، کوڕی بابا خان بەگ، حوسێن بەگ، کوڕی خەلیل عەینە.

تیرەکانی: کەڵهوڕی، توتك، مامەجان، عەینە، عەنتەر.

هێز: نزیکەی ٢٢٥ ماڵ بە سەریەکەوە، ٥٠ ئەسپ.

شوێن: لە ئاواییەکانی دەوروبەری شاری خانەقی جگە لە فراکسیۆنی عەنتەر نەبێ کە لە نێوان شارەبان و ئەبو جیسرە دا دەژین.

تێبینییە گشتییەکان: هۆزێکی نیشتەجێی باشترین کرێکاری کشتوکاڵین و بێوەین.

مێژوو: هۆزەکە نزیکەی سەد ساڵ بەر لە ئێستە لە هولێلان Hulailanـەوە پەڕیوە بوون. لە بنچینەدا لوڕن. لە هولێلانەوە هاتوونەتە زەهاو و وەختایەك بنەماڵەی زەهاو جێدەهێڵن و دەچنە ناو تورکیا، هۆزەکە بەشوێنانەوە دەچن و لە شوێنی ئێستەیان جێگیر دەبن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

درەختی بنەماڵەی سوورەمێری

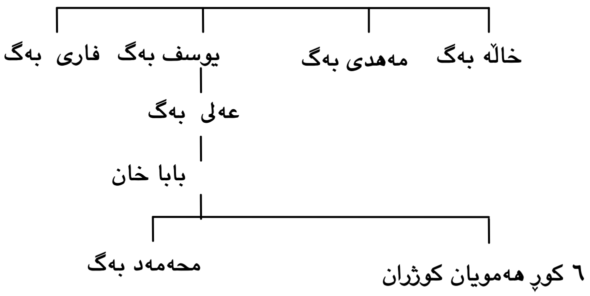

(٢٢) بنەماڵەی تاڵەبانی و پێوەندەکانی

Talabani

سەرۆك: شێخ حەمید

تیرە: نییە

جێگرەوەی سەرۆك.-بڕوانە شوێنی نیشتەنییەکان.

هێز: لەگەڵ ئەو جوتیارانەی کە بە بنەماڵەوە بەندن، بەم شێوەیەی خوارەوە دابەش بوون: شێخ حەمید، ٧٠٠ ماڵ، ٣٠٠ ئەسپ، ٤٠٠ پیادە. شێخ محەمەد ڕەوف، ٢٠٠ ماڵ، ٥٠ ئەسپ. شێخ تاهیر، ١٥٠ ماڵ، ٦٠ ئەسپ.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شوێن: (ئا) شێخ حەمید

(١) گل، کەوشەنەکەی بەمشێوەیە:

باکوور: هۆزی جەباری

باشوور: هۆزی داودە

ڕۆژهەڵات: هۆزی زەنگەنە

ڕۆژئاوا: هۆزی داودە

(٢) قەرەبولاق

باکوور: دوانزە ئیمام

باشوور: ڕووباری سیروان

ڕۆژهەڵات: زەوییەکانی شێخ لەنگەر

ڕۆژئاوا: گردی کوشك

(بێ) کوڕەکانی شێخ حەکیم

ئاواییێك لە بن کودرە

(جێ) شێخ محەمەد ڕەوف

گوڕشەلە لەسەر ڕووباری سیروان لای باجەڵانەکان

(چێ) شێخ تاهیر

ئاوایی سەرتاف و زەوییەکانی

ئاوایی حاجیلەر و هەردوکیان لای باجەڵانەکان.

(دێ) شێخ نووری

بادیاوە و زەوییەکانی نزیك کەرکووك.

تێبینییە گشتییەکان:

بنەماڵەکە و جووتیارەکانی ئەو هۆزە پێك دەهێنن کە ناوی تاڵەبانییە، هـۆزێکی شـوانکارە و کوشـتوکاڵکارەن. شـێخ حەمیـد دژە تـورکێکی بەناوبانگە و هەموو داوای عوسمانییەکانی بۆ بەشداریکردن چ بە پیاو و چ بـە نـاردنی ئازووقـە ڕەتکردۆتـەوە و پیـاوێکی ئینگلیزخـوازە. هەژموونی لەناو هـەموو هۆزەکانی کوردستانی خواروو زۆر گەورەیـە و وەکـوو سـەرۆکێکی ئـایینی مەزهـەبی شـافیعی لەناوچـەکە

دەژمێردرێ. بە کەسایەتیەکی ئازا و دەست پاك و پیاوێکی خاوەن قسە و وادە بەناوبانگە. لەم چەند ساڵانەی دوایی لە سایەی ئەو مشورخواردنەی کە بۆ جوتیارە کوردەکان بۆ سەر زەوییەکانی خۆیی و ئەو مامەڵە چاك و پارێزگارییەی لێی دەکردن، زۆر دەوڵەمەند بووە. موڵکەکەی لە گل کێڵگەیەکی نەوتی بەنرخی تێدایە. وێرای ئەوەی کە بنەماڵەکە بنچینەیەکی ئایینی هەیە کەچی ئەندامەکانی ڕێگەی ئایینپەروەری یان ون کردووە و بە حەماسی تاڵان و بڕۆیی و جەنگاوەری بەناوبانگن.

مێژوو:

بنەماڵەکە لە لایەن شێخ ئەحمەد ناوێك، یەکێك لە دەروێشەکانی قادری دروستبووە کە نزیکەی بەر ١٠٠ ساڵێك لە نزیك گل نیشتەجێ بووە. لەسەر درەختی بنەماڵەکە، ئەندامە زیندووەکانی بنەماڵەکە نیشاندەدات.

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنەماڵەی تاڵەبانی: دامەزرێنەر: شێخ ئەحمەد

کوڕەکان	کوڕە زا	کوڕی کوڕە زا
عەبدولڕەحمان کەرکوکی	شێخ عەلی	محەمەد عەلی
		محەمەد ڕەووف
		محەمەد حەبیب
		حەسیب
		نەجیب (هەموویان لە کەرکووک–ن)
		محەمەد نوری
		عیززەددین
	شێخ عەبدولقادر	فەیزوڵڵا (هەموویان لە تاووق–ن)
		محەمەد لە کەرکووک
		عەبدوڵڵا لە بەغدا
		ئەسعەد لە کەرکووک
	شێخ ڕەزا	عەبدولوەهاب و موحێددین هەردووکیان
		لە شێخ منسوربوی نزیک کەرکووک–ن
حوسێن	شێخ عەبدولواحید	چەند کوڕێکی لەگەڵ باوکیان لە گەل
	شێخ عەبدولهادی	دەژین.
محەمەد ساڵح	شێخ مەحموود	
	شێخ سەعید	
	شێخ عەبدولقادر	
عەبدولکەریم	شێخ عەبدوڵڵا	سەتار
		عەبدولحەمید
	محەمەد ئەمین	سەمەد
	شێخ عەبدولغەنی	محەمەد (هەموویان لە بادیاوە دەژین)
موحێددین	شێخ محەمەد	تاهیر
		ئەنوەر
		ئەشرەف
		لەتیف
	عەبدولەتیف	عەبدوڵڵا (هەموویان لە حاجیلەر دەژین)
	جەلال	
	نەسرەددین	
	سولەیمان	

بنکەی ژین
www.zheen.org

(تەواوکەری) بنەماڵەی تاڵەبانی

کوڕەکان	کوڕە زا	کوڕی کوڕە زا
فەتاح	شێخ مەعرووف	چەند کوڕێکی لەگەڵ باوکیان لە بەیانلوو
	لوتفوڵڵا	و تەپەلوو لە ٢٠ میلی کەرکوک دەژین.
	عەبدولصەمەد	
	تەها	
	سەلام	چەند کوڕێکی لەگەڵ باوکیان لەقنجق
عەبدولغەفور	شێخ ڕەشید	Quinjiq دەژین.
	شێخ نوری	
	شێخ ئەدیب	
عەبدولعەزیز	حەمید	جەلال
		عەبدلوەهاب
		غالیب
		تالیب
		عیزەدین
		موستەفا
		نوری (هەموویان لە گل دەژین)
	سەمەد	عەبدوللەتیف
		تاهیر
		عەبدولجەبار(هەموویان لە گل دەژین)
		تاهیر
	مەعروف	سابیر
		سەدیق(هەموویان لە گل دەژین)
		مەجید
	ڕەزا	عەبدوڵڵا لە ئەباریق
		چەند کوڕێکی لەگەڵ باوکیان
محەمەد عارف	محەمەد سەعید	لەقەرەبولات دەژین.
	عەبدولحەکیم	
	شوکور	
عەبدولقادر	بێ منداڵ	

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٢٣) بنەماڵەی تلیشانی Tilishani

سەرۆك: سەید موحسین ئاغا

تیرە: نییە.

جێگرەوەی سەرۆك: قادر ئاغا.

هێز: نزیكەی ٥٠ ماڵ.

شوێن: زەوییەكانی تلیشان و ئەو زەوی و زارانەی بەمشێوە سنوور دراون:

باكوور: ئاسكی كفری.

باشوور: زەرداو.

ڕۆژهەڵات: زەرداو.

ڕۆژئاوا: دیارینەكراوە.

تێبینییە گشتییەكان و مێژوو:

بنچینەی بنەماڵەكە دەگەڕێتەوە بۆ سەید عومەر ئاغا كە ساڵی ١٨٠٠ ی زایینی لە تلیشان جێگیر بووە. گرینگی ئێستەیان لە سۆنگەی ئەو هاوپشتیانەیە كە دەیانبەست. تا ساڵی ١٩١٦ سەرۆكەكەیان سەید عوسمان ئاغا بوو كە بەدەستی توركەكان كوژرا و كچی مەجید پاشای بابانی كفری هێنابوو. ئەندامەكانی دیكەی بنەماڵەكە لەگەڵ كۆنترین بنەماڵەی هۆزەكانی كوردستانی جنووبیی پەیمانیان بەست. بنەماڵەكە لە گەرداو و كوسەشاپان زەوی یان هەیە، سەید حوسێن ئاغا تا دواڕادە دژە توركە، بەڵام هێندە بەتوانا نییە، قادر ئاغای گەنج (تەمەنی لە ٢٣ ساڵان دایە) زۆر بە توانایە. بنەماڵەكە سوننێكی تۆخن و بە دیالێكتی كورمانجی خواروو قسە دەكەن.

بنكەی ژین www.zheen.org

Umarmil (٢٤) ئۆمەرمل*

سەرۆك: شەریف

تیرە: نییە.

جێگرەوەی سەرۆك: نییە.

هێز: نزیکەی ٥٠ ماڵ لەگەڵ ٧٠ ئەسپ و ١٠٠ پیادە.

شوێن: لە بەڵگە کە کەوشەنەکانی بەمشێوەیەن:

باکوور: گردی ناڵەشکێنە.

باشوور و ڕۆژئاوا: چەمی قوچەچاپان.

ڕۆژهەڵات: سەرقەڵا.

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی نیشتەجێی کشتوکاڵکار و شوانکارەن. هەموویان سوننین و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن.

Zangana(٢٥) زەنگەنە

سەرۆکی باڵای نییە

تیرە: فارس ئاغا، ڕۆستەم ئاغا

سەرۆکەکان: سەرۆکی فارس ئاغاییەکان- عەبدولکەریم ئاغا و ڕەحیم ئاغا، سەرۆکی ڕۆستەم ئاغاییەکان: محەمەد ئاغا کەریم ئاغا.

هێز: فارس ئاغا نزیکەی ٢٠٠ ماڵ. لە پێش جەنگ ١٥٠ ئەسپ و ١٠٠ پیادەی هەبووە. ڕۆستەم ئاغا نزیکەی ٢٥٠ ماڵ، لە پێش جەنگ ٢٠٠ ئەسپ و ١٠٠ پیادەی هەبووە.

---

* ڕاستییەکەی دەبێ (ئۆمەربل) بێ، وا پێدەچێ ئەمە هەڵەی چاپ بووبێ، وەرگێڕ.

شوێن:

(١) لە ئاواییەکانی زەرداو (پیاوەکانی عەبدولکەریم ئاغا)، دوانزە ئیمام، ڕەحیم وەرقە و تەپەی عەلی لەگەڵ زەوی و زارەکانی لە باشوور و ڕۆژهەڵاتی کفری.

(٢) هەرێمی ئیبراهیم خانچی لەگەڵ ئاواییە سەرەکییەکانی: ئیبراهیم خانچی (شوێنی نیشتەنی کەریم ئاغا) غەفووری ژالە، عەبدولڕەحمان شەشە، ژالە و پەلك، کەوشەنی زەوی و زارەکانی بەم شێوەیە:

باکوور: زەوییەکانی داودە

باشوور: بەلەگە

ڕۆژهەڵات: زەوییەکانی سوماق

ڕۆژئاوا: زەوییەکانی داودە

تێبینییە گشتییەکان:

هەردوو تیرەکانی هۆزەکە هەمیشە دوژمنایەتیان هەیە. چڵی سەرەکی ئەوەی کەریم ئاغایە لە ئیبراهیم خانچی کە شوێنی نیشتەنی هۆزەکەیە. تیرەی فارس ئاغا لەبەر زۆربوونی ژمارە و پەلاماردانی بەردەوامی هەمەوەندەکان جیابوونەتەوە. هۆزەکە نیشتەجێیە و خەریکی ئاژەڵداریی و کشتوکاڵن. لە ڕووی ئایینەوە سووننەی شافیعین، بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن. سوارەکانی بە سوارچاکی و جەسووری بەناوبانگن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

مێژوو:

هۆزەکە کوردی پاکژن (کورمانج) و واپێدەچێ هەمیشە هەر لە نزیك ئیبراهیم خانچی ژیا بن. لە دەورانی دوایی سەفەویەکاندا، شێخ عەلی هۆزەکەی جێهێشتووە و بەرەو باشووری ئێران کۆچیکردووە و ئەو

دەمە خۆی خستۆتە خزمەت (شا) وهۆزی زەنگەنەکانی کرماشانی دروستکردووە کە ئەمڕۆ لە سۆنگەی ڕەوشت سووکی و مەزهەبگەرایی شیعەیانەوە فارسێندراون*. لەو ساکەوە هۆزە ڕەسەنەکان ئیعترافیان پێناکەن و بە چاوی سووك سەیریان دەکەن.

Zend(٢٦) زەند

سەرۆك: حەمید ئاغا ناسراو بە حەمیدی ڕەش

تیرە: ئەوانەیان کە گوێڕایەلی سەرۆکە جێگرەوەکان دەکەن.

سەرۆکە جێگرەوەکان: محەمەد ساڵح ئاغا، عەلەیان، تاهیر خان، غەنی.

هێز: پێش جەنگ ٦٠٠ ماڵ، ٢٠٠ ئەسپ و ٥٠٠ پیادە، وەکوو جەنگاوەر بەناوبانگن.

شوێن:

ناوچەکە ناوی زەنگابادە کە ئاواییە سەرەکیەکان و تیرەکانیان بریتین لە: بان سەندوق، لالوبان، حاجیلەر، سەهتەبان، دەهلەگی، کۆکز (٤ ئاوایی) تەپە عەلی، کۆڵەجۆ (٨ ئاوایی). کەوشەنەکانی بەم شێوەیەن:

باکوور: گردی کوشك

ڕۆژئاوا: پالانی

ڕۆژهەلات: ڕووباری سیروان

ڕۆژئاوا: پێدەشتی دەوروبەری ڕێگەی کفری

تێبینییە گشتییەکان:

هۆزێکی کشتوڵکاری چاکن، لە هەرێمی خۆیاندا نیشتەجێن. حەمید ئاغا پیاوێکی بەهێز و شایستەیە کە تەواو دژە تورکە و ماوەی ٤ سالان

---

* Persianised

له لایەن تورکەکان بەهۆی یاخیبوونییەوە زیندانی کرابوو. حەمید ئاغا و تاهیر خان لە بنەماڵە کۆنەکانی زەند و ئالیان-ن کە چڵێکی گەنجە. هۆزەکە سوونەی شافیعین و بە دیالێکتی کورمانجی خواروو قسە دەکەن. زەندییەکان بە وەفاداری و پابەندبوونیان لە بەجێگەیاندنی وادە و پەیمانیان ناسراون.

مێژوو:

هۆزەکە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هۆزەی کە کەریم خانی زەند بەناوبانگ لە دەورانێکدا کە پارێزەری ئێران سەرۆك بوو. بەگوێرەی ترادسیۆنی خۆیان هۆزەکە لە شوێنی نیشتەجێی ی ئێستەدا ژیاون و لەوێوە پەڕیوەی ئێران بوون. هۆزەکە هیچ پێوەندییێکی خزمایەتیان لەگەڵ لوڕەکان دا دا نییە و ئەوە دووپات دەکەنەوە کە دوای پەرت و بڵاوبوونەوەی هۆزی زەند لە شیراز ئەوانەی مابوونەوە گەڕانەوە صەلاحییە. عەلەیان پێیان وایە کە وەچەی ڕاستەوخۆی کەریم خانن، لەکاتێکدا کە حەمید ئاغا و تاهیر وەك دەڵێن سەر بە چڵێکی گەورەی هۆزەکەی کەریم خانی زەندن.

١. هەرێمی هەورامان Aoraman District

بنەماڵەی شێخەکانی هەورامان لەو ئاوایانە نیشتەجێ بوون کە کەوتوونەتە ڕووی تورکیی چیاییەکانی هەورامان کە سنووری نێوان ئێران و تورکیا پێکدەهێنێن. هەژموون و گرینگییەکەی لە سۆنگەی ئەو فاکتەیە کە ئەوانە سەرکردەی تایەفەیێکی دەروێشی نەقشبەندین کە زۆر بڵاوە لە ناو تورکیا و ئێران. سەرۆکی ئێستەیان شێخ عەلی

نەجمەددینی بیارەیە کە ژمارەیەك گوندی لە هەرێمەکانی گوڵعەنبەر و هەورامان و هەروەها لە باشووری پێدەشتی شەمیران لە ناو خاکی ئێراندا هەیە. تورکەکان بۆ ماوەی چەندین نەوە لە سۆنگەی پێوەندی چاکی هەورامان لەگەڵ حکومەتی ئێران بە خراپ ڕەفتاریان لەگەڵ ئەم بنەماڵەیە کردووە. لەوەتای شۆرشی ١٩٠٨، ڕەوشی هەورامان زۆربەی کات وەك زۆربەی بنەماڵە ئایینییەکانی کوردستان ناسەلمێنرێت و دژە تورکن. ئەو هۆزانەی کە چوونەتە پاڵیان ئەمانەی خوارەوەن:

● هەورامانی:

–جەعفەر سولتان (سەرۆکی بەشی هەورامانی تەخت).

– عەباس قولی (سەرۆکی بەشی لهۆن).

– **شوێن**: نیوەی هۆزەکە لەناو چیایەکانی هەورامان لەناو خاکی ئێرانە. ئەم سەربازە پیادانە بە جەنگاوەریی بەناوبانگن.

پیادە: ٣٥٠٠

● باباجانی:

سەرۆك: محەمەد بەگ، محەمەد ساڵح بەگ.

شوێن: جوانڕۆ لەناو خاکی ئێران. شوێنی تەواویان خانی شوور، چیایەکانی شەهر و لە زستانیش پێدەشتی ڕۆژهەڵاتی چیای بەمۆ-یە.

هێز: ٦٠٠ ئەسپ

پیادە: ٢٠٠٠ (تیرەکانی کۆکوا، قوبادی، تاوەگۆزی، یەباخلی.

● مەریوان.

سەرۆك: هەمەچەشنە.

شوێن: لە ناو خاکی ئێران.

هێز: ٢٠٠٠ پیادە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆیەکان

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆی (١)

وەزارەتی کاروباری هەندەران
شیفرە خوێندنەوە
ژمارە:٩٢١
بەیرووت، ٢٨ ی نیسانی ١٩٢٠ لە ١٤ و ٤٠ دەقیقە.
٢٨ ی مانگ لە کاتژمێر ٢٣و ٣٠دەقیقە گەیشتووە

دووبارەی تێلێگرامی ژمارە ٩٨ ی ڕۆ
بۆ وەزارەتی کاروباری هەندەران، ژمارە ١٧٠

کوردەکان چەند ڕۆژێکە پەلاماری ئاکریێ یان داوە. ئینگلیزەکان ٥٠٠ پیاویان لەدەستداوە و ئۆردوییێکی ئینگلیزیەکان گەمارۆ دراوە. کوردەکان هەڕەشەی پەلاماردانی زاخۆ دەکەن هەرکاتێك بەفر توانەوە ڕێگەیان پێبدات، تورکەکان هەموو ئەو کەرەسە جەنگییەی کە لە جەزیرەی ئیبن عومەر هەیانبووە بۆ هۆزە کوردییەکانی ئەم دەڤەرەیان ناردووە.

گۆرۆ

بنكەی ژین
www.zheen.org

[illegible], le 9 avril [illegible] 14 h. 40
[illegible] 13 h. 30

(Répétition) [illegible]

(Pour) le ministère des Affaires étrangères, n°
175.

Les Kurdes ont attaqué [illegible] il y a quelques jours; les Anglais ont (perdu) 500 hommes et la garnison anglaise serait assiégée. Les Kurdes menacent d'attaquer [illegible] dès que la fonte des neiges le permettra. Les Turcs ont envoyé aux tribus kurdes des environs de cette localité tout le matériel de guerre qu'ils avaient à Djezireh-Ibne/o/

[illegible]

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆی (٢)

I

هۆزە کوردییەکان[١٨]

ئەم خشتەیەی خوارەوە بریتییە لەناوی ئەو هۆزە سەرەکیانیەی کە لەسەر سنووری تورکیا و ئێران دا دەژین. هۆزەکانی ژمارە ١-٩ بە گشتی بە خۆیان دەڵێن "کورمانج"[*]، " کوردمانگ"[**]بە واتەی کورد، لەکاتێکدا کە ئەوانی دیکە ناونانی "کورد" بۆ واتەی ڕەگەزەکانیان بەکاردەهێنن. ئەو هۆزانەی کە ناونانی یەکەم بۆخۆیان هەڵدەبژێرن کوردی خوێن پاکن.

---

[18] ئەم خشتەیەی کە لێرە بۆ تەواوکردنی ئەم باسە کراوە بە پاشکۆی ئەم کتێبە، لە کتێبی گەشتەنامەکەی سۆن کراوە بە کوردی، بڕوانە:
To Mesipotamia and Kurdistan in disguise; With historical notes of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan, London, Fist Edition, J. Murray 1912,pp.405-407

[*] *Kurmanj*
[**] *Kurdmang*

بنکەی ژین
www.zheen.org

ژمارە	ناوی هۆز	تیرەکانی	شوێنی لەناو وڵاتدا
١	حەیدەرانلوو	زیلانوو، حەسەنانلوو، ئەحمەدانلوو، سپیکانلوو، جبرانلوو، زیرکانلوو، شادی، میلان، مامانلوو	بانی ئەرمەنسان تا سەر سنوری ئێران
٢	شکاک	....	لە سنوری ئێران تا نزیکی سەڵماس
٣	هەکاری	ئۆرەمار، شەمدینان، جەلۆ، هەرکی، زێباری، ڕواسکی (لقێکی کۆنیان میرەکانی بەدلیس بوون)، شێرناخی، خێزان، گەردی، بادینان (لەوێوە بنەماڵەی ئاینِنی پەیدابوون و شێخەکانیان لێکەوتوونەتەوە، مەیسووری، بوهتان، حەسەنکیفان، ناوچیای، جەلالی، ڕاوان و بەشە بچووکەکانی دیکە	
٤	موکری	....	ساوج-بولاق و ئەو دەر و ناوچانەی دەوروبەری تا سنووری تورکیا
٥	پشدەر	نوورەددینی و هی دیکە	دۆڵی خوارووی زێی بچووک.
٦	بڵباس	....	چیای قەندیل لە کوردستانی ناوەڕاست
٧	ڕەواندوز	....	ڕەواندوز
٨	شوان	....	باشووری خوارووی زێی بچووک، باکوری ڕۆژهەڵاتیی کەرکووک
٩	بابان	....	سلێمانی
١٠	بانە	....	بانە

بنکەی ژین
www.zheen.org

ژمارە	ناوی هۆز	تیرەکانی	شوێنی لە نا و وڵات دا
١١	مەریوان	....	مەریوان
١٢	جاف	پشتەماڵە، ئەماڵە، جاف سەرتەك، تیلان، میکایلی، ئاغاسووری، چنگیانی، ڕۆغزادی، تەرخانی، باشاکی، گەلالی، شاتیری، هارونی، نۆرولی، کوکی، زەرداوی، یزدان، بەخشی، شێخ ئیسماعیلی، سادانی، بەداخی، موسایی تێلەکۆ	لە قزلرەبات بە تەك کەناری ڕۆژئاوای ڕووباری سیروان تا شارەزوور و پێنجوین
١٣	هەمەوەند	....	قەرەداغ، نزیك سلێمانی
١٤	شەرەفبیانی	....	هۆرین، لە باشووری ڕووباری سیروان لە نا و خاکی ئێران
١٥	باجەلان	جومور، شیرەوەند، حاجیلار، غەریبەوەند، داندەوەند و قەزانلوو	ڕاستەوخۆ لە خوارووی شەرەفبیانی
١٦	ئەورامی یا هەورامی	هەورامی عەلی شا، هەورامی جەعفەر سوڵتان	چیایەکانی هەورامان
١٧	صەلاحی	....	کفری، هەرێمی صەلاحیە
١٨	گۆران	گەهوارە، بازیانی، نەرزی، ئۆلخانی، بویانی،کەلەه زەنجیری، قادر میر وەیسی، تێشایی و تیرەی بچکۆلەی دیکە.	ڕووی ڕۆژئاوای هەرێمی کرماشان
١٩	کەلهوڕ	شوان، کوچیمی، چارزرباری، ئەلوەند، خالیدی، سنەیی، سیە-سیە، کازم، خانی، خەممان، کەلەجویی، هارونەبادی، بەیداخ بەگی، کێرکەه، مەنسوورین ورمزیاری و هی دیکە	
٢٠	سەنجاوی	....	نزیك سنووری تورکیا، لە هەرێمی کرماشان

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئیمپڕاتۆریا، سنوور و خێڵ:
هۆزی هەمەوەند
لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەمدا

نوسینی: نەجاتی عەبدوڵڵا

بەرایی:

لەگەڵ کۆتایی هاتنی نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەهەم، کێشەکانی سنووری عوسمانی- ئێرانی وێرای پەیماننامەی دووەمی ئەرزەرۆم ١٨٤٧ کەچی هەروەکوو خۆیان بە زیندوویی مانەوە. سیاسەتی بریتانیا و ڕووسیا لە ناوچەکە دیاریکردنی سنووری عوسمانی- ئێرانی و پاراستنی ستاتووی هەردوو ئیمپراتۆریا بوو بە لاوازی کە ئەمە ئەوکات لە خزمەتی پرۆژە سیاسیی-ئابورییەکانی ئەواندا بوو لە ناوچەکە.

www.zbeen.org

پەیماننامەی دووەمی ئەرزەرۆم ١٨٤٧ توانی کوردستان بە ئیمپراتۆریای عوسمانییەوە ببەستێتەوە، بەمشێوەیە دیاریکردنی سنووری نێوان هەردوو ئیمپراتۆریا خێڵ و هۆزە کوردییەکانی دابەشی سەر دوو دەوڵەت کرد. بە ڕوخان و هەڵوەشاندنەوەی میرنشینە کوردیەکان کوردستان هەر لە سەرەتای نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەمەوە تا کۆتایی حەفتایەکانی سەدەی نۆزدەهەم هیچ ڕاپەرینێکی وا گەورەی بە خۆیەوە نەبینی. ڕاپەرین و نارەزایی خێل و هۆزەکان دژ بە دەسەڵاتە ناوەندییەکانی عوسمانی و ئێرانی زۆر بە ئاسانی لێرە و لەوێ دادەمرکێنرانەوە. یەکێك لەو خێڵە کوردیانەی کە هەمیشە مایەی کێشە و سەر ئێشە بوون بۆ دیاریکردنی سنووری عوسمانی-ئێرانی هۆزی کوردی هەمەوەند بوو کە بە درێژایی نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەم و تا دامەزراندنی دەوڵەتی ناسیۆنالی عێراقیش هەر لە کێشەدا بون لەگەڵ والیەکانی بەغدا و دەسەڵاتی ناوەندی کۆنستنانتینۆپل. لەم سۆنگەیەوە بە درێژەی نیوەی سەدەی نۆزدەهەم و تا کۆدێتای تورکە- لاوەکان ١٩٠٨ یش تاوێك لە شەڕ و تاوێك لە ئاشتیەکی کاتی دابوون لەگەڵ دەسەڵاتی عوسمانی. ئەم هۆزە لە تەواوی سەرچاوە رۆژاوایی و عوسمانییەکان بە هۆزێکی " ڕێگر"، " جەردە" و " تالانکار" ناسراون کە ئەم ناونانە تا ڕۆژی ئەمڕۆش لە کاری هێندێك لەو رۆژهەلاتناسانە ڕەنگیداوەتەوە کە بە کاری ڕۆژهەلاتناسییەوە خەریکن[١٩]. ئەم باسەی ئێرە بە پلەی یەکەم

---

[١٩] بە نموونە بگەڕێوە سەر مارتن ڤان بروینسن کە جگە لە " جەردەیی" و " کۆیلەکردنی مسکێنەکان " و تالان وبڕۆیی" زانیاریەکی زێتر بەدەستەوە نادات، بنۆرە: Martin Van Bruinessen, *Agha, Shaikh and State*, Ed. Zed books, London, 1992, p 92

www.zheen.org

مەبەستیەتی تەنها تیشکێك بخاتە سەر شوێنی ئەم هۆزە لەگەڵ کێشەکانی سنووری عوسمانی– ئێرانی، پێوەندی نێوان دەوڵەت و خێل لە ڕوانگەی ئەم کێشەیەوە باس دەکات کە تا ئێستە ئەم باسە هیچ لێکۆڵینەوەیەکی بۆ تەرخاننەکراوە.

کورتەیەکی مێژوویی:

هۆزی هەمەوەند یەکێکە لە هۆزە کۆچەرەکانی کوردستانی ناوەند، بە گوێرەی ترادسیۆنی کوردی ئەم هۆزە یەکەمجار لە سۆنگەی شەڕی چالدێران ساڵی ١٥١٤ چوونەتە کوردستانی بندەستی ئێران و لە ناوچەکانی سنە، کرماشان، زەهاو و شیراز نیشتەجێ بوون. تا سەرەتای سەدەی هەژدەهەم و وردتر تا ساڵی ١٧٠٠ لە وڵاتی ئێران دا ماونەتەوە و دواتر گەڕاونەتەوە کوردستانی باشوور و لە بازیان و چەمچەماڵ نیشتەجێ بوون[٢٠]. بە داخەوە لە مێژوونووسی کوردیدا شتێکی لەوە زیاتر لەبەر دەستدا نییە کە گوایە (خوادی) یا (خوا مراد شێر) ناوێك ساڵی ١٧٠٠ کوردستانی بندەستی ئێران جێدەهێلێ و دوای ئەوەی بەسەر هەردوو تیرەی پیرایی و کافرۆشیدا زاڵ دەبێ[٢١] ڕوو دەکاتە باشووری کوردستان و لە ناوچەی پێنجوین لە هەنگەژاڵ نیشتەجێ دەبێ[٢٢] و هەر لە وێدا ژن دەهێنێ و چوار کوڕی دەبێ کە چوار تیرەی هۆزی هەمەوەندیان لێدەکەوێتەوە:

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[٢٠] **دارا ئەحمەد کەریم بەگ، *کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەند*، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی موکریانی، کوردستان، هەولێر ٢٠٠١ لا: ٣٣.**

[٢١] هنري فيلد، جنوب كردستان: *دراسة انتروبولوجية*، نقلة الي العربية جرجيس فتح اللة، دار ئاراس، ٢٠٠١، ص: ٥٢

[٢٢] **دارا ئەحمەد کەریم بەگ، *کەریم بەگی فەتاح بەگی* ...هەمان سەرچاوەی پێشوو،**٣٧

یەکەم: بەگزادە: کە چەلەبی یشیان پێدەڵێن لە نەوەی یادگاری کوڕی (خواد) ن. ئەم تیرەیە گەورەترین تیرەی هەمەوەندەکانن.
دووەم: ڕەمەوەن: یان ڕەماوەند لە نەوەی ڕەمەزانی کوڕی خوادین.
سێیەم: ڕەشەوەند: ئەم تیرەیە لە (ڕەشید) ی کوری خوادیەوەن.
چوارەم: سەفەروەند: ئەم تیرەیەش هەر لە نەوەی (سەفەر) ی کوری خوداین.

ئیدمۆندز دەنووسێ پاڵەوانیەتی هۆزایەتی و یادەوەریان لە باوکە گەورەکەیان (حەمە-هەمە) تێناپەرێ کە هۆزەکە لەوەوە ئەم ناوەیان وەرگرتووە[٢٣]. بە قسەی کەریم بەگی جاف هۆزی هەمەوەند لە بنەڕەتدا بەشێك بوونە لە جاف[٢٤]، لۆنگریکیش لە بارەی بنەرەتی جافایەتی هەمەوەندەکان هەمان ڕای هەیە و دەنووسێ لە بەناوبانگترین هۆزە چەتەکانی[٢٥] کوردستانی خواروون و لە بنەڕەتدا جافن[٢٦]. ئەم گێڕانەوەیە ئەگەر ڕاستیش بووبێت، بەڵام دواتر هەمەوەند بۆ خۆیان لە ڕووی سترەکتووری پێکهاتەی سۆسیۆ- کۆمەڵایەتیان بوون بە ئیتنیەکی تایبەت و سەربەخۆ. دیارە بە هەمان شێوە دەبێ تێبینی ئەوەش بکەین کەوا پێدەچێ لەگەڵ کۆچی هەمەوەندەکان بۆ باشووری کوردستان هۆزی بچووکی دیکەشیان بەگەڵ کەوتبێ، بە نموونە وەکوو هۆزی (

[٢٣] Edmonds, C, J, *Kurds, Turks and Arabs*, London, Ed. Oxford University Press, 1957, p. 40

[٢٤] عباس العزاوي : *عشائر العراق*، ج ٢ ، منشورات الشريف الرضي، ١٣٧٥، ص: ٧٧

[25] Fomus robber-tribe

[٢٦] Stephen Hemsley LONGRIGG, *Four Centuriers of Modern Iraq*, p. 291.

www.zheen.org

سیتەباسار) Sêtabasar[27] کە دواتر لە ناو هۆزی هەمەوەندا تواونەتەوە.

سنوری جوگرافیی هۆزی هەمەوەند

سنووری دابەشبوونی جوگرافی ئەم هۆزە لە باکورەوە: بازیان و چیای تۆکمە، لە باشوورەوە ڕووباری تاوفشوو یان (تاوغە)، لە ڕۆژهەڵاتەوە زنجیرە شاخی تاسلوجە و بن زەردە، لە خۆرئاواشەوە قەرەحەسەن و شوانی خاسە[28].

کێشەی سنووری عوسمانی – ئێرانی: لە پەیماننامەی پاریس تا پرۆتۆکۆلی ١٨٦٩

هێشتا جەنگی قرم ١٨٥٣-١٨٥٦ بە کۆتایی نەگەیشتبوو کە جەنگی بریتانیا و ئێران دەستیپێکرد و بریتانیا بە بیانووی هێرشی ئێران بۆ سەر ناوچەی (هەرات) ی ئەفغانستانی هاوپەیمانی ئینگلیز، شەڕی بەسەر ئێراندا سەپاند کە دواتر کۆتاییەکەی بە پەیماننامەی پاریسی ١٨٥٦ شکایەوە. کۆمسیۆنی هێلکێشانی سنوور کە لە سۆنگەی جەنگی قرم لە کار وەستا بوو لەساڵی ١٨٥٧ ەوە کەوتەوە کار و تا ساڵی ١٨٦٥ هەر لە چیای ئاراراتەوە تا کەنداوی ئێران هێلکێشانی سنووریان دیاریکرد و وێنەیەکیی هەمان ئەو نەخشەیەی ساڵی ١٨٥٢ یان دایە هەردوو ئیمپراتۆریا، بەڵام هەر زوو دەرکەوت کە ئەم نەخشەیە هەڵەی تێدایە بەمشێوەیە هەردوو بالوێزخانەی بریتانی و

بنکەی ژین
www.zheen.org

[27] Edmonds, C, J, *Kurds, Turks and Arabs*, London, Ed. Oxford University Press, 1957, p. 42.

[28] محمد امین زکي، *تاريخ السليمانية و انحائها*، ترجمة: محمد جميل بندي الروزبياني، بغداد، ١٩٥١، ص: ١٨٨-١٨٩

ڕووسی لە کۆنستانتینۆپل ڕازی نەبوون ئیمزا لەسەر ئەم نەخشەیە بکەن و دواتر بە مەبەستی چاوپێخشاندنەوە تا ساڵی ١٨٦٩ ڕەوشی سنوور هەر بە هەڵواسراوەیی مایەوە. لە پرۆتۆکۆڵی ساڵی ١٨٦٩ هەردوو لا لەسەر ئەوە ڕێکەوتن کە ڕەوشی هەنووکەیی بپارێزن و هیچ بینایەك لەو ناوچانە دروست نەکەن کە کێشەیان لەسەرە.

ئیمپراتۆریای عوسمانی و ئێران، هەریەکەیان بە جۆرێك و بە پێی بەرژەوەندیەکانی خۆی لە ڕەوشی هەنووکەیی دەڕوانی. ناکۆکی و کێشەی سنوور خەریك بوو کەڵەکە دەبوون، یەکێك لەو کێشە زەقانەی کە بە درێژایی مێژووی پێوەندیەکانی عوسمانی – ئێرانی هەمیشە خۆی هێناوەتە پێش کێشەی ڕەفتارکردن بوو لەگەڵ هۆزە کوردیەکان و بە تایبەتیش هۆزەکانی سەر سنوور. هۆزی هەمەوەند بە درێژایی نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەم بە شێك بوون لە کێشەی سنووری عوسمانی–ئێرانی و بابەتی هەمەوەند یەکێك لەو بابەتانە بوو کە ئاگری ناکۆکیەکانی خۆشتر دەکرد.

هەمەوەند و کێشەی سنووری عوسمانی-ئێرانی

هۆزی هەمەوەند لەگەڵ هاتنیان بۆ ناوچەی بازیان هەمیشە لەگەڵ پاشایەکانی بابان هاوپەیمان بوون. ساڵی ١٧٨٧ لەگەڵ سلێمان پاشای بابان دژ بە پاشای بەغدا ڕاوەستان، ساڵی ١٨١٩ لەگەڵ ئەورەحمان پاشای بابان دژ بە والی بەغدا و ساڵی ١٨٣٤ لەگەڵ ئەحمەد پاشای بابان دژ بە والی بەغدا نەجیب پاشا لە نزیك کۆیە جەنگاون و دواتر سوپای کورد شکا، دواجاریش عەزیز بەگ دوا پاشای بابانەکان لە لایەن هەمەوەندەکانەوە لە شەڕی دژ بە تورکەکان لە شەرەکانی کەرپیچینە و دەربەندی بازیان پشتگیری لێکراوە و دواتر عەزیز بەگ شکاوە و

هەمەوەندەکانیش بڵاوەیان لێکردووە و کۆتایی بە (هاوپەیمانی) هەمەوەند-بابان هاتووە[٢٩]. دوای ڕوخانی ئەمارەتی بابان ١٨٤٧ ئیدی هەمەوەندەکان هەر دەرفەتیان بدیبوایە بەسەر سوپای عوسمانیان دادەدا و تاڵانیان دەکردن. ئەم هێرشانە بە تایبەتی لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەمدا شوێنێکی گرینگ دەگرن لە مێژووی ئەم هۆزە دژ بە دەسەڵاتی عوسمانی.

ساڵی ١٨٥٥ هەمەوەندەکان دژ بە دەسەڵاتی عوسمانی ڕادەپەڕن و دوای زنجیرەیەك جەنگی خوێناوی ناچار دەبن بازیان و چەمچەماڵ جێبهێڵن و ئاوارەی زەهاو و قەسری شیرین دەبن[٣٠]. بەڵام هەمیشە لە هێرش و پەلاماردان دابون بۆ سەر عوسمانییەکان و تەواوی ڕێگەکانی سەر سنووری عوسمانی تا شاخی حەمرین لە ژێر هەڕەشەی سوارەی هەمەوەند دابوون و هەر کاروانێکیان دەست بکەوتبایە ڕووتیاندەکردنەوە و دوایی دەگەڕانەوە بۆ زەهاو. هێرش و بەسەردادانەکان حەوت ساڵان درێژەی کێشا تا ساڵی ١٨٦٢ لەگەڵ والی بەغدا ڕێك دەکەون کە بگەڕێنەوە ناوچەکانی بازیان و چەمچەماڵ، ئەم ئاشتیەی هەمەوەند-عوسمانی هێند درێژە ناکێشێ و ساڵی ١٨٦٥ لە سەردەمی نامیق پاشا (٢-٢-١٨٦٢-١٥-٧-١٨٦٧) دەکەونەوە شەڕەوە لەگەڵ عوسمانی و دووبارە دەگەڕێنەوە بۆ زەهاو و دوو ساڵ لە زەهاو دەمێننەوە بەڵام هەمیشە لەوەدابوون هێرش ببنە سەر هەرێمەکانی عوسمانی، ساڵی ١٨٦٥ نیگەرانیەکی زۆر لە شارەزوور

www.zheen.org

[٢٩] هنري فيلد، *جنوب كردستان: دراسة انثروبولوجية*،... ص: ٥٢

[٣٠] دارا ئەحمەد کەریم بەگ، *کەریم بەگی فەتاح بەگی* ...هەمان سەرچاوەی پێشوو،لا : ٤٢

بڵاوبووبۆوه به هۆی ئەو باوەڕەی که گوایه له ئەنجامی پەلامارەکانی هەمەوەندەکانەوه کەرکووك دابەشدەکرێ، له ئاداری هەمان ساڵ له بەغدا ڕاگەیەندرا کەوا لەشکرکێشیەکی عوسمانی له سلێمانی و کەرکووکەوه کراوەته سەر هەمەوەندەکان و سەرکەوتنێکی چاکیان وەدەستهێناوه، بەڵام هەر بەمزوانه بینرا که هەمەوەندەکان چالاکیان زۆرتردەبێ له ڕێگەبرین و گوند سوتاندن و دەستبەسەرداگرتنی موڵك و ماڵ و هەتا هەڕەشەشیان له سلێمانی کردبوو. لەم لەشکرکێشیەی والی بەغدا نامق پاشا، زیانی سەرەکی هەمەوەندەکان به شێوەیەکی سەرەکی بەدیلگرتنی بڕێك له ژنەکانیان بوو له لایەن سوپای عوسمانییەوه، بەڵام ئەمه تەنها بێزاری هەمەوەندەکانی زێدەترکرد.[٣١]

یەکەم کێشه که بەرەو ڕووی مەدحەت پاشا بۆوه (١٨٦٩-١٨٧٢) کێشەی پەلاماری هۆزەکانی هەمەوەند بوو بۆ سەر دەوروبەری سلێمانی به دنەدانی حاکمی زەهاو. دەستپێکی مانگی ئابی ساڵی ١٨٦٩ هەمەوەندەکان دژ به مەدحەت پاشا ڕاپەرین و چەندین ئاواییان له دەورووبەری کەرکووك وێرانکرد و چەندین جار سوپای عوسمانیان تێکشکاند. دواتر مەدحەت هێزێکی تایبەتی له ٥٠٠ چەرکەس بۆ سەر هەمەوەندەکان هەنارد. هەمەوەندەکان له نزیك کفری هێزەکەی حکومەتیان شکاند[٣٢] و سوپایەکی دیکەی حکومەت له نزیك خانەقی

---

[٣١]*Gazetter of the Persian Gulf, ʻOman , and Central Arabia*, I historical, part 1 B, 2 e Ed. 1984, uk, p . 1435-1436.

[٣٢] نه سەرچاوه کوردیەکان و نه هیچ سەرچاوەیەکی دیکه باسی مێژووی ئەم شەڕه ناکەن و تەنها بەوەنده دەسبەرداردەبن گوایه له سەردەمی مەدحەت پاشای والی بەغدا لەگەڵ عوسمانییەکان تێکگیردەبن و دووباره لای دوانزه ئیمامی نزیك شارۆچکەی کفری لەگەڵ هێزێکی گەورەی پێکهاتوو له چەرکەس دەکەونه ناو

هەمان چارەنووسیان تووشبوو[٣٣]. عوسمانی و ئێران دەمێك بوو لەسەر ئەو سیاسەتە دەڕۆیشتن کە هۆزە کوردیەکانییان بۆ پاکتاوکردنی حسابەتەکانیان لەگەڵ یەکتر بەکاردەهێنا. ئێران پشتگیری لە هۆزی هەمەوەند و سنجاوی دەکرد و عوسمانیش بە هەمان شێوە پشتگیریان لە هۆزەکانی هەورامان[٣٤] دەکرد دژ بە دەسەڵاتی ئێران، جەنگ و هەرای سەر سنورەکان ئارامی ناوچەکە و ڕێگە بازرگانیەکانی دەشێواند. بۆیە هەردوو زلهێزە ئەوروپییەکە لە ناوچەکە بە توندی فشاریان خستە سەر هەردوو دەوڵەت تا ڕێز لە ئارامی سنوورەکان بگرن. لە پرۆتۆکۆلی ١٨٦٩ ئەوە پەسند کرا کەوا ڕێز لە نەخشەی ساڵی ١٨٥٢ بگرن و ڕەوشی هەنووکەیی بپارێزن و نەهێڵن کێشەکان بەرەو جەنگ بڕۆن.

شەڕەوە، بنۆرە زەکی ص: ١٩٠، بەڵام خۆشبەختانە ئێمە لە سەرچاوەیەکی فرانسییەوە، لەناو نامەی ڕۆژی ١٨ ی ئابی ١٨٦٩ حەسەن پاشای کوری ئەدهەم پاشا کە لە بەغداوە بۆ باوکی نووسیووە و باسی ئەم شەڕە دەکات و بەمشێوەیە دەبێ شەڕەکە بەلای زۆریەوە لە سەرەتای مانگی ئاب یان لە کۆتایی مانگی تەموزی ١٨٦٩ ەوە بووبێت، بنۆرە: Edhem ELDEM. *Qulques lettres d'Osman Haamdi bey à son père lors de son séjours en Irak (1869-1870)*, In Anatolia Moderna (Yeni Anadoli), I, Paris, 1991.

[٣٣] هنري فيلد، جنوب كردستان: دراسة انتروبولوجية، ص٥٣.

[٣٤] عوسمان حەمدی بەگ لە نامەیەکیدا لە بەغدا ڕۆژی ١ ی سێپتامبەری ١٨٦٩ بۆ باوکی نووسیووە کە هەورامیەکان عەشیرەتێکی ئێرانیین دەوری ڕۆلی پێچەوانەی هەمەوەندەکان دەبینن، واتە ئێرانییکان تاڵاندەکەن و وەختایەکیش ڕەدوویان دەنێن ئەوا دێنە لای ئێمە، بنۆرە: Edhem ELDEM. *Qulques lettres d'Osman Haamdi bey à son père lors de son séjours en Irak (1869-1870)*, In Anatolia Moderna (Yeni Anadoli), I, Paris, 1991, p. 131.

یەکێك لە گرینگترین ڕووداوەکانی پێوەندییەکانی عوسمانی –ئێرانی لە سەردەمی سولتان عەبدولعەزیز (١٨٦١-١٨٧٦)، سەفەرەکەی ناسرەدین شای ئێران بوو لە سەردەمی والیەتی مەدحەت پاشا (١٨٦٩-١٨٧٢) بۆ زیارەتکردنی شوێنە پیرۆزەکانی شیعە لە عێراقی تورکیدا. بابەتی سەفەرەکە لە ئایاری ١٨٧٠ یان لە پێشتر قسەی لەسەرکرابوو و سەفەرەکە لە زستانی هەمان ساڵدا بەڕێوەچوو[٣٥].

کێشەکانی ململانێ ی عوسمانی–ئێرانی لە سەردەمی مەدحەت پاشا هەمان کێشەی والیەکانی بەغدا بوون دوای مۆرکردنی پەیماننامەی ئەرزەڕۆمی دووەم ١٨٤٧. گرینگترین کێشە بۆ هەردوولا کێشەی عەشایەرە کۆچەرەکانی سەر سنوور و پەلاماری هۆزە کۆچەرەکان بوو بۆ سەر سنووری هەردوو لا. یەکەم کێشە کە بەرەو ڕووی مەدحەت پاشا بووەوە، کێشەی پەلاماری هۆزەکانی هەمەوەند بوو بۆ سەر دەوروبەری سلێمانی و سەر ڕێگەی سلێمانی–کەرکووك بە دنەدانی حاکمی زەهاو، بە شێوەیەك کە کۆنترۆلی تەواوی ڕێگەی ڕۆژهەڵاتی کەرکووك هەر بەڕاستی لەژێر حوکمی هەمەوەندەکان بووە نەوەکا عوسمانی[٣٦] نەك هەر ئەمە بگرە هەمەوەندەکان دەستیان لە ناوچە عەرەبنشینەکانیش وەشاندووە و هێرشیان بردۆتە سەر

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[٣٥] بۆ زانیاری زێتر بگەڕێوە سەر: *Gazetter of the Persian Gulf, ‘Oman , and Central Arabia*, I historical, part 1 B, 2 e Ed. 1984, uk, p .1425-1417..

[٣٦] Stephen Hemsley Longrigg, *Four Centuriers of Modern Iraq*, p. 310

سامەرا[٣٧]. پرسی هەمەوەند تەواو کاربەدەستانی عوسمانی شەکەت کردبوو، عوسمان حەمدی بەگ گوتەنی ئالوگۆڕینەوەی نامە و نامەکاری نێوان ئێمە و تاران لە بارەی هەمەوەندەکانەوە ئێمەی کوشت، دۆسیەی هەمەوەند ئەمڕۆ نزیکەی ٣٠٠ نووسراوی تێدایە[٣٨]. مەدحەت پاشا هەموو ڕێگەیەکی گرتبووە بەر و لە هەموو ڕێگەیەکی دەدا، بە هەمان شێوە ویستی هەلی سەفەرەکەی ناسرەدین شا بۆ عێراقی عەرەبی بقۆزێتەوە تا سەرنجی خاوەنشکۆ بۆ پرسیارێکی گرینگ لە بارەی سنوور دەربڕی، لە بارەی ئەو هۆزە هەمەوەندانەی کە زۆربەیان لە نزیکی ساڵی ١٨٦٥ هەڵاتبوونە ئێران و لە یاسای تورکیەوە دەرچوون و حاکمی زەهاو، مەلیك نیاز خان داڵدەی داون و بەردەوام لە نەوا ئارامەکانیانەوە هێرش دەبەنە سەر ناوچە تورکییەکانی کەرکووك و سلێمانی. عوسمان ئەفەندی لە بەغداوە لە نامەیەکی ڕۆژی ١٣ ی تەمموزی ١٨٦٩ بۆ باوکی نووسیوە لە کۆنستانتینۆپل" *پرسی هەمەوەند زۆری سەرقاڵ کردووین. ئێرانییەکان خیانەتکار و درۆزنن"*[٣٩]. مەدحەت پاشا لە ناسرەدین شا پارایەوە تا هەمەوەندەکان وەکو تاوانبار ڕادەستی دەسەڵاتکارانی تورك بکاتەوە. سەرەتا

---

[٣٧] بنۆرە رۆژنامەی الزوراء ژمارە ٨١١ ی رۆژی ٢٤ رەبیعی ئەوەلی ١٢٩٦ (لە عباس العزاوی، تاریخ العراق بین احتلالین، ج ٨، ١٩٥٦، ص ٤٣ راگوێزراوەتەوە. بە داخەوە ڕۆژنامەی الزوراء ئەم سەرچاوە گەورەیە تا ئێستە نەمانتوانیووە لە لێکۆڵینەوەی کوردیدا سوودێکی ئاوەهای لێببینین، ئەم سەرچاوە دەکرێ زۆر لایەنی تاریکی مێژوومان بۆ روونبکاتەوە.

[٣٨] Edhem Eldem. *Qulques lettres d'Osman Haamdi bey à son père….op ;cit*, p. 132.

[٣٩] Edhem Eldem. *Qulques lettres d'Osman Haamd.op.cit*, p. 123.

شا ڕازی بوو و فرمانی توندی بۆ مەلیك نیازخان نارد تا دەستەوجێ نیزیکەی دووسەد و هەشتا پیاویان لێبگرن. دواتر دەستەی وەزیرانی شا و کارمەندە ڕەسمیەکانی ئێران لە سەرووشیانەوە موشیر ئەلدەولە و بالوێزی ئێران لە تورکیا ڕازی نەبوون هەمەوەندەکان بدرێنەوە دەست تورکیا بەو بیانووەی کەوا کارێکی وەکوو ئەمە لە شان و شکۆی دەوڵەتی ئێران کەم دەکاتەوە[٤٠]. ڕاستیەکەی ئێران بۆ خۆی ڕستێك گیروگرفتی سنووریی زۆری لەگەڵ عوسمانییەکان هەبوو کە هێشتا دوور بوون لەوەی پاکتاوبکرێنەوە، ناوچەی " قوتوور" هێشتا لەژێر دەستی تورکیادا بوو و سوپای تورکی لێبوو کە ئێران بە موڵکی خۆی دەزانی و دەروازەی هێرشبردنە سەر دەوڵەتی ئێران بوو، ناوچەی شارەزوور کە جاران ناڕاستەوخۆ لە لایەن ئێرانەوە بەڕێوە دەچوو، دەستی ئێرانی تێدا نەمابوو، بەمشێوەیە ئێران نەیدەویست کاغەزێکی گرینگی فشاری وەکوو هەمەوەند لە دەستبدات. دواتر لێژنەیەکی تورکی–ئێرانی هاوبەش بۆ ئەم مەبەستە لە خانەقی پێکهات کە بریتی بوون: لە لایەنی تورکییەوە مەدحەت پاشا و کامیل پاشا و لە لایەنی ئێرانیشەوە موشیر ئەلدەولە. دواجار لەسەر ئەوە ڕێککەوتن سەرۆکهۆزی هەمەوەند و بیست کەس لە بندەستەکانی بەدەستەوە بدەن لەگەڵ گەرەنتی ژیانیان و نەفیکردنەوەیان بۆ ڕووسیا. بە هەر حاڵ، ، ئەگەر بەڕاستی ئەم بڕیارە ناو بنێین ڕیکەوتننامە ئەوا ئێرانییەکان چاویان لە جێبەجێکردنی نووقاند. هەتا لە بەغدا دەمگۆی ئەوە بڵاوبۆوە کەوا شای ئێران ئەو جینایەتکارانەی کە حاکمی زەهاو بۆی

---

[٤٠] *Gazetter of the Persian Gulf, ‘Oman , and Central Arabia*, I historical, part 1 B, 2 e Ed. 1984, uk, p . 1442.

ناردوون، شمشێرێکی بە موجەوهەراتی نایابەوە پێشکەش کردوون[٤١].
دەوڵەتی عوسمانی هەمیشە لە داواکردنەوەی بەدەستەوەدانی هەمەوەندەکان بۆ دەسەڵاتی تورکی بەردەوام بوو، بەڵام ئەم داوایە هەمیشە بێ ئەنجام دەمایەوە، ناچار عوسمانی داوایان لە ئینگلیز کرد بۆ پشتگیریکردنیان، مێجەر هربرتی موعتەمیدی بریتانی لە بەغدا پێشنیاری بۆ وەزیری خاوەندشکۆی بریتانی لە تاران کرد تا نفووزی بریتانی لای حکومەتی ئێران بخاتە گەر بۆ تەسلیمکردنەوەی هەمەوەندەکان، چونکو داوایەکەی تورکیا ڕەوایە و قەبووڵکردنی ئێران بە تەسلیمکردنەوەی هەمەوەندەکان ڕێگە لە پێکداهەڵپرژانەکانی سەر سنوور دەگرێ. بەڵام هەر کە وەزیر بینی شا سووڕە لەسەر ئەوەی ئەم داوایە جێبەجێ نەکات، مسیو ئەلیسون پێ ی وابوو ناشێ خۆی لەم کارە وەربدات نەخوازەش لە کاتێکدا کە موفاوەزە لە نێوان تورکیا و ئێران بەرداوەمە بۆ چارەسەرکردنی هەموو کێشەکانی سنوور بە بێ نێوانیکردنی ڕووسیا و بریتانیا و هەرکاتێك لەسەر کێشەکانی سنوور ڕێککەوتن دیارە کێشەی هەمەوەندیش وەکوو بەشێك لە کێشەی سنوور جێبەجێ دەکرێ. هێرش و پەلاماری هەمەوەندەکان لە دەورانی مەدحەت پاشا هەر بەردەوام بوون. دواجار مەدحەت ناچار بوو ئۆردووی سەربازی لەو ڕێرەوانە دابنێ کە هەردوو سنوورەکان بەیەکەوە دەگەیەنێ بۆ ڕێگە گرتن لە هێرشی هۆزەکان بە زەبری چەك.[٤٢]

بنکەی ژین
www.zheen.org

[٤١] *Gazetter of the Persian Gulf, 'Oman , and Central Arabia*, I historical, part 1 B, 2 e Ed. 1984, uk, p 1442

[٤٢] بنۆرە یادداشتەکانی مەدحەت پاشا (*تبصره عبرەت*) لە الحدود الشرقية للوطن العربي، بغداد، ١٩٨١ص ٩٦-٩٨ راگوێزراوەتەوە.

ڕەئووف پاشا (حوزەیرانی ١٨٧٢- ٢١-٥-١٨٧٣) هەرکە دوای مەدحەت پاشا هاتە سەرحوکم هەڵەی پێشووی دەستنیشانکرد و زانی بە جەنگ هیچی پێناکرێ. لەگەڵ هۆزی هەمەوەند ئاشتبۆوە و سەرۆکەکانی ڕازیکردن بچنە بەغدا. لە بەغدا لەگەڵیان ڕێککەوت کە هۆزەکە بگەڕێنەوە ناوچەی بازیان و بەم شێوەیە تا بەرەبەری جەنگی ڕووسی-تورکی بە ئارامی دانیشتن. وەختایەك جەنگ هەڵگیرسا، تورکیا ویستی وەك هەمیشە بە بۆنەی جەنگەوە هەموو هۆزە کوردییەکان بۆ بەرەکانی جەنگ ڕاپێچ بکات. بەشێکی زۆری هۆزە کوردییەکان لەژێر دروشمی ئاڵای جیهاد دژ بە ڕووسیای کافر جەنگان و لە پاڵ سوپای عوسمانی جەنگی ڕووسەکانیان کرد. هەمەوەندەکان بە ناوی جیهادەوە بەشداری جەنگیان کرد. بە قسەی نیکیتین هەمەوەندەکان دەورێکی گرینگیان لە جەنگدا بینیووە و وەکوو سوارەی غەیرە نیزامی بەشداریان کردووە و لە پاداشتی ئەمەدا زەوی وزارێکی بەرفراوانیان لە ناوچەی بازیان-چەمچەماڵ وەرگرت[٤٣]. بە قسەی مارك سایکس، ساڵی ١٨٧٨ شەشسەد سوارەی هەمەوەند کە تەنها شمشێر و ڕمیان پێبوو، شالاویان بردە سەر قەوقاز و گەورەترین زیانیان بە دوژمن گەیاند و بە تالان و چەپاوێکی زۆرەوە گەڕانەوە. هەمەوەندەکان لەم جەنگەدا چەك و دەستکەوتێکی زۆریان دەستکەوت، خۆیان پێ چەکدار کرد کە تا ئەو دەم چەکی ئاگرینییان نەبوو جگە لە دەمانچەی کۆن و ڕم، بەڵام هەمەوەندەکان لە شەڕی قەوقاز چەکی ڕووسیان چنگ کەوت و وازیان

---

[٤٣] Basile Nikitine, *Les kurdes: etudes sociologique et historique*, Ed. d'Aujourdh'ui, Paris, 1956, p. 164.

له ڕم هێنا[٤٤] و دواتریش له ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ سوپای عوسمانی بەکەڵکیان هات.

هەمەوەند له دەورانی سولتان عەبدولحەمیدی دووەم

دوای به دەسەڵات گەیشتنی سولتان عەبدولحەمید، زانیاریەکان له بارەی هوزەکان کەم له بەردەستن. هۆزە عەرەبییەکان ئەو نرخەی جارانیان نەما که وەکو جاران نومایندەی بریتانی بایەخی پێدەدان. بەجۆرێك گرددەبوونەوە بۆ دژایەتیکردنی حکومەتی عوسمانی و هەموو هەرێمەکانان وێراندەکرد و هەتا هەڕەشەشیان له خودی بەغداش دەکرد، بەڵام ئێستە جگه له تاڵان و بڕۆیی له بیابانه دوورەکانەوە هیچی دیکەیان بۆ نەماوەتەوە، به پێچەوانەوە هۆزی هەمەوەند که لەسەر سنوورەکانی عوسمانی –ئێرانی دەژیان گرینکیەکی گەورەیان به خۆیەوە بینی. ساڵی ١٨٨٥ له بەغدا ڕاگەیەندرا که لەشکرکێشی تورکی که له کەرکووك و سلێمانی بۆ سەر هەمەوەندەکان نێردراوە سەرکەوتنێکی چاکی بەدەستهێناوە، بەڵام بەم زووانه هەمەوەندەکان چالاکیەکانیان له لەشکرکێشی بۆ سەر ڕێگه و بانەکان و سوتاندنی ماڵەکان زێتر دەبێت، هەتا هەڕەشەشیان له سلێمانی کردبوو، عوسمانی که دەرەقەتی به دیلگرتنی پیاوەکانیان نەدەهاتن هێندێك له ژنەکانیان بەدیلگرتبوو، بەڵام ئەمه تەنها تووڕەیی هەمەوەندەکانی زێتر کرد و بەردەوام له هێرشبردن دابوون بۆ سەر ناوچەکانی عوسمانی. کۆلۆنێل Tweedie موقیمی سیاسی بریتانی له بەغدا ساڵی ١٨٨٦ نووسیوویه:

www.zheen.org

---

[٤٤] هنري فيلد، جنوب كردستان: *دراسة انتروبولوجية*، ص ٥٣

له کاتێکدا ئەم ڕاپۆرتە دەنووسم ڕەوشی سنوور لە سنجاقی بەغدا و موسل هەروەکوو سالانی پێشتر ابە هۆی کردەوەکانی هۆزی هەمەوەند زۆر نیگەران بووە. ئەم ساڵ لە سۆنگەی ئەوانەوە جارێك یان دوو جار هێلی گەیاندنی گەورەیان پچراندووە و ئۆردووی سەربازی (عوسمانییەکان.ن) کە لە ١٣٠ سوار پێکهاتووە و بە گوێرەی ڕەوشی ڕێگەوبانەکان لە گرووپی ٢٠ یا ١٥ سوارەیی پێکهاتوون جگە لە جەندرمە. هەمەوەندەکان بە درێژەی هێلەکانی سنوور تۆقینییان ناوەتەوە. وێرای ئەوەش کە ژمارەیەکی زۆر سریەی عەسکەری هاتووچۆدەکەن، کەچی وا دەردەکەوێ بەریان نەکەون، ئەم هەڕەشەیە تا ئێستەش لەسەر سنووری هەردوو دەوڵەتی مەزن هەیە کە بریتیین لە چەند پیاوێکی چەکدار کە لە ٥٠٠ چەکدار زێتر نابن و چەکی جۆری مارتینیی یان پێیە. سواری ئەسپێك دەبن کە هۆزەکانی شەممەر پێیانداون. وەکوو ڕێگران لە هەموو کات و شوێنێکدا وەکوو زەردەواڵە بلاودەبنەوە کە ئەمە ئاسان نییە دەستیان بگاتێ و هەر ڕۆژێك بەر لە ئێستە ئەفسەرێکیان بریینداركرد و سەربازێکیشییان لە نزیك سلێمانی کوشت[٤٥].

بنكەی ژین
www.zheen.org

[٤٥] *Gazetter of the Persian Gulf, 'Oman , and Central Arabia*, I historical, part 1 B, 2 e Ed. 1984, uk, p . 1500.

لە دەورانی ناسرەدین شادا پێوەندییەکانی عوسمانی–ئێرانی هەمیشە لەسەر ناوچە کوردییەکان شلەژاو و ئاڵۆز بوو، عوسمانی هەمیشە چاوی لە ئێران بڕیبوو و کۆمەڵێك کێشەی زۆری زەوینی و ئاوەکییان لە نێواندابوو، لە ناو ئەم کێشانەدا هۆزی هەمەوەند کارتێکی چاك بوو بەدەست ئێرانەوە دژ بە ئیمپراتۆریای عوسمانی، بۆیە دەوڵەتی ئێران هەمیشە نەوای هەمەوەندەکانیان داوە. ظل السولتان کوڕی ناسرەددین شا، نایبی باوکی بوو لە ئەسفەهان وای بە باش زانی جوامێر ئاغا بکا بە حاکمی زەهاو. ئەم جوامێر ئاغایە لە ماوەی حوکمڕانی قەڵایەکی بونیاتناوە کە ئێستەکەشی لەگەڵدابێ لە قەسری شیرین هەر ماوە بە ناوی قەڵای جوامێر ئاغا *Qala-i Jwamêr Agha*دواجار دوای ڕوخانی ظل ئەلسولتان (١٨٨٨) جوامێر ئاغا لە حکومەت یاخی دەبێت و دواجار بە کەمەندی تەدبیر دەکوژرێ[٤٦].

بۆ ماوەیەك هۆزی هەمەوەند تووشی تێکشانێکی کاتی دەبن و لە ئێرانەوە ڕادەکەنەوە بازیان، بەڵام عوسمانییەکان کەمینیان بۆ دادەنێنەوە و نیوەیان ڕەوانەی باکووری ئافریقا دەکەن و نیوەکەی دیکەش ڕەوانەی ئەدەنە دەکەن. لەسەر پێشنیاری والی لیبیا، ئەحمەد ڕاسم پاشا حکومەتی عوسمانی ڕازی بوو بەوەی بە شێك لە هەمەوەندەکان ئەوانەی کە مەترسان هەیە بۆ سەر حکومەت بۆ تەرابلس

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

46 Edmonds, C, J, *Kurds, Turks and Arabs*, London, Ed. Oxford University Press, 1957, p. 40

دووربخاتەوە بۆیە ساڵی ١٨٨٩ بەشێکیان بۆ تەرابلس و بەشێکیشیان بۆ بەنغازی دوورخرانەوە[٤٧].

دواجار دوای ئەوەی هیچ هەوڵێکی نیشتەجێ کردنی هەمەوەندەکان لە باکووری ئافریقا سەری نەگرت، ناچار ساڵی ١٨٩٦ دوای حەوت ساڵ لە ئاوارەیی بە ماڵ و منداڵەوە هاتنەوە کوردستان کە ئەمە بەلای کەسێکی وەك ئیدمۆندز (نایابترین داستانە لە مێژووی هۆزایەتی کورد)[٤٨]. دیکسۆن ئەوە دەگێڕێتەوە کە یەکێك لە سەرۆکە هەمەوەندەکان بە شانازی خۆ هەڵکێشێنایێکەوە بە دیکسۆنی گووتووە کە ئەو هەر دوای سێ هەوتوو لە ئاوارەکردنیان بۆ تەرابلس ئەم هەموو ڕێگەیەی بڕیووە و بە پێ گەیشتۆتەوە سەر سنووری ئێران[٤٩]. بەداخەوە مێژووی ئەم هۆزە تا ئێستە لێکۆڵینەوەیەکی ئاوا تێر وتەسەلی بۆ نەکراوە، ئەم باسەی ئێرە تەنها پرۆژەی لێکۆڵینەوەیەکی دوورودرێژە کە لە بەرنامەی لێکۆڵینەوەکانی ئێمەدایە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[47] د. حامد محمود عيسى، *المشكلة الكردية في الشرق الاوسط*، مكتبة مدبولي، ١٩٩٢، ص، ٢٣.

[48] Edmonds, C, J, *Kurds, Turks and Arabs*, London, Ed. Oxford University Press, 1957, p. 40

[49] Basile Nikitine, *Les kurdes: etudes sociologique et historique*, Ed. D'Aujourdh'ui, p.164

ئەلبووم

و

ئیندێکس

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

A JAF CHIEF, S. KURDISTAN.

www.zheen.org

سەرۆك هۆزێكی جاف

Source: *To Mesipotamia and Kurdistan in disguise*

مێجەر سۆن

بنکەی ژین
www.zheen.org

Source: *To Mesipotamia and Kurdistan in disguise*

To Mesipotamia and

میّجەر سوّن بە تەک عادیلە خانم–ەوە

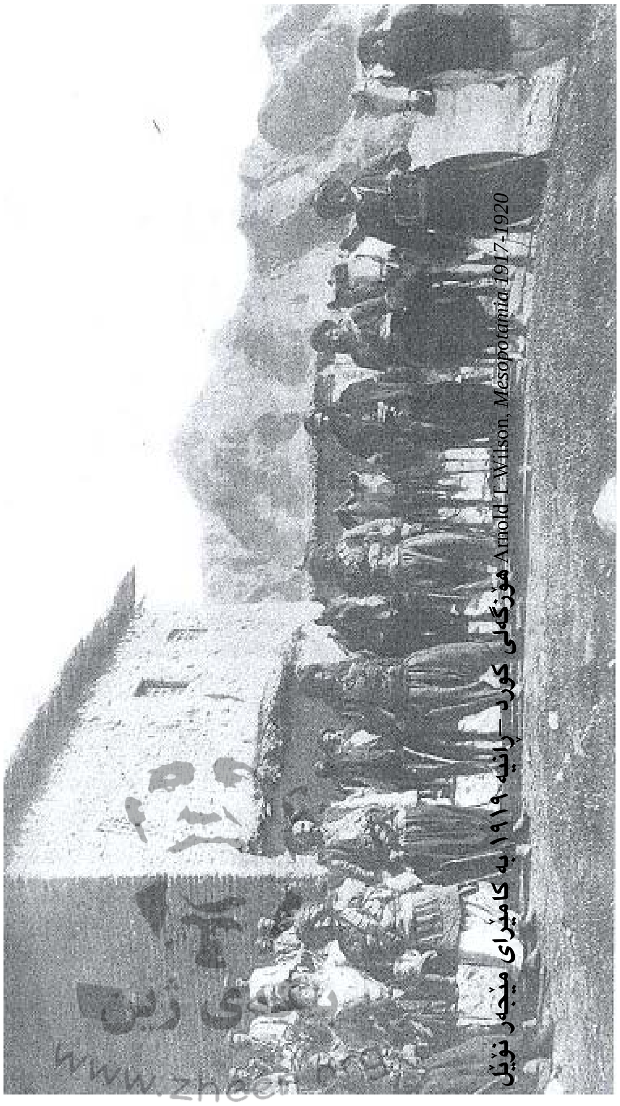

هۆزگەلی کورد – ڕانیە ١٩١٩ بە کامێرای مێجەر نۆێل Arnold T.Wilson, *Mesopotamia 1917-1920*

سەرۆکهۆزەکانی پژدەر و مەنگوڕArnold T Wilson, *Mesopotamia 1917-1920*

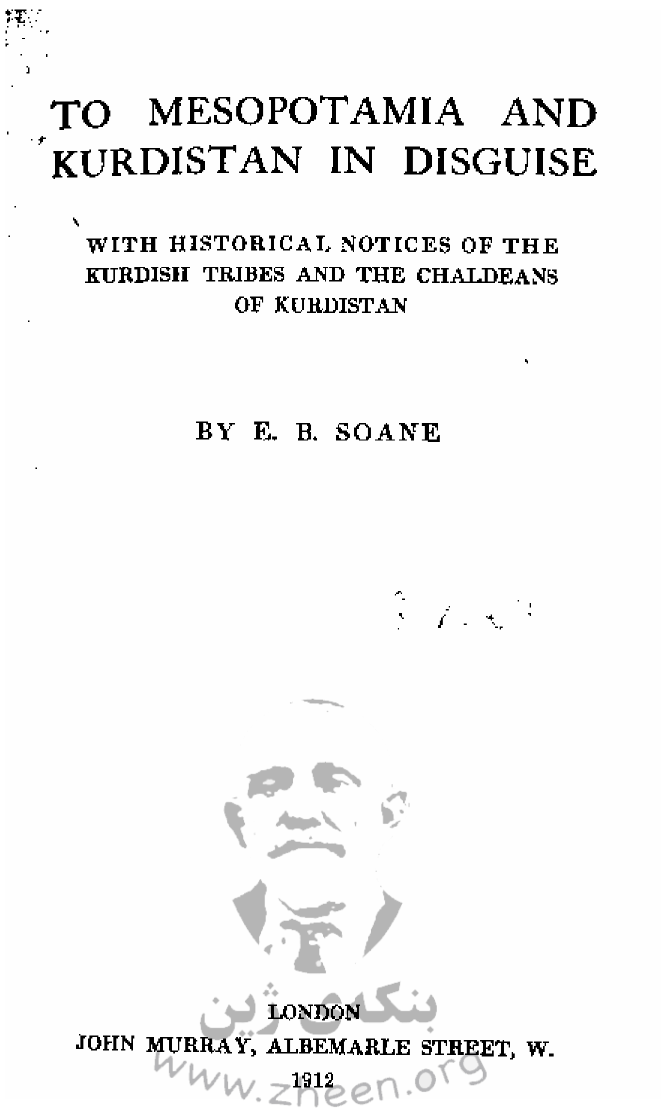

TO MESOPOTAMIA AND KURDISTAN IN DISGUISE

WITH HISTORICAL NOTICES OF THE KURDISH TRIBES AND THE CHALDEANS OF KURDISTAN

BY E. B. SOANE

LONDON
JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET, W.
1912

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەرگی کتێبی " گەشتێك بۆ میزۆپۆتامیا و کوردستان بە جل گۆڕاوی"

0213

Grammar

of the

Kurmanji or Kurdish Language

By

E. B. Soane

Author of 'To Kurdistan and Mesopotamia in Disguise', etc.

L.P. 321,4

BULAC

1 75130 0062797 9

LONDON

LUZAC & CO.

PUBLISHERS TO THE INDIA OFFICE

46 GREAT RUSSELL STREET

1913

بنکەی ژین

www.zheen.org

بەرگی کتێبی" ڕێزمانی کرمانجی یان زمانی کوردی"

CONFIDENTIAL

REPORT

ON THE

Sulaimānia District of Kurdistān

BY

MR. E. B. SOANE

Enclosure B.

Pro. No. 215.

CALCUTTA
SUPERINTENDENT GOVERNMENT PRINTING, INDIA
1918

بنکەی ژین
www.zheen.org

کتێبی" ڕاپۆرت لەبارەی ناوچەی سلێمانیی کوردستان"
کەلکەتا–١٩١٨

ئیندێکسی

ناوی کەس و شوێن

I

ناوی کەس

ئا

ئەمیری حەسن پوور: ١٣
ئیمپراتۆریای عوسمانی: ١١، ١٠٦، ١١٠، ١٢٢
ئیمپراتۆریای ئێرانی: ١١
ئەنوەری سولتانی: ٢٤، ٢٧
ئەحمەد پاشای باجەڵان: ٣٨، ٤٠
ئەحمەد ئاغا: ٤٢، ٤٧
ئیسماعیل عوزێری (هۆز): ٤٣
ئۆمەرمل (ئۆمەمل)(هۆز): ٩٠
ئیسماعیل بەگ: ٤٣، ٤٤
ئیبراهیم بەگی داودی: ٤٤، ٤٥
ئیبراهیم ئاغا:٤٧
ئیبراهیم پاشا: ٤٠

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئەمین قادر حەیدەر عومەر: ٥١
ئەورەحمان پاشای بابان: ٥٣، ١١١
ئەدهەم پاشا: ٥٥، ٥٦
ئەحمەدەوەندی بوهتی(فەوج): ٥٢، ٥٦
ئەمین: ٤١
ئیسماعیل عوزێری: ٦٠، ٦٣
ئەحمەد پاشای بابان: ١١٢
ئەحمەدی حەمە: ٦٤
ئەحمەدی فەتاحی: ٦٤
ئانیخی (تیرە) : ٦٦، ٦٨
ئیمامی(تیرە): ٦٦، ٦٨
ئەردەڵان:٦٦-٦٧
ئەحمەد بەگ: ٥٠، ٧٠، ٧١، ٧٢، ٧٦
ئەحمەد پاشا: ٥٣
ئەدهەم بەگ: ٧٠
ئەسەد ئاغا: ٧٩
ئەمین بەگ: ٧٠
ئیسماعیل ئاغا: ٤٧، ٧٥، ٧٦، ٧٩
ئیسماعیل پاشا: ٥٨
ئەسمە خانم: ٧٩
ئەمیرخان بەگی: ٨٠
ئەحمەدانلوو(تیرە): ١٠٣
ئۆرەمار(تیرە): ١٠٣
ئەماڵە(تیرە): ١٠٤
ئۆڵخانی(تیرە): ١٠٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئۆنێت بەگ: ٧٧
ئەلوەند(تیرە): ١٠٤
ئەنوەر: ٨٧
ئەشرەف: ٨٧،
ئەسعەد: ٨٧،
ئیدمۆندز: ١٠٨، ١٢٣
ئەحمەد ڕاسم پاشا: ١٢٣
ئینگلیز: ١١، ٢٠-٣٧،٢١، ٤٦، ٨٥، ٩٩، ١١٠، ١١٨
ئالیان: ٩٣
ئاغاسووری(تیرە): ١٠٤

ب

بیشۆب (قوتابخانە): ١٥
بانکی شاهنشاهی ئیران: ١٧
بەسرە تایمز (ڕۆژنامە): ١٩
باسیل نیکیتین: ٢٧
بنکەی ژین: ٢٨
بەختیارییەکان: ١٩
باجەلان (هۆز): ٣٥، ٣٨، ٥٥، ٨٥، ١٠٤
بەرزنجی: ٦٢، ٧٤
بابان: ٣٧، ٤٦
بیبانی(هۆز) : ٤٢، ٨٢
باییز ئاغا: ٤٧
باباجانی (تیرە): ٦٦، ٦٨، ٩٥
بەهجەت بەگ: ٧٠، ٧٣
بابا خان بەگ: ٨٣، ٨٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

بان سەندوق(تیرە): ٩٢
بادینان(تیرە): ١٠٣
بوهتان(تیرە): ١٠٣
باشاکی بەخشی(تیرە): ١٠٤
بەداخی(تیرە): ١٠٤
بیریایی: ٥١
بویانی(تیرە): ١٠٤
بەیداخ بەگی(تیرە): ١٠٤
بڵباس(هۆز):١٠٣
بانە(هۆز): ١٠٣
بەختیاری، بەختیارییەکان: ١٩
بەهرام بەگ: ٦٩، ٧٠
بازیان(تیرە): ٨١
بەگزادە(تیرە): ١٠٨

پ

پاتریشا: ٥
پەرویز: ٣٥
پەهلەوی :٣٨-٣٩
پیران: ٤٧
پەرویز مەجید:٤١
پێنج ئەنگوشی(تیرە):٤٥
پالانی (هۆز): ٧٥
پشتەماڵە (تیرە) : ١٠٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

ت

تورك: ٣٧، ٦٧

تۆمابوا: ١٠

تێگەیشتنی ڕاستی: ٢٢، ٢٦

تەرکەوەند(تیرە):٤٥

تەقی پاشا: ٥٤

تاڵەبانی (هۆز): ٤٤، ٥٥، ٨٤

تەرخانی:١٠٤

توتك(تیرە): ٨٣

تەیشی:٦٨

تەوفیق بەگ: ٧١، ٧٩

تاهیر بەگ: ٧٠

تەها: ٨٨

تالیب:٨٨

تاهیر: ٨٧

تاهیر خان: ٩٢، 93، ٩٤

تەرخانی(تیرە): ٦٣

تیلان(تیرە): ١٠٤

تاوەگۆزی: ٦٤، ٩٥

تێشایی(تیرە) : ٦٦، ٨٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

ج

جەواد مەلا:٢٨

جومور (تیرە): ٣٥، ٣٦، ١٠٤

جەلیل ئاغا: ٣٥

جیهانبەخش: ٣٥
جامرێزی(تیره):٤٥، ٤٧
جەمیل بەگی بابانی:٤٩
جەباری(هۆز): ٦١، ٦٢، ٨٤،٠
جاف(هۆز): ٥٢، ٥٧، ٦٣، ٦٥، ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٨١، ١٠٦، ١٠٨، ١٠٩
جەمیل بەگ: ٤٩، ٥٠، ٧٠
جەمالمز ئاغا: ٧٥
جەلال: ٨٧
جەلالی(تیره):١٠٣
جەعفەر سولتان: ٩٤
جبرانلوو(تیره): ١٠٣
جەلۆ(تیره):١٠٣
جاڤی سەرتەك(تیره): ١٠٤
جەمیل بەگ: ٧١
جرجیس فتح الله: ١٠٧

چ

چوارکلاو: ٣٥
چنگیانی(هۆز): ٤٢، ١٠٤
چەلەبی: ٥٠، ٥٢، ١٠٩
چەرمەوەندی(تیره): ٧٧
چارزرباری(تیره): ١٠٤
چالدێران (شەڕ): ١٠٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

ح

حاجی لەر: ٣٥، ٩٢، ١٠٤

حاجیلار(هۆز)" ٣٥

حاجی خەلیل ئاغا: ٣٥

حەیدەرەکەڵ:٤٥

حەوێز: ٤٨

حافز پاشا: ٥٤

حسام ئەلمولوك: ٥٨

حەمە حوسەینی: ٦٣

حەمە ڕەشیدی فەرەج: ٦٣

حەمەی فەرەج ئاغا: ٦٣

حەمە تالێم: ٦٣

حەمەی جان ئەحمەد: ٦٣

حەمە لاو: ٦٣

حەسەن خان: ٤١

حەسەن ئیبراهیم خان:٤٥

حەسەنی حاجی قادر: ٦٣

حەسەن بەگ: ٤٠، ٤٥، ٤٦، ٧٠، ٧١، ٧٣

حوسین بەگ: ٤٠، ٧٠، ٧٢، ٧٣، ٧٧، ٨٣

حوسێن: ٤١، ٤٨، ٨٧

حوسێن وەلی:٧٧

حوسەین ئاغا: ٤٧

حاجی قادر پاشا: ٤٠

حاجی ئیبراهیم بەگ: ٧٠، ٧٣

حاجی یوسف ئاغا: ٧٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

حەسیب: ٨٧

حەمید: ٤١

حەمید ئاغا :93، ٩٤

حەمیدی ڕەش: ٩٢

حەیدەرانلوو(هۆز):١٠٣

حەسەنانلوو(تیرە):١٠٣

حەسەنکیفان(تیرە):١٠٣

حەمە–هەمە: ١٠٩

حامد محمود عیسی: ١٢٣

خ

خورشید ئاغا: ٤٣، ٤٤

خورشید بەگ:٤٥، ٤٦

خدر ئاغا: ٤٧

خانی: ١٠٤

خدر : ٦٠

خوسرەو مچە: ٦٣

خاسە (تیرە): ٨١

خەلیل عەینە: ٨٣

خالە بەگ: ٨٤

خالیدی: ١٠٤

خەممان: ١٠٤

خوا مراد شێر: ١٠٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

د

داودەوەند: ٣٥

داودە (هۆز) : ٤٣، ٨٥

دەلۆ(هۆز):٤٥، ٤٧

دزەیی (هۆز): ٤٧

دەروێش : ٦٠

دەروێش سەمین: ٦٤

دەروێشی(تیرە): ٦٦، ٦٨

دیلافرها(تیرە): ٦٨

دایتیری(تیرە): ٦٦، ٦٨

دلەتەزە (تیرە):٦٦

دەهلەگی(تیرە): ٩٢

داود بەگ: ٧٠

داود عەبدولڕەحیم :٨١

دەزگای موکریانی: ١٠٧

دارا ئەحمەد کەریم بەگ: ١٠٧، ١٠٨، ١١٢

دیکسۆن: ١٢٣-١٢٤

ر

ڕیچارد تاپەر: ٨

ڕەفیق حلمی: ٢٣

ڕەفیق ساڵح: ١٢

ڕۆستەم خان: ٤١

ڕەفعەت بەگ: ٤٣، ٤٤

ڕەسووڵ ئاغا: ٤٧

بنکەی ژین
www.zheen.org

ڕەشەوەند: ٥١، ٥٢
ڕەشید (تیرە): ٥٢
ڕەمەزان (تیرە): ٥٢، ٦٠
ڕەووف پاشا: ٥٤
ڕوستەمی حەمە مەحموود: ٦٣
ڕەزا ئاغا: ٦٤
ڕەزا بەگ: ٧٠
ڕەشید ئاغا: ٧٩
ڕۆستەم ئاغا: ٧٦، ٩٠، ٩١
ڕاوان(تیرە):١٠٣
ڕۆغزادی(تیرە): ١٠٤
ڕەمەوەند(تیرە): ٥١، ٥٢، ١٠٨
ڕەمەزانی کوڕی خوادیەوەن: ١٠٨
ڕەشەوەند(تیرە): ٥٠، ١٠٨
ڕەسووڵ : ٦٠، ٦٣
ڕەحیم: ٦٠
ڕەشید : ٦٠، ٨١، ٨٢
ڕەشیدی کوری خوادیەوەن: ١٠٨

ز

زەند (هۆز): ٩٢، 93
زیرکانلوو(تیرە):١٠٣
زەنگەنەی کرماشان(فەوج): ٥٦
زەنگەنە: ٥٥، ٨٥، ٩٠
ڕواسکی(تیرە):١٠٣

بنکەی ژین
www.zheen.org

زەرداوی(تیرە): ١٠٤
زێباری: ١٠٣

س

سولتان موورادی چوارەم: ٣٨
سون: ١٥، ١٩، ٢٠-٢٢، ٢٦، ٢٩، ٣١-٣٣
سدیق سالّح: ١٢
سەگەوەند: ٣٥
سالّحان: ٤١
سولتان عەبدولعەزیز: ١١٥
سولێمان بەگ: ٤٠
سەلیم وەیسی(تیرە):٤٥
سولێمانی عەلی وەیس: ٦٤
سولەیمان ئاغای دزەیی: ٤٨
سەعدولّلا بەگی (تیرە): ٥٠
سەفەروەند: ٥٠، ٥٢
سەرقەلاّ(تیرە): ٥٠
سولێمان ئەحمەدی گولّ خاتوون: ٥١
سەنجابی(فەوج): ٥٦
سەفەر: ٥٢، ٦٠
سەید ئەحمەد: ٦١، ٦٢
سەید ئەحمەد خانەقا: ٧٤
سەید ئیبراهیم: ٦١-٦٢
سەید سولێمان: ٦١- ٦٢
سەید موحسین ئاغا: ٨٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

سەید خەلیل ئاغا: ٧٤
سەید ڕۆستەم: ٧٤
سەید محەمەد: ٧٤
سەید عومەر ئاغا: ٨٩
سەید عوسمان ئاغا: ٨٩
سەید حوسێن ئاغا: ٨٩
سالّح کاکە خان: ٦٣،
سەفەروەند: ٥٠، ١٠٩
سۆفیەوەند: ٥١، ٥٢، ٩٢
سولێمان بەگ :٨٠
سالّح بەگ: ٤٣، ٧١، ٧٨
سالّحی(هۆز): ٧٨
سەلیم بەگ: ٤٦
(سەفەر) ی کوڕی خوداین: ١٠٨
سوورەمێری(هۆز): ٨٣
سابیر: ٨٨
سەدیق: ٨٨
سەمەد:٨٧– ٨٨
سولّیمان: ٤١، ٨٧
سولّیمان پاشا ی بەغدا: ٤١، ٥٣
سولّیمان پاشای بابان: ٥٣، ١١١
سەتار: ٨٧
سەهتەبان(تیرە): ٩٢
سەندوق(تیرە): ٩٢
سپیکانلوو(تیرە): ١٠٣

بنکەی ژین
www.zheen.org

سەنجاوی(هۆز): ١٠٤
سنەیی(تیرە): ١٠٤
سادانی(تیرە): ١٠٤
سیە-سیە(تیرە):١٠٤
سیتەباسار (هۆز): ٥١، ٥٢، ١٠٩

ش

شێخ مەحموود:٢١، ٢٣
شێرەوەند: ،٣٥، ١٠٤
شوان(هۆز) : ٤٢، ٥٩، ٧٩، ٨٢، ٨٣، ١٠٤
شەممەر(هۆز): ٤٧
شێخ سەعیدی قەرەداغی: ٥٩
شەریف: ٥٩، ٩٠
شادی:١٠٣
شێخ حوسێنی جەباری: ٦٢
شێخ قادر: ٦٢
شێخ فەتاح: ٦٢
شاهین ئاغا: ٧٦
شێخ بزینی(هۆز): ٧٩، ٨٠، ٨١
شەریف ئاغا: ٧٩
شەرەفبیانی(هۆز) : ٨٠
شەرەفبیانی(تیرە): ٦٦، ٨١
شێخ حەمید: ٨٤، ٨٥
شێخ ئەحمەد: ٨٦، ٨٧

بنکەی ژین
www.zheen.org

شێخ محەمەد ڕەوف: ٨٤، ٨٥
شێخ تاهیر: ٨٤، ٨٥
شێخ حەکیم: ٨٥
شێخ عەبدولقادر: ٦٧
شێخ عەلی: ٨٧، ٩٢
شێخ ڕەزا: ٨٧
شێخ عەبدولواحید : ٨٧
شێخ عەبدولهادی: ٨٧
شێخ ئیسماعیل عیسایی: ٦٤
شێخ مەحموود: ٨٧
شێخ سەعید: ٨٧
شێخ عەبدولقادر: ٨٧
شێخ عەبدوڵلاّ: ٨٧
شێخ عەبدولغەنی: ٨٧
شێخ محەمەد: ٨٧
شێخ مەعرووف: ٨٨
شێخ ڕەشید: ٨٨
شێخ نوری: ٨٨
شێخ ئەدیب: ٨٨
شوکور: ٨٨
شێخ عەلی نەجمەددینی بیارە: ٩٤
شەمدینان(تیرە):١٠٣
شێرناخی(تیرە): ١٠٤
شاتیری(تیرە): ١٠٤
شێخ ئیسماعیلی(تیرە): ١٠٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

شەریکەی هیندی شەرقی:١٦

شکاك:١٠٣

شەمدینان(تیرە):١٠٣

شێرناخی(تیرە):١٠٣

ع

عومەر خەیام: ١٧

عبدالمومنی مەردۆخی:٢٧

عەبدولرەحمان ئاغا: ٣٥، ٣٦

عەلی ئاغا قازانلوو: ٣٦

عصمە خانم: ٣٧،

عەبدال بەگی باجەڵان: ٣٨، ٤٠

عوسمان پاشا: ٣٨، ٤٠، ٧٠

عوسمان بەگ: ٤٠، ٨٠

عاسف بەگ: ٤٠

عەبدولڕەحمان: ٤٠، ٤١

عەزیز خان: ٤٠، ٤١

عومەر: ٦٠، ٧٩

عەمەر ئاغا: ٨١

عەزیز : ٥٩

عەلی ئاغا: ٤١

عەلی موراد: ٤١

عەبدوڵلا: ٤١، ٨٨

عەبدوڵلابەگ: ٧١، ٨٠

عەزەم خان: ٤١

بنکەی ژین
www.zheen.org

عەزیز بەگی بابان: ٥٣
عەبدوڵلا ئەفەندی: ٥٥
عەزیز شا وەیس: ٥٧
عبدالرحيم: ٨١
عوسمان حەمدی بەگ: ١١٤
عەزیزی حاجی: ٥٤
عەبدولڕەحمان پاشا: ٧٨
عەلای ئەمیر خان: ٦٤
عەلی بەگ: ٧٠، ٧٢، ٧٣، ٧٧، ٨٤
عەبدولقادر بەگ: ٧٠، ٧٣
عەزیز بەگ:٤٥، ٧١، ٨٠، ١١١
عەبدوڵلا پاشا: ٤٠
عوسمان پاشا: ٤٠
عەبدولڕەحمان بەگ:٧٠، ٧١
عەلی مەحمود ڕەشید بەگ: ٧٣
عەبدولوەهاب: ٧٨، ٨٧
عەباس ئاغا: ٧٩
عەینە(تیرە): ٨٣
عەنتەر(تیرە): ٨٣
عەلی پاکانی: ٥٦
عەبدولڕەحمان کەرکووکی: ٨٧
عیززەددین: ٨٧، ٨٨
عەبدولحەمید: ٨٧
عەبدولوەهاب ئاغا: ٧٩، ٨٨
عەبدولەتیف:٨٧، ٨٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

عەبدولغەفور: ٨٨
عەبدولعەزیز: ٨٨
عەبدولصەمەد: ٨٨
عەبدولجەبار: ٨٨
عەبدولحەکیم: ٨٨
عەبدولقادر: ٨٨
عەبدولکەریم: ٨٧
عەبدولکەریم ئاغا: ٩٠، ٩١،
عەلەیان: ٩٢
عەباس قولی: ٩٤
عباس العزاوی: ١٠٩

غ

غەریبەوەند: ٣٥، ١٠٤
غەیدان ئاغا
غەنی: ٩٢

ف

فەتاح بەگ: ٤١، ٧٣
فەتاح پاشا: ٤٠
فاربێل ج.٢٦
فەتح عەلی شا: ٣٨
فەقێ قادر : ٦٣
فەقێ مەحموود: ٦٣
فەتاح: ٨٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

فەتاح بەگ: ٥٠، ٧٠
قادر: ٦٠
فەتاحی کامەران: ٦٣
فەرەجی محەمەد: ٦٣
فایق بەگ: ٧١
فارس ئاغا: ٧٩، ٩٠، ٩١
فاری بەگ: ٨٤،
فەیزوڵلاّ: ٨٧
فاتیمە ئەحمەد موراد:١٣

ق

قەیتوون: ٧٧
قازانلوو(تیرە): ٣٦، ٣٩
قادر ئاغا: ٣٥، ٤١، ٨٩
قرم (جەنگ): ٥٣، ١١٠
قادر ساڵح: ٦٤
قادر بەگ: ٧١
قوبادی(تیرە):٩٥
قەرەلوس(هۆز): ٧٧
قادر بیر وەیسی(تیرە): ٦٦، ٦٨
قەغانلوو: ٧٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

ک

کورد عیسا: ٦٤
کەمال مەزهەر ئەحمەد: ٢٦
کوێخا ئەحمەد: ٤٢

کارێزی(تیره) :٤٥

کەریم بەگ : ٤١، ٤٥، ٥٠، ٧٣،٧١

کەریم قوباد: ٦٤

کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەند: ١٠٧، ١٠٨، ١١٢

کەریم خانی زەند:93، ٩٤

کەریم ئاغا: ٩٠، ٩١،

کوێخا بەهرام (تیره): ٥٠

کافرۆشی: ٥١

کولیاپی (فەوج): ٥٦

کەرەند(فەوج) : ٥٦

کەلهور (فەوج) : ٥٦

کەرەند (فەوج) : ٥٦

کورت ئیسماعیل پاشا: ٥٨

کیویك: ٦٨

کەیخوسرەو بەگ: ٦٩، ٧٠، ٧٣

کامیل بەگ: ٧٠

کەمال بەگ: ٧٠

کوێخا ئەحمەد: ٧٥

کاکە خان: ٧٧

کاکەوەند(تیره): ٧٧

کۆکیز(تیره): ٧٣، ٩٣

کەلەجویی(تیره):١٠٤

کەلهوڕ(هۆز): ٨٣

کوچیمی(تیره): ١٠٤

کۆکوا(تیره): ٩٥

بنکەی ژین
www.zheen.org

کەریمی فەتاح مچە: ٦٤
کاکەیی: ٧٤،
کازم(تیرە): ١٠٤

گ

گاچی(تیرە) :٤٥
گوتیولا: ٤٧
گێخوار(هۆز): ٤٩، ٨٠، ٨١،
گێژ (هۆز): ٥٠
گۆران (فەوج): ٥٦
گۆران(هۆز): ٦٨
گۆران ئاغا: ٧٩
گورگەکێش: ٦٨
گەچی(تیرە):٧٧
گاوساواری(تیرە): ٧٧
گەردی(تیرە):١٠٣
گەهوارە(تیرە):١٠٤
گۆرۆ:٩٩
کوردستان: ١٠٧

ل

لویدز (بانک):١٦
لوتفی ئاغا: ٤٣
لەیلانی(هۆز): ٧٥
لوتفوڵڵا: ٨٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

لەتیف: ٨٧
لالوبان (تیرە): ٩٢
لوڕ:٩٣

م

مەکەنزی:٢٥-٢٦، ٢٩
میرزا غولام حوسێن شیرازی: ١٧
محەمەد باشقە:٢٦
محەمەد ئەمین زەکی: ١٠٩
محەمەد ئەمین ئاغا: ٣٥
محەمەد عەلی میرزا: ٣٨
محەمەد ئەمین: ٤١
محەمەد شەریف: ٤١
محەمەد عەلی: ٤٤
محەمەد بەگی باجەڵان: ٥٤
محەمەد بەگی بابان: ٤٦
محەمەد بەگ:٤٥، ٤٤، ٧٠، ٧١، ٨٣، ٨٤، ٩٥
محەمەد صدیق: ٤٧
محەمەد خورشید: ٤٣
محەمەد پاشای جاف:٥٧
محەمەد مام سولێمان :٥١
محەمەد:٥٩، ٨٧
محەمەد ئەمینی: ٦٤
محەمەد پاشا: ٧٠
محەمەد پاشای داغستانی: ٥٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

محەمەد عەلی بەگ: ٧٠
محەمەد ئاغا: ٥١، ٧٨، ٧٩، ٩٠
محەمەد سەعید: ٨٨
محەمەد عارف: ٨٨
محەمەد حەبیب: ٨٧
محەمەد ساڵح بەگ: ٩٥
محەمەد ساڵح: ٨٧
محەمەد ساڵح ئاغا: ٩٢
محمد جمیل الروزبیانی: ١١٠
موبارەك: ٣٥
مەنسوور ئاغا: ٤٣، ٤٤
مەنسوور پاشای مەنتەفیك: ٥٦
مەحموود بەگ: ٤٥، ٤٧،
مەحموود بەكر: ٤٤
مەحموود : ٤١
مەحموود فەقێ ئیسماعیل: ٤٥
موحموودی محەمەد ئیبرایم: ٦٣
مەحموود ئاغا: ٤٧، ٦٠
مەحموودی یار وەیس: ٦٤
مەحموودی سوارە: ٦٤
مەحموود پاشا: ٦٨، ٦٩، ٧٠، ٧٢
مەجید بەگ: ٤٥
مەجیدخان: ٣٥
مەجید: ٤١، ٨٨
مەجید پاشای بابانی كفری: ٨٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

میکایلی ڕەشۆبووری: ٦٣
مامان: ٤٧
مارف ئاغا: ٤٧، ٤٩
مارف: ٤٢
مەدحەت پاشا: ٥٤، ١١٣، ١١٥
موشیر: ٥١، ٦٠
مام سڵێمان: ٦٠
موستەفای قادر: ٦٤
موستەفا بەگ: ٧١، ٧٧
مستەفا پاشای باجەڵان: ٣٧- ٣٨، ٤٠
موستەفا: ٧٦
ماین بەگ: ٧١
میراڵێ ئاغا: ٧٩
مارف کورەکی: ٨٠
مامەجان(تیرە): ٨٣
مەهدی بەگ: ٨٤
موحێددین : ٨٧
مەعروف: ٤٨، ٨٨
میلان(تیرە):١٠٣
مامانلوو(تیرە): ١٠٣
میکایلی(تیرە):١٠٤
موسایی تێلەکۆ(تیرە): ١٠٤
میربەگی(تیرە): ٦٨
موکری (هۆز): ١٠٣
مەریوان(هۆز): ١٠٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

مەیسووری(تیرە): ١٠٤
مێجەر هربرت:١١٨
مسیو ئەلیسون:١١٨
مارك سایكس:١٢٠

ن

نەریمان (مستەفا):٢٧
نادر شا: ٣٨
نەجیب پاشا: ٥٣
نامیق پاشا: ٥٣، ١١١، ١١٢، ١١٣
نازم پاشا: ٥٩
نامیق بەگ: ٧١
نەفتچی(تیرە): ٧٧
نادری(تیرە): ٨٠، ٨١
نیرزەهی(تیرە): ٦٨
نامدار بەگی(تیرە): ٦٦، ٦
نایزی(تیرە): ٦٦
نەسرەددین: ٨٧
ناسرەدین شا: ١١٥
نەوڕۆڵی: ٦٤
نیازخان:١١٧

و

ولیام سۆن: ١٥
والی ئاغا: ٣٥، ٣٦

بنكەی ژین
www.zheen.org

وەیسی بەگ:٤٥
وەلەدبەگی (تیرە): ٦٦، ٦٨
ورمزیارین(تیرە): ١٠٤
وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا:١٣
وەزارەتی کاروباری هەندەران :٩٩

ه

هەمەوەند(هۆز): ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٧٥، ١٠٤، ١٠٥-١٠٩، ١١١-١١٤
هەمزە ئاغا: ٤٧، ٧٩
هەورامان (هەرێم): ١٠٣، ١٠٤
هەرکی (تیرە): ١٠٣
هارونی(تیرە): ١٠٤
هەورامی عەلی شا(تیرە): ١٠٤
هەورامی جەعفەر سولتان(تیرە): ١٠٤
هارونەبادی(تیرە): ١٠٤
هەکاری (هۆز): ١٠٣
هنری فیلد: ١٠٧، ١١١، ١١٤

ی

یوسف زەنگەنە:٢٨
یوسف جانی: ٦٤
یوسف یار ئەحمەدی (تیرە): ٦٨
یوسف بەگ: ٨٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

یوسف ئاغا: ٨١

یەعقووب ئاغا: ٧٦

یەباخلی(تیرە):٩٥

ێزدان بەخشی (تیرە): ١٠٤

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئیندێکسی شوێن

ئ

ئەستەنبووڵ:١١

ئەوروپا:١١

ئێران: ٣٨، ٤٢، ٤٤، ٥٢، ٥٥، ٥٦، ٥٨، ٦١، ٦٥، ٦٧، ٦٨، ٧٧، ٩٢- ٩٤، ٩٥، ١٠١، ١٠٧، ١١٠، ١١٤

ئەنگلستان: ١٦-١٧، ٢٢

ئەرشیڤی وەزارەتی جەنگی فرانسا:١٢

ئەرشیڤی نیشتمانیی بریتانی:١٢

ئوستراليا:٢٠

ئەردەڵان (هەرێم): ٦٦

ئاغ داغ (بەرزایی): ٣٦

ئەرزەرۆم: ٣٨، ١٠٥، ١٠٦

ئاڵتوون کۆپری: ٤٧

ئەسفەهان: ٥٨

ئەدەنە:٥٨-٥٩، ١٢٣

ئەسکووت (چیا): ٦١

ئاوبارە:٧٣

ئەبی نەفت(چیا): ٧٧

ئەبو جیسرە: ٨٣

ئیبراهیم خانچی (هەرێم): ٥٥، ٩١، ٩٢

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئیبراهیم ئاباد: ٧٣

ئەفغانستان: ١١٠

ئارارات(چیا):١١٠

ئاوداومان (ئاوایی): ٤٥

ئاسکی کفری ئاوایی): ٥٠، ٨٩

ئالاّ: ٧٢

ئایوان: ٧٨

ئیبن عومەر:٩٩

ب

بەغدا: ٣٧، ٤٣، ٥٣، ٥٤، ٥٦، ٥٨، ١٠٦، ١٠٩، ١١١، ١١٢، ١١٣

بوشەهر:١٧

بریتانیا: ١٠٥، ١١٠

بەسرە: ١٧

بیزێرتە:٢٢

بابا پلاوی: ٣٦

بابوك: ٣٦

بەدرە:٣٧

بازیان: ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٧، ٥٩، ١٠٩، ١١١، ١١٢

بەرزید (چیا): ٥٢

بەمۆ (چیا): ٥٣، ٨٠، ٩٥

بانی خێلان: ٦٥، ٧٢

بەکریبایە: ٧٢

بەشارە: ٧٢

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەرلووت: ٧٢
بولاق: ٧٣
بادیاوە: ٨٥
بەلەگە: ٤٣، ٩١
بن کوردە: ٧٣، ٨٥
بەرەوان داغ: ٧٤
بن زەردە: ١١٠
بەنغازی:١٢٣
باجەلان (پێدەشت): ٥٦
بەیرووت:٩٩

پ

پای تاق: ٣٨
پەلکانە (ئاوایی): ٤٥، ٧٩
پیرەمەگروون (چیا): ٤٢
پەلك: ٩١
پێنجوێن: ٦٥، ٦٧، ٧٢، ١٠٤، ١٠٧
پیشتا: ٧٢
پوشتا (دۆڵ): ٨٠
پلوخ: ٧٣
پاریس:١٢، ١٤، ١١٠
پالانی: ٩٣

بنکەی ژین
www.zheen.org

ت

تاران:١٦، ١١٦، ١١٨

تا ووق چای: ٤٣
تورکیا: ٣٨، ٣٩، ٥٦، ٥٨، ٨٣، ٩٤، ١٠١، ١٠٤
تەپەی سەوز (ئاوایی): ٤٦
تۆکمە (چیا): ٥٢، ٦١، ٨٢، ١٠٩
تۆکمە داغ:٦١
تا ووق سو: ٥٢
تاسڵووجە: ١١٠
تاسلوجە (شاخ): ٥٢
تەیسەفوون: ٥٦
تەرابلس: ٥٨
تاناقول: ٧٩
توتمان: ٧٢
تا وەگۆزی: ٧٢، ٧٣
تازەخورماتوو: ٧٤
توزخورماتوو: ٧٤
تەپە عەلی(ئاوایی): ٩١
تاڵەبان: ٧٥
تا وفشوو (ڕووبار): ١٠٩
تا وغە (ڕووبار): ١٠٩

ج

جۆباری عەباسان: ٣٦، ٥٦
جۆباری لەیلان: ٧٥
جەبەل مروارید: ٣٦
جەبەل خوشك: ٤٥

بنکەی ژین
www.zheen.org

جوانڕۆ: ٦٧، ٩٥
جامڕێز: ٤٦
جوامێر (قەڵای): ٥٨

چ

چەمەنی ئیبراهیم سەمەن: ٤٩
چنچاڵ (ئاوایی): ٥٠
چەمچەماڵ: ٦١، ٨١، ١٠٧، ١١٢
چیوک: ٧٢
چەمی قوچەچاپان: ٩٠

ح

حەلەب: ٥٩
حەسەن قولی تەپە: ٧٥
حەسەن مەحە: ٧٢
حەمدونە: ٧٩
حاجیلار: ٥٦، ٨٥
حەویجە (هەرێم): ٧٤
حەمرین: ٧٤، ١١٢
حەلوان: ٨٣

بنکەی ژین
www.zheen.org

خ

خوڕەمشەهر:١٧
خانەقی: ٣٩، ٤٥، ٤٦، ٥٤، ٥٨، ٨٣

خاسەی شوان: ٦١
خاسە (ڕووبار):٨١

د

دێزفول:٢٠

دیاربەکر: ٣٨
دەچڵە: ٤٨
دزەیی (قەزای): ٤٨
دۆڵان (ئاوایی): ٥٢
دیالا: ٥٧
دێر زوور:٥٩
دوکان: ٦١
دەککا: ٧٣، ٧٦
دیوانە: ٧٣
دیمەشق: ٧٨
دوانزە ئیمام: ٥٤، ٨٥، ٩١، ١١٣
داودە: ٩١

ر

ڕووسیا: ١٠٥، ١١٠
ڕەحیم وەرقە(ئاوایی): ٩١

ز

زابی بچووک: ٣٦، ٧٤، ٧٩، ٨٢

بنکەی ژین
www.zheen.org

زەهاو: ٣٨، ٣٩، ٥٣، ٥٤، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٨١، ٨٣، ١٠٧، ١١٢، ١١٣
زەڕگووز:٧٢
زامەقی: ٧٣
زەنگ ئاباد: ٧٣، ٧٦
زێی گەورە: ٤٧
زەرداو: ٨٩، ٩١
زەردەلیکاو: ٧٢
زاخۆ:٩٩

ژ

ژالە(ئاوایی): ٩١

س

سورخ (چیا)
سلێمانی: ٤٢، ٤٦، ٥٣، ٦٧، ٧٣، ١٠٤، ١٠٩، ١١٢، ١١٣
سیروان (ڕووبار): ٣٦، ٥٦، ٦٥، ٧٢، ٧٣، ٧٦، ٨٠، ٨٤، ٨٥، ٩٣، ١٠٤
سەرقەڵا(ئاوایی): ٤٦، ٥٠، ٧٣
سەید عەلی: ٦١
سەیدەڵان (ئاوایی):٤٩- ٥٠
سنە : ٤٣، ٦٥، ٦٧، ٦٨، ١٠٧
سەردەشت: ٦١
سەید خەلیل: ٧٢
سەرج داغ: ٧٥
سومبار (تەنگ): ٧٧، ٧٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

سەرقەڵا: ٤٥، ٩٠
سەرتینار: ٧٩
ساتو قەڵا: ٧٩
سارتاف: ٥٦، ٨٥
سوراجو: ٧٢
سوماق: ٩١
سامەڕا:١١٦

ش

شیراز: ٩٤، ١٠٧
شوانی خاسە: ٥٢، ١٠٩
شوانی بازیان: ٥٢
شام: ٥٨
شارەزوور: ٦٧، ٧٢، ٧٣، ١٠٤، ١١٢
شێخ تەویل: ٧٢
شێخ لەنگەر: ٥٥، ٧٢، ٨٥
شێروانە: ٧٣
شاوگر : ٧٩
شوان: ٧٩
شارەبان: ٨٣
شێخ نووری(دێ): ٨٥
شێخان (پێدەشت): ٦٥، ٨٠
شەوالدر (گرد): ٨٠
شەمیران:٧٨، ٩٤
شاکەل: ٧٢

بنکەی ژین
www.zheen.org

شەهر:٩٥

ص

صەلاحیە: ٥٤، ٥٥، ٩٤، ١٠٤

ع

عێراق: ١٠٦، ١٠٨

عەزیزییە: ٣٧

عەلی پاکانی:٥٦

عەبدولرەحمان شەشە(ئاوایی): ٩١

غ

غەفووری ژالە(ئاوایی): ٩١

ق

قاهیرە:١١

قەسری شیرین: ٣٦، ١١٢

قەزانی: ٣٩

قەرەچۆڵان: ٤٢، ٥٣

قۆجە جابان(جۆبار): ٤٥

قەرەداغ: ٤٦، ٥٨، ١٠٤

قەراناوە : ٧٩

قەڵا کابیان: ٧٢

قەرەتەپە: ٤٩، ٧٢، ٧٦

قەرە حەسەن: ٥٢، ٧٥، ٧٨، ١٠٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

قەرە عەلی داغ: ٧٤
قەوقاز: ٥٤
قزلرەبات: ٦٥، ١٠٤
قەرەبلاَخ: ٧٢
قەسرۆك: ٧٩
قەسری شیرین: ٣٩، ٥٦، ٥٧
قەرەبولاق: ٨٥
قزلجە: ٧٢
قەرەبلاَخی شێخ حەكیم: ٧٢
قنجق: ٨٨

ك

كرماشان: ٣٦، ٥٦، ١٠٤، ١٠٧
كەركووك: ٣٦، : ٤٢، ٤٣، ٥٦، ٦١، ٦٧، ٧٨، ٨٢، ٨٥، ٨٧، ٨٨، ١١٢، ١١٣
كفری: ٤٣، ٤٦، ٤٩، ٥٣، ٧٣، ٩١، ٩٣، ١٠٤
كانی بز(ئاوایی): ٤٥ ،٤٧
كانی ماسی (ئاوایی) : ٤٥، ٧٣،٤٧
كانی مانگا: ٧٣
كانی ماران (ئاوایی): ٥٢
كۆیسنجاق: ٥٣
كەرەتوو:٥٧
كانی چەقەڵ: ٧٢
كانیەڕەش: ٧٢
كەلار: ٧٣

بنكەی ژین
www.zheen.org

کەشکەوڵ (گرد): ٧٦
کێسك:٨١
کۆڵەجۆ: ٩٣
کۆنستانتینۆپل: ١٠٦، ١١٠
کنزنگتن:١٥
کوردستان: ١٠٦، ١٠٧، ١٠٩، ١١١
کوشك (گرد): ٨٥
کوسەشاپان: ٨٩

گ

گوڕگوڕ(گرد) : ٤٢، ٨٢
گل: ٤٣، ٥٧، ٧٨، ٨٤، ٨٦
گۆك تەپە: ٥٥
گولن ئاقەچ: ٧٩
گردی کوشك: ٩٣
گوڵعەنبەر: ٦٧، ٩٤
گوڕشەلە: ٨٥
گەرداو: ٨٩

ل

لەندەن:١٢، ١٧، ٢٢
لەیلان سوو: ٦١
لەیلان (ئاوایی):٧٥
لهۆن: ٩٤
لیبیا:١٢٣

بنکەی ژین
www.zheen.org

م

میزۆپۆتامیا:١٧،٣٣
مەرسینیا:١٩
میسر:١٩
موسل: ٣٦، ٥٩
مەندەلی: ٣٩، ٤٨
میستاه (ئاوایی) : ٤٦
موزەفەر(ئاوایی): ٥٢
ماهیدەشت:٥٦
مەریوان: ٧٢، ٩٥

ن

نالەشکێنە (گرد): ٩٠

و

ولوسنان: ٧٢
وریاوە: ٧٢

ه

هەولێر: ٤٧، ١٠٧
هەمەدان: ٣٩، ٥٦
هەنجیرە (ئاوایی): ٥٢
هەورامان: ٩٤، ١١٤
هۆرین: ٨٠

بنکەی ژین
www.zheen.org

هەنگەڗاڵ: ١٠٧
هەرات:١١٠

ی

یەزد:١٧
یاخشی: ٧٣

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی دەقی چاپی

ئینگلیزیی کتێبەکە

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

Aoramani	Ja'far Sultan (chief of the clan, Aoraman-i-Takht).	Half the tribe is in Persian territory. The footmen are noted fighters.	Aoraman mountain.	Horse.	Foot. 3,500	
	'Abbas Quli (chief of the section, Luhur).					Sub-sections.
Babajani	Muhammad Beg Muhammad Salih Beg		Juanrud in Persian territory. Exact location Khan-i-Shur, Shaher Mountain, and in winter the plain E. of the Bamu Mountain.	600	2,000	Kokoi Qubadi Taoguzi Yehakhli
Meriwan	Various		In Persian territory.		[illegible]	

G. P. Bd.—1,290—2,317—500 Bks.—6-5-18.

بنکەی ژین
www.zheen.org

having been imprisoned by the Turks for four years for rebellion. Hamid Agha and Tahir Khan are of the original Zend family and Alayan of a younger branch. The tribe is Shaf'ai Sunni and South Kurmanj in dialect. The Zend are noted for their good faith and adherence to pledge.

History.—The tribe is the remnant of that of which the famous Karim Khan Zend, one time Protector of Persia, was the leader. According to their own tradition the tribe was originally domiciled in its present location and emigrated thence to Persia. It does not admit any Lur connection, and affirms that after the break up of the Zend tribe at Shiraz, the remnant returned to Salahiyah. Alayan claims direct descent from Karim Khan, while Hamid Agha and Tahir are said to be of the senior branch to that of Karim Khan Zend.

1. AORAMAN DISTRICT.

The family of the Aoraman Shaikhs is installed in villages on the Turkish face of the Aoraman mountain, which forms the frontier between Persia and Turkey. Their influence and importance is due primarily to the fact that they are the leaders of the Naqshbandi sect of dervishes which is wide-spread throughout Turkey and Persia.

The present leaders are Shaikh Ali and Shaikh Najm al Din of Biara who own many villages in the districts of Gulanbar and Aoraman, and also to the S. of the plain of Shemiran, in Persian territory.

The Turks have for several generations treated this family very badly, on account of their friendship with the Persian Government; since the revolution of 1908, they have often formed their position almost untenable. Like most of the religious families of Kurdistan, they are anti-Turk. The tribes which adhere to them are as follows :—

tary and engaged in pastoral and agricultural occupations. Religion, Shaf'ai Sunni, dialect South Kurmanji. Its horsemen are noted for their skill and pluck.

History.—The tribe is pure Kurd (Kurmanj) and appears to have always been domiciled near Ibrahim Khanji. In late Safawi times Shaikh Ali Khan left the tribe and migrated to Persia, taking service with the Shah of that time, and founding the Zangana tribe of Kirmanshah, which has now become Persianised, consequently degenerate and Shi'ah. It is no longer recognised by the original tribe, being regarded as degraded.

(26) ZEND.

Chief, Hamid Agha known as Hamidi Rash.

Sub-sections.—The followings of the sub-chiefs.

Sub-chiefs.—Muhammad Salih Agha, Alayan, Tahir Khan, Ghani.

Strength.—Pre-war 600 houses, 200 horse and 500 foot, noted fighters.

Location.—The district called Zangabad, the principal villages and sections of which are Ban Sanduq, Laluban, Hajilar, Sahtepan, Dahlegi, Kokis (4 villages), Tappah Ali, Kulaju (8 villages). The boundaries are

N. Kushk hill
S. Palani
E. The Sirwan river
W. The plain towards the Kifri road.

General Remarks.—The tribe are good cultivators, and sedentary in their district. Hamid Agha is a powerful and capable man who is very anti-Turk

بنكەی ژین
www.zheen.org

General Remarks.—A sedentary tribe of cultivators and shepherds. All Saf'ai Sunni and speaking Southern Kurmanji.

History.—Nothing known.

(25) ZANGANA.

No Supreme Chief.

Sub-sections.—Faris Agha. Rustam Agha.

Chiefs.—Of the Faris Agha—Abdul Kerim Agha and Rahim Agha. Of the Rustam Agha—Muhammad Agha and Kerim Agha.

Strength.—The Faris Agha about 200 houses, pre-war 150 horse and 100 foot. The Rustam Agha about 250 houses, pre-war 200 horse and 100 foot.

Location.—(1) In the villages Zardaw (home of Abdul Kerim Agha), Diwanza Imam, Rahim Werqa, and Tappah Ali with their lands, south and east of Kifri.

(2) The Ibrahim Khanji district with its principal villages Ibrahim Khanji (residence of Karim Agha), Ghafur-i-Zhala, Abdurrahman Shesha, Zhala and Palk, the limits of which lands are

N. The Dauda lands

S. Balaga

E. The land Summaq.

W. The Dauda lands

General Remarks.—The two sections of the tribe are always at enmity. The principal branch is that of Karim Agha at Ibrahim Khanji, which is the original habitat of the tribe. The Faris Agha section left the main tribe owing to increase of numbers, and the continual raids of the Hamawand. The tribe is seden-

Strength.—About 50 houses.

Location.—Tilishan and lands bounded

N. Eski Kifri
S. Zardaw
E. Zardaw
W. Indefinite.

General Remarks and History.—The family originates in Saiyid 'Umar Agha who settled in Tilishan in 1800, A.D. Its present importance is due to the important alliances it has made. Up to 1916 the Chief was Saiyid Husain Agha who was killed by the Turks, and who married the daughter of Majid Pasha Baban of Kifri. Through other members of the family alliances have been contracted with all the old families and tribes of South Kurdistan. The family also owns land in Zardaw and Quchachapan. Saiyid Muhsin Agha is naturally very anti-Turk but is not very strong, the young Qadir Agha (age 23 years) is very able. The family is strict Shaf'ai Sunni and South Kurmanj in dialect.

(24) UMARMIL.

Chief, Sherif.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—None.

Strength.—About 150 houses with 70 horse and 100 foot.

بنكەی ژین
www.zheen.org

Location.—In Balaga of which the boundaries are

N. Nalshikna hill
S. and W. Quchachapan gully
E. Sar Qalah

Shaikh Ahmed's Family. (Continued.)

Sons.	Grandsons.	Great grandsons.
Muhi ud Din	Shaikh Muhammad	Tahir Anwar Ashraf Latif Abdullah, all in Hajilur
	Abdul Latif Jalal Nasr ud Din Sulaiman	
Fattah	Shaikh Ma'ruf Lutfullah Abdus Samad Tah Salam	Several sons who live with their fathers in Bayanlu and Tepelu, 20 miles from Kirkuk
Abdul Ghafur	Shaikh Rashid Shaikh Nuri Shaikh Adib	Several sons who live with their fathers in Quinjiq
Abdul Aziz	Hamid	Jalal Abdul Wahab Ghalib Talib Izzu'd Din Mustafa Nuri, all in Gil
	Samad	Abdul Latif Tah Abdul Jabbar, all in Gil
	Ma'ruf	Tahir Sabir Sadiq, all in Gil
	Riza	Majid Abdullah in Abbarik
Muhammad Arif	Muhammad Sa'id Abdul Hakim Shukur	Several sons who live with their fathers in Qarabulat.
Abdul Qadir	No offspring	

The above are the better-known only of the family. The third generation runs into many scores of insignificant persons.

(23) THE TILISHANI FAMILY.

Chief, Saiyid Muhsin Agha.

Sub-sections.—None.

Sub-chief.—Qadir Agha.

www.zheen.org

and has resisted all Ottoman demands for assistance both in men and supplies, and is pro-English. He has very great influence over all the tribes of South Kurdistan, and is regarded as the principal religious leader of Shaf'aism in the locality. He is noted for his personal courage, honesty, and adherence to pledge. He has become very wealthy in the last few years by his foresight in attracting peasant Kurds to his lands by fair and generous treatment, and protection. His property of Gil contains a valuable oil field. Though the family is originally a religious one, its members have lost the priestly taint, and are noted raiders and fighters.

History.—The family was founded by one Shaikh Ahmad, a Qadiri Darvish who settled near Gil about 100 years ago. The family tree is appended, showing the living members of the family.

THE FAMILY.

Founder, Shaikh Ahmad.

Sons	Grandsons.	Great-grandsons.
Abdurrahman of Kirkuk	Shaikh Ali	Muhammad Ali Muhammad Ra'uf Muhammad Habib Hasib Najib, all at Kirkuk
	Shaikh Abdul Qadir	Muhammad Nuri Izza'd Din Feidhallah, all in Tauq
	Shaikh Riza	Muhammad at Kirkuk Abdulla at Baghdad
	Shaikh Abdulwahid	As'ad at Kirkuk
Husain	Shaikh Abdul Hadi	Abdul Wahab Muhi ed Din, both at Siah Mansur near Kirkuk
Muhammad Salih	Shaikh Mahmud Shaikh Sa'id Shaikh Abdul Qadir	Several sons who live with their fathers in Gil
Abdul Karim	Shaikh Abdullah	Sattar Abdul Hamid Samad Muhammad, all in Badiawa
	Muhammad Amin Shaikh Abdul Ghani	

www.zheen.org

(22) THE TALEBANI FAMILY and adherents.

Chief, Shaikh Hamid.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—See Locations.

Strength.—Including peasants attached to the family as follows:—Shaikh Hamid, 700 houses, 300 horse, 400 foot. Shaikh Muhd. Ra'uf, 200 houses, 50 horse. Shaikh Tahir, 150 houses, 60 horse.

Locations.—(*a*) Shaikh Hamid

(1) Gil, bounded
N. Jabbari tribe
S. Dauda tribe
E. Zangana tribe
W. Dauda tribe

(2) Qarabulaq
N. Diwanza Imam
S. Sirwan river
E. The land, Shaikh Langar
W. Kushk hill

(*b*) Sons of Shaikh Hakim
a village in Bin Kudra.

(*c*) Shaikh Muhammad Ra'uf
Gurashala on the Sirwan in Bajlan.

(*d*) Shaikh Tahir
Sartaf village and lands.
Hajilar village and lands both in Bajlan.

(*e*) Shaikh Nuri
Badiawa and lands near Kirkuk.

General Remarks.—The family and its peasants, forming the so called Talebani tribe, is pastoral and agricultural. Shaikh Hamid is intensely anti-Turk

signed, which has been strictly adhered to ever since. Rashid is recognised as the head of the Shuan family, which alone can raise about 100 good sowars. The tribe is noted for its fighting qualities. They are pure Kurds. Shaf'ai Sunni speaking South Kurmanji.

History.—Nothing known, except that the present location appears to be original.

(21) SURAMIRI (SURKHAMIRI).

Chiefs, Muhammad Beg, son of Baba Khan Beg, Husain Beg, son of Khalil Aina.

Sub-sections.—Kalhuri, Tutik, Mamajan, Aina, Antar.

Strength.—About 225 houses in all, 50 horse.

Location.—In villages round Khaniqin town, except for the Antar sub-section, which is between Shahraban and Abu Jisrah.

General Remarks.—A sedentary tribe of cultivators, hard working and peaceful.

History.—The tribe emigrated from Hulailan about 100 years ago, and is therefore Lur by origin. From Hulailan it came to Zohab, and when the Bajlan family left Zohab for Turkey, the tribe followed it and settled in its present location.

FAMILY TREE OF SURAMIRI FAMILY.

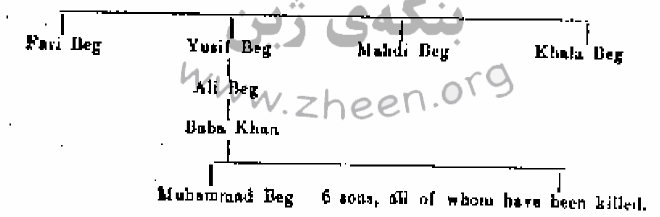

www.zheen.org

History.—Except that earliest records show them as inhabitants of Bamu mountain (which they term Braka Gaora, meaning "Big Brother") nothing is known of their history. Longevity is a characteristic of the tribe.

(20) SHUAN.

No Supreme Chief.

Sub-sections.—Khasa and Bazian.

Co-chiefs.—Rashid, son of Ma'ruf at Khasa. Daud Abdurrahman at Kesik Ali in Bazian. Mahmud Agha at Quranao. Umar Agha and Yusif Agha.

Strength.—At least 2,000 houses, horse 500, foot 1,500.

Location.—Mainly within the following limits:

N. The Shaikh Bizaini tribe

S. Khasa river and Chemchemal

E. The little Zab and Tokma Dagh

W. The Shaikh Bizaini tribe and the Bibani.

Many also live in the villages in Gurgur hill near Kirkuk.

General Remarks.—The tribe is semi-sedentary within its limits, and is noted for its high character, courage, and adherence to pledge. It has suffered somewhat from the war, and many families from the villages on its eastern limits have become refugees in the occupied territory. Their country is a particularly fertile one, with plenteous water, and the tribe are good cultivators. It appears to be allied in origin with the famous Hamawand, with whom it was at one time on very bad terms, which were transformed into a close friendship after the generous treatment of the exiled Hamawand after their escape from the west. On this occasion a perpetual bond of friendship was

www.zheen.org

quently in rebellion against the Turks, at which times the women and children are sent into the mountains to the north-east. The tribe is closely allied to the Shuan and the co-chiefs seldom quarrel. It is Middle Kurmanj by origin, Shaf'ai Sunni by religion and South Kurmanj in language.

History.—The tribe was founded by Shaikh Bizain of Khoshnaw (middle Kurdistan) about 100 years ago, and has remained in its present location ever since.

(19) SHARAFBAINI.

Chief, Uthman Beg, son of Abdullah Beg.

Sub-sections.—Keureki, Amir Khan Begi, Aziz Begi, Gakhar, Nadri.

Sub-chiefs.—Sulaiman Beg and Ma'rif Keureki.

Strength.—700 families, horse 150, foot 500.

Location.—In the triangle formed by the Shewaldir hill in the south, the Sirwan river, west and north, and the valley of Pushta, east of Bamu mountain in the east.

General Remarks.—The tribe is nomadic within its own limits cultivating the Hurin and Shaikhan plain and retiring to the Bamu mountain in the summer. The true Sharafbaini sections are the Aziz Begi and the Amir Khan Begi. The other sections are peasants. The Keureki, which is the most important of the peasant sections, occupies Hershel and Banebi and supplies most of the fighting strength. The Gakhar and Nadri are immigrants from Zuhab. The Sharafbaini family is probably of Jaf origin. The whole tribe is Kurmanj and Shaf'ai Sunni. Unlike most mountain tribes the Sharafbaini do not raid nor thieve and are a quiet, pleasant, honest people. They, however, fight extremely well in defence.

Location.—In Kirkuk, the Qarahasan hills and Gil.

General Remarks.—The chiefs live in Kirkuk. The tribe is the same as the Salihi of Damascus, which emigrated about 100 years ago and have founded a quarter known as the Salihiyah quarter there. The head of the Damascus section is Abdurrahman Pasha Salihi. The tribe was originally of the Naqshbandi sect of dervishes. It appears to have been originally in the Kirkuk district and is Kurd, speaking South Kurmanji.

(18) SHAIKH BIZAINI.

No Supreme Chief.

Sub-sections.—None having particular name, each co-chief leads his own sub-section of the main tribe.

Co-chiefs.—The sons of Abdul Wahab Agha, Taufiq at Qasrauk. Sharif Agha at Tanaqul. The son of Haji Yusif Agha, Umar Agha at Qaranao. The sons of Rashid Agha, Asad Agha and Faris Agha at Sertinar. The son of Ismail Agha, Miralai Agha at Satu Qala. The son of Abbas Agha, Faris Agha at Palkana. The son of Haji Yusif Agha, Mahmud Agha at Quranao. The son of Haji Yusif Agha, Abdurrahman Agha at Hamduona. The sons of Goran Agha, Hamza Agha and Rashid Agha at Guln Aghach. The son of Asma, Muhammad Agha at Shaogir.

Strength.—About 600 families, 400 horse, 300 foot.

Location.—In the lands appertaining to the villages of the tribe, which are situated along the south bank of the lesser Zab between the Shuan and the river.

General Remarks.—Sedentary, cultivators and herdsmen. Though the tribe does not raid, it is fre-

(16) QARAULUS.

Chief, Kaka Khan.

Sub-sections.—Gechi, Qaitun, Charmawandi, Kakawand, Naftchi, and Gaosawari.

Sub-chiefs.—Mustafa Beg, Aunet Beg, Muhammad Beg, Ali Beg, Husain Wali.

Strength.—1,650 persons (actual count 1917) composed roughly of 500 men, 500 women and balance children. About 70 horse and 200 armed foot.

Location.—In the plain bounded

- N. Foothills from Ab i Naft to Persian frontier
- S. Tang i Sumbar and line due west to Ab i Naft
- E. Persian frontier
- W. Ab i Naft

General Remarks.—The most southerly tribe of Kurds engaged in agriculture, sheep herding, petroleum, and donkey transport. Generally peaceable but fight well if molested. Dialect extreme Southern Kurdish, not Kurmanji. Entirely Shi'ah.

History.—Have from the earliest time of which there is record been in their present location, though it seems possible that they may have some original connection with the border Lur-Kurd people of Aiwan and Sumbar valley.

(17) SALIHI.

Chief, Abdul Wahab.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—Muhammad Agha and Salih Beg.

Strength.—200 houses, 100 horse, 50 foot.

www.zheen.org

Location.—The village of Lailan with its dependencies; limits

N. Qarahasan (Lailan stream)
S. The Talebani lands
E. The Hamawand tribal lands
W. Hasan Quli Tepeh and Serej Dagh

General Remarks.—A quiet agricultural sedentary tribe. Kaikhwa Ahmad is connected by marriage with the Hamawand tribe. The women are noted for their beauty and stature.

History.—Nothing known.

(15) PALANI.

Chiefs.—Isma'il Agha and Gamalmiz Agha.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—None.

Strength.—About 350 houses. Could raise before the war 200 horse and 100 foot.

Location.—Boundaries

N. Zangabad
S. The Qara Tappah canal
E. Sirwan river
W. Kashkawil Hill

A few are to be found in Dekkah.

General Remarks.—A sedentary tribe of cultivators. All Shaf'ai Sunni and speaking South Kurmanji.

History.—No records.

PRESENT RULING FAMILY

Ya'qub Agha
- Shahin Agha
  - Mustafa
    - Isma'il
- Isma'il Agha (chief)
- Rustam Agha
  - Gamalmiz Agha

www.zheen.org

(13) KAKAI OR QAGHANLU.

No Supreme Chief.

Sub-sections.—None.

Co-chiefs.—Saiyid Walad Agha, Saiyid Khalil Agha, Saiyid Rustam, sons of Saiyid Muhammad.

Strength.—About 1,500 houses, 700 horse, 1,000 foot.

Location.—The lands bounded

N. Barawan Dagh and the little Zab

S. Main road from Taza Khurmatu to Tuz Khurmatlu

E. Hawijah district

W. The plain N. of Hamrin

also in the Qara Ali Dagh.

General Remarks.—A sedentary tribe of cultivators. The ruling family is of the Barzinja family by origin, but the tribe is not Muslim, but Ali Ilahi, though it does not openly proclaim its tenets. The tribe is quiet and respectable and very firmly held together by its chiefs. Though differing in religion from the surrounding tribes they regard Saiyid Ahmad Khaniqa, who is a strict Shaf'ai Sunni with great respect.

(14) LAILANI.

Chief, Kaikhwa Ahmad.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—None.

Strnegth.—About 500 houses, horse 100, foot 400.

www.zheen.org

The properties of the Begzada Family.

Owner.	Property.	Locality.
Husain Beg, s/o Mahmud Pasha	Suraju	Shahrizur
	Kanirrash	Do.
	Zarrayan	Do.
	½ Shaikal	On Sirwan River
	Biaskan	Do.
	Tutman	Meriwan
	Qala Kabyan	Sirwan
	Shaikh Langar	Qarabulagh
	Qizilja	Penjwin
Ahmad Beg, s/o Mahmud Pasha	Chiwkh	Shahrizur
	Zerguez	Do.
	2/6 of Qarabulaq of Shaikh Hakim	
	Bekirbaya	Zardalikao
Ali Beg, s/o Mahmud Pasha	Kani Chaqal	
	Banokhelan	Sirwan
	Shaikh Tawil	
	Ala	
	Bashara	Shahrizur
	Qara Tepa	
	Waleeman	
	Darlut	
	Hasan Maha	Sirwan
	Saiyid Khalil	
	Tavghuzi	Pishta
	Shemiran plain	
	Wuriawa	Meriwan
Kaikhusru Beg	Qizil Rubat	
	Zamaqi	
	Ibrahimabad	Shahrizur
	Kani Monga	
	Gaoban	Sirwan
Husain Beg, s/o Hasan Beg	½ Tawilaju	Shahrizur
	½ Dekka	
	½ Diziiish	
Karim Beg, s/o Fattah Beg	1 share of Anbara	Sulaimania
	1 " Shirwana	Sirwan
	Sar Qala	Kifri
	1/5 Kokis	Zangabad
Bihjat Beg, s/o Hasan Beg	2 shares of Shirwana	
	2 " Kokis	
Haji Ibrahim Beg	½ Dekka	
	27½ ploughs, Saoz Bulaq	Bin Kudra
Ali Muhammad Rashid Beg	½ Dekka	
	2 shares of Kokis	Zangabad
Abdul Qadir Beg	Yakhshi	Shahrizur
	Diwana	Sirwan
	½ Dekka	
	Mill at Kelar	Sirwan
	1½ mills in Dekka	

ژین
www.zheen.org

FAMILY TREE OF BEGZADA JAF FAMILY.

(1) Branch Kaikhusru Begi.

Sons of Kaikhusru Beg.	Grandsons of Kaikhusru Beg.	Great Grandsons of Kaikhusru Beg.	Great Great Grandsons of Kaikhusru Beg.
Muhammad Pasha	Mahmud Pasha	Husain Beg.	
		Kaikhusru Beg	Abdulla Beg
		Ali Beg	
		Ahmad Beg	
	Hasan Beg	Husain Beg	
		Bihjat Beg	
		Muhd. Beg	
		Ali Beg	
	Sulaiman Beg	Haji Ibrahim Beg	
		Abdul Qadir Beg	
		Muhd. Beg	
	Fattah Beg	Karim Beg	Amin Beg
		Riza Beg	
		Muhd. Beg	
		Daud Beg	
		Abdurrahman Beg	
		Ahmad Beg	
	Muhammad Ali Beg	Jamil Beg	Kamal Beg
		Adham Beg	
		Muhd. Beg	
	Uthman Pasha	Tahir Beg	
		Kamil Beg	

FAMILY TREE OF BEGZADA JAF FAMILY.

(2) Branch Bahram Begi.

All resident in Shahrizur.

بنکەی ژین
www.zheen.org

Sons of Bahram Beg.	Grandsons of Bahram Beg.	Great Grandsons of Bahram Beg.	Great Great Grandsons of Bahram Beg.
Abdullah Pasha	Mustafa Beg	Ahmad Beg	
Qadir Beg	Taufiq Beg		
	Hasan Beg		
	Muhd. Beg		
	Main Beg		
	Jamil Beg		
Abdurrahman Beg	Aziz Beg	Karim Beg	
		Muhd. Saleh Beg	Ahmad Beg
		Mustafa Beg	
		Namiq Beg	
		Faiq Beg	

the protection of the Chief, Guran Sultan, became Guran in name. These sections were the Qadir Mir Waisi, Taishai, Yusef Yar Ahmadi, Kuyik, Nairzhi, and Gurgkaish, who are still incorporated with the Guran tribe.

There are still some small Jaf tribes in Juanru, Persian subjects under the Government of Sinna, and entirely separated from the Jaf. These are the Qubadi Babajani and Waladbegi, Ainakhi, Imami, Darwushi, Dilataizha, Mirabegi, Daitiri and Namdar Begi. Some of these are sedentary and others migrate during the winter to the plain of Zohab.

(12A) JAF FAMILY.

Head, Mahmud Pasha.

This has not been included in the Jaf tribe, as it is now some years since the family had any influence or power over the tribe, which has evicted it. The members of the family can raise some 500 horse among them but are so separated, and so pre-occupied with their extensive properties, that they could not be made of any real use except as local administrators in purely non-tribal matters. The loss of power of the family is greatly due to the avarice of Mahmud Pasha whose short-sighted meanness alienated the tribe from him some 30 years ago. The family is pure Jaf, that of the original Muradi leaders of the tribe, and possesses some extremely clever, highly educated members.

The family is generally known as the " Begzada " and is divided into two sections, the Kaikhusru Begi and Bahram Begi, of which details are given below.

Mahmud Pasha has already divided all his properties among his sons and grandsons, which is the reason why his name does not appear in the list of properties.

History.—Tribal tradition and the history of Ardalan supplies us with the information that this tribe, originally a much smaller one, occupied a tract of land in Juanru, of the Ardalan province. Here, up to 200 years ago, the Jaf Begs ruled practically independent, being Persian subjects, and under the supervision of the Vali of Ardalan. For various reasons, however, enmity occurred between the Bani Ardalan and the Jaf Begs and an expedition was made from Sinna to Juanru, in which the Chief of the Jaf, his brother and son were caught and killed. After this a large number of the remaining Chiefs of sub-tribes fled to the protection of the Pasha of Sulaimaniyah; while a few more remained upon their ancestral soil in Juanru, where the son of the Vali of Ardalan had been appointed Governor. The main tribe of the Jaf, and that which was the section deprived of its ruler by his execution, was the Muradi, and this, the largest section of the Jaf, comprising some 10,000 families, emigrated to the territory of the Kurdish Pasha of Sulaimaniyah. By him, in conjunction and with the agreement of the Turkish Government, they were allowed to occupy the following quarters; summer, the highlands on the Persian border near and round Penjwin; winter, lands in the territory dependent upon the Government of Kirkuk; and autumn and spring, the plain of Shahr-i-Zur in the local Government of Gul'anbar. This then became the Jaf tribe as we know it to-day, and large numbers settled in the villages of Shahr-i-Zur and became sedentary, particularly after the massacre under Shaikh Abdul Qadir about 1800.

Of those who had remained in Juanru, a few found it impossible to submit to the arrogant rule of the Ardalan prince and migrated to the territory of the composite Guran tribe, and putting themselves under

www.zheen.org

Locations.—The Nomad section of the tribe winters principally on the west bank of the Sirwan from Banekhelan to opposite Qizil Rubat, retiring in the spring through Shahr-i-Zur *via* Penjwin district in to Persian territory near Sinna (Persian Kurdistan). The Badaghi and Sadani sometimes cross to Hurin and Shaikhan plain.

General Remarks.—The Jaf tribe (commonly spoken of as the Jaf Muradi) is a lawless, wild, savage, quarrelsome tribe, which fights fiercely on occasion. So much bad blood exists among the various sub-tribes, however, that any concerted action is practically impossible for them. The whole tribe is riddled with blood feuds, the consummation of which occupies a large part of the tribal time. It is axiomatic among the Jaf that no sub-tribe shall remain friendly with a non-Jaf tribe if it is strong enough to crush and uproot the non-Jaf. Owing, however, to the characteristics mentioned above very few sections are now strong enough to engage in war with non-Jaf tribes. The atmosphere of insecurity and suspicion of the Jaf tribe has been its own undoing, for many a good sub-section has left it and gone to more tranquil surroundings. The principal of these are :—

Qubadi	Mirabegi
Babajani	Daitiri
Waladbegi	Namdar Begi
Ainakhi	Taishai
Imami	Qadir Mir Waisi
Darwashi	Nairzhi
Dilataizha	Sharafbaini

each of which is now an independent and prosperous tribe.

The tribe is entirely Sunni, of very loose faith.

www.zheen.org

(12) JAF.

No Supreme Chief.

Sub-sections, sub-chiefs and strength as per table below, also locations where sedentary.

Name.	Chief.	Houses.	Horse	Foot.	Remarks.
Haruni	Abdul Muhammad Muhd. Amin	800	300	400	Nomad
Ismail Uzairi	Fequ Qadir-i-Fequ Mahmud	1500	700	1500	Do.
Mikaili	Hasan-i-Haji Qadir	2000	700	1500	Do.
Rashobuni	(a) Fattah-i-Karoeran (b) Salih Koka Khan (c) Husain-i-Hama Mahmud	1000	600	400	About 250 families sedentary in Tuat Ghurnik of Sir Qulah, the rest nomad
Turkani	Hama Hasan-i-Hama Rashid-i-Faraj	500	200	300	Nomad
Shatiri	Mahmud-i-Muhd. Ibrahim	600	200	200	Sedentary at Sayid Khalil
	Hama-i-Faraj-Akha	300	100	100	Mir Waisi sub-sect.
	Faraj-i-Muhd.-Rasul	1000	500	500	Waradashatiri section, nomad
Sadani	Khusru Micha	300	100	100	Nomad
Badaghi	Kurd Isa	200	100	100	Do.
Bashiki	Hama Lao	200	100	100	Do.
Amala	Muhd. Amin-i-Mahmud-i-Suwara	400	100	200	Do.
Yusifjani	Hama Taleb Sulaiman-i-Ali Wais	500	100	200	Do.
Nasrulli	Aziz-i-Haji Abdurrahman	1500	400	500	Sedentary in Shahrizur
Kamali	Darwish Samin	600	150	200	Nomad
Yesianbakhshi	Hama-i-Jan Ahmad	900	100	400	Do
Targhusi	Sayid Muhammad	200	50	70	Sedentary at Targhusi
Gelali	Riza Agha	1500	500	1000	Nomad
Do.	Karim Kubad	500	200	400	Do Pishtiri sub-section
Pishtamala	Karim-i-Fattah Micha	50	10	20	Nomad
Baiwari	Ahmad-i-Hama	300	60	150	Do
Yarwaisi	Ahmad-i-Fattah-i-Mahmud-i-Yar Wais	200	100	100	Nomad
Shaikh Ismaili	Qadir Salih	1000	400	700	Do.
Isai	Abdi Amir Khan	400	70	250	Do.
Sufiawand	Mustafa-i-Qadir	60	10	20	Sedentary in Dar-i-Imam Ali in Sulaimaniah

www.zheen.org

General Remarks.—A bandit tribe, purely nomad, with no cultivation. They do not raid as a rule Sunni, confining their operations to Persia.

(11) JABBARI.

No Supreme Chief.

Sub-sections.—None.

Co-chiefs.—Saiyid Ahmad, Saiyid Ibrahim, Saiyid Sulaiman.

Strength.—500 houses, 200 horse, 200 foot.

Location.—In villages in a tract bounded

N. The Khasa Shuan

S. Lailan Su

E. Chemchemal of the Hamawand

W. Kirkuk

General Remarks.—The tribe is a very quiet and orderly one composed mainly of details from outside tribes which have collected round the Jabbari family, which is descended from the Barzinja family. The tribe has always been on bad terms with the Turks.

FAMILY TREE.

- Shaikh Husain Jabbari
  - Shaikh Fattah
    - Saiyid Ahmad
    - Saiyid Ibrahim
  - Shaikh Qadir
    - Saiyid Sulaiman

www.zheen.org

Mosul and threatened to lay waste the country if the Adana families were not returned. Their request was granted and the families were returned at Government expense to Bazian.

Until 1908 the tribe was quiet, when they revolted after the murder of Shaikh Sa'id Qaradaghli, and after upsetting the country for several months again retired to Zohab. Here they remained till 1910 when Nazim Pasha allowed them to return, having failed to punish them, since when they have been quiet, though refusing to pay taxes.

FAMILY TREE.

Common ancestor, Chalabi Hamawand.

2nd Generation.	3rd Generation.	4th Generation.	5th Generation.
Rasul	Faqa Qadir	Fattah Beg	KARIM BEG
Uthman	No sons		
Rahim	Qadir Darwesh Sherif	} Many descendants now alive.	
Kak Abdullah	Abdurrahim	4 sons and many grandsons.	
Mam Solaiman	Muhammad	Mustafa	
Ramazan	Umar	Qadir	AMIN
Rashid	Bahram	Aziz	Husain, father of MAHMUD AGHA
Safar	Karim	Khidhr	MAHMUD AGHA

Names of present chiefs in Capitals.

(10) ISMAIL UZAIRI.

Chief, Hidayat Bey.

Sub-sections.—Not known.

Sub-chiefs.—None.

Strength.—About 600 families with 200 horse, 500 foot.

Location.—Winter in the tract between Dukan-Tokma Dagh-Sardash-Askut mountain, north of Saiyid Ali. Summer in Persia.

بنكەی ژین
www.zheen.org

About this time Zill es Sultan, Governor-General of Isfahan, was forming an army, and sent for Juanmir, who left for Isfahan with 40 horse. He was given the governorship of Zohab with 1,000 tomans a month for expenses, and returned to that district after which he called in his horsemen still raiding in Turkish territory, built the castle still known as Qala i Juanmir at Qasr i Shirin and settled. After the dismissal of Zill es Sultan, Juanmir rebelled owing to Persian chicanery and raided far and wide, to such effect that the two Governments again conferred.

Action was arranged for troops under Hisam ul Mulk of Persia and Qurt Isma'il Pasha of Diyarbakr with the Baghdad army from Turkey. This was in 1884.

Hisam ul Mulk by false promises of a treaty induced Jaunmir to come to his camp near Qasr i Shirin where he had him stabbed in the back through his tent. The tribe then fled to the Qaradagh.

At this juncture Muhammad Pasha Daghestanli came to Khaniqin and interceded for the tribe. As a result it was exiled, part to Tripoli in Syria and part to Adana, Muhammad Pasha retaining 30 horse with their families whom he settled in Zohab.

In 1896 the Tripoli section succeeded in escaping *en bloc*, and succeeded in reaching Bazian, largely through the assistance of the Shuan tribe. The Zohab section now came to Bazian and assisted in laying plans for the release of the Adana section.

A few months after, 150 horsemen of the Adana section fled leaving their families (according to plans already made), notifying the Wali of Adana as they passed his house. Though pursuit followed, they succeeded in beating it off, and efforts to intercept them at Aleppo and Dair az Zor equally failed. These also reached Bazian. 400 Hamawand horse now went to

consisting of the 2 Hamadan regiments, the Kirmanshah Zangana regiment, the Kuliai and Guran regiments, the 2 Kerind regiments, the Kalhur, Senjabi and Ahmadavand Buhtui tribes, about 15,000 in all. The Turks collected a large force along the banks of the Sirwan river. The Hamawand now bestowed their families at Ali Pakan near the Abbasan stream and went to meet the Persians in the north part of the Bajlan plain at Hajilar and Sartaf. These they defeated, capturing several thousand loaded mules, and pursued them to Mahidasht, returning with enormous loot. From here they returned and settled at Quretu and Qasr i Shirin.

Meanwhile, the Turkish forces had been recalled owing to the ecape of Mansur Pasha Muntifik from Baghdad, who caused the Muntifik Arabs to revolt. The commander was left at the Sirwan to parley with the Hamawand, the result being that they were allowed to settle in peace, and abandoning their new settlements in Quretu crossed the Diyalah and returned to Bazian, it taking 17 days to transport their loot across the river. They now offered to help the Turks against the Arabs, which offer was not accepted.

In 1880 the Shatiri Jaf, under Aziz Shah Wais, combined to attack the main Jaf and killed Muhammad Pasha Jaf, after which they fled and took refuge with the Hamawands, then under Juanmir of the Begzada family. The main Jaf now attacked the Hamawand, who refused to give up the Shatiri on the grounds that they had only consummated a blood feud. A fight occurred near Gil in which the main Jaf were defeated.

Taqi Pasha Wali of Baghdad now sent a force to help the main Jaf. The Shatiri Jaf with the Hamawand women and children were sent for safety to Zohab, and the fighting portion of the Hamawand kept the troops at bay for over two months, while Juanmir established himself at Qasr i Shirin as a centre.

بنکەی ژین
www.zheen.org

and lances, but returned from Caucasus armed with Russian muskets, after which the lance was discarded.

In 1878 the tribe fell out with the Zengana at Ibrahim Khanji, owing to the latter having treacherously killed one of their Chiefs. The Zengana, being defeated, fled to Shaikh Langar where the Hamawand pursued them. The Zengana had meanwhile appealed for help from the military, and a force of one battalion of infantry, 60 cavalry, 40 mule sowars and 2 light field guns under Abdullah Effendi of Khaniqin proceeded to Shaikh Langar, where it was re-inforced by the Qaimmaqam of Salahiyah with 750 cavalry, 80 mounted police, the Zend and Palani tribes and some Talebani and Bajlan horse.

The Hamawand attacked at dawn, captured the guns and the battalion commander with the whole of the Salahiyah cavalry. The prisoners, after being disarmed, were released. On the way back the tribe met 2 battalions of infantry which had been sent from Kirkuk. These they also defeated.

A large force was now raised under General Adham Pasha, consisting of 8 battalions infantry, 1½ regiments cavalry, 1 battalion mounted infantry. The first engagement occurred at Geok Tappak where the Hamawand covered the retreat of the non-fighting portion of the tribe to Persian territory. During the action the tribe succeeded in surrounding the troops and captured General Adham Pasha. They subsequently released him, and retired to Zohab unmolested.

They now started that series of long distance swift raids for which they are famous. With Zohab as their centre, they raided from Kirkuk on the one side, to Ctesiphon on the other, and to Kermanshah on the Persian side. This went on for about two and a half years, when both the Turkish and Persian Governments consulted as to the means of curing the trouble, and as a result a force was sent from Hamadan

Dardand i Bazian. Aziz Beg was eventually defeated, and the Hamawand dispersed.

For many years after this the tribe continued every two or three years to proclaim itself in rebellion against the Turks. These rebellions ended just after the Crimean War, when the tribe was broken up and fled to Zohab, where it stayed for 7 years. From there it continually raided as far as Kifri and terrorised the country.

In 1862, as the Baghdad Pashaliq saw no means of punishing the Hamawand, they were allowed to return to Bazian.

In 1867, the tribe revolted against Namiq Pasha of Baghdad and after a great deal of fighting again retired to Zohab, where it remained two years, after which, Hafiz and Taqi Pashas being sent to Salahiyah to make treaties with the rebellious Kurds there, Muhammad Beg Bajlan arranged a peace for the Hamawand and they once more returned to Bazian. Here they were quiet for about five years, but eventually revolted against Midhat Pasha, and destroyed the Kirkuk villages, defeating the regular troops several times. Midhat Pasha then raised a special force, including 500 Circassians. This was defeated by the Hamawand near Diwanza Imam (by Kifri). The same result attended a further effort by the Turks at Khaniqin shortly after.

Ra'uf Pasha, the successor of Midhat Pasha, appears to have had more success, as he made peace with the tribe, and induced the Chiefs to come to Baghdad where a treaty was signed and the tribe again settled in Bazian.

Peace reigned till 1875. On the outbreak of the Russo-Turk war, the tribe volunteered and went to the Caucasus, where it distinguished itself. Up to this time the tribesmen had been armed only with pistols

www.zheen.org

Ramawand that of Ramazan; Safarwand that of Safar, all sons of Chalabi. The Setabasar, though now included in the Hamawand, are of Jaf origin, and have been with the tribe about 150 years. The tribe has no connection with the Ahmadawand Buhtui of Persia, though the latter, a degenerate Shi'ah tribe, sometimes claim connection. The peasant tribes are those which were sedentary in Bazian when the Hamawand conquered it, except for the Sufiawand, who are Jaf by origin and joined the Hamawand about 200 years ago. The tribe has a high character for honesty, independence and bravery.

Limits of tribe :—

N. Shuan i Bazian and the Tokma mountain.

S. Tauq Su.

E. Berzaid and Tasluja ranges.

W. Qarahasan and the Shuan i Khasa.

The peasant tribes are sedentary in the villages of Muzaffar, Dolan, Henjira, Kani Maran and others

History.—The tribe originally came from near Sinna, about 1700, A.D., and conquered the sedentary Piriai and Kaferushi tribes settled in Bazian. The tribe assisted the founder of Sulaimaniyah, Sulaiman Pasha Baban of Qarachulan, against the Pasha of Baghdad (Sulaiman) about 1787. Continuing their alliance with the Baban family, they assisted Abdurrahman Pasha Baban against the Turks after the founding of Sulaimaniyah in 1819, and Ahmad Pasha Baban against Najib Pasha near Keui Sanjaq in 1834. On this occasion the Kurd forces were defeated and the coalition broke up, Ahmad Pasha Baban taking refuge in the Bamu mountain.

In 1836 the Hamawand again joined the Baban family, then under Aziz Beg Baban, who fought a succession of battles against the Turks at Kirpchina and

www.zheen.org

(9) HAMAWAND.

Chief, Karim Beg, s/o Fattah Beg.

Sub-sections.—(*a*) pure Hamawand.

Begzada (Chalabi).
Rashawand.
Ramawand.
Safarwand.
Setabasar.

(*b*) Peasants.

Kaferushi.
Piriai.
Sufiawand.
Chingini.

Sub-chiefs.—Mushir, s/o Muhammad Mam Sulaiman.

Mahmud Agha, Chief of Rashawand.

Mahmud Agha, Chief of Safarwand.

Amin-i-Qadir Haidar Umar, Chief of Ramawand.

Sulaiman Ahmad-i-Gul Khatun, Chief of Setabasar, all descended from Chalabi.

Strength.—Hamawand 1,000 families, formerly 700 horse, no foot.

Peasants.—Kaferushi 100 houses, 50 horse, 100 foot. Piriai 250 houses, 150 horse, 200 foot. Sufiawand 130 houses, 60 horse, 100 foot.

General Remarks.—The most noted fighting tribe of all Kurdistan. The women join in defensive fighting. Excellently armed and mounted. The tribe is fanatical, Shaf'ai and Kurmanj by race and tongue. The pure Hamawand are all descended from Chalabi, the father of Rasul, the section names being derived from the originator, as, Rashawand the clan of Rashid;

(7) GAKHWAR.

Chief, Ma'ruf, son of Ahmad.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—None.

Strength.—200 houses, 40 horse and 200 foot before the war.

Location.—Boundaries.

N. Chaman i Ibrahim Samin
S. Sayid Alan
E. Palani tribe
W. Qara Tappah.

General Remarks.—A sedentary tribe noted for its skill in agriculture. Also pastoral. The religion is Shaf'ai Sunni, and the dialect Southern Kurmanji. They are attached to Jamil Beg Baban of Kifri.

History.—Nothing known.

(8) GEZH.

Chief, Ahmad.

Sub-sections.—Sa'dullah Begi.
Kadkhuda Bharam.
Sar Qal'ah.

Sub-chiefs.—Kadkhuda Bahram.

Strength.—About 300 houses, with 200 notably good horse.

Location.—The villages of Sayid Alan, Eski Kifri, Chinchal, and Sar Qal'ah.

General Remarks.—The two Chiefs both live at Sar Qal'ah. The tribe is sedentary and peaceful and is attached to Jamil Beg Baban of Kifri. Religion Shaf'ai Sunni and dialect Southern Kurmanji.

History.—Nothing known.

www.zheen.org

(6) DIZAI.

No supreme Chief.

Sections.—Piran, Guntula, Maman.

Co-chiefs.—Ibrahim Agha, s/o Baiz Agha, s/o Huwaiz Agha, Chief of the Piran section.

Khidhr Agha, s/o Ahmad Pasha, s/o Husain Agha, Chief of the Guntula section.

Mahmud Agha, s/o Kaka Khan, s/o Isma'il Agha, s/o Ma'ruf Agha, co-chief of the Maman section with

Rasul Agha, s/o Muhammad Sadiq, s/o Isma'il Agha, s/o Ma'ruf Agha.

Strength.—About 6,000 houses. Horse 4,000, foot, 5,000.

Location.—
- N. The great Zab
- S. The lesser Zab
- E. The Altun Keupri-Erbil road
- W. The flat lands towards the Tigris.

General Remarks.—The richest tribe in south Kurdistan. Semi-nomad within their limits. The tribe is on bad terms with the Turks as a result of the Mandali incident of 1915. Respectable and does not raid. When tribal fights occur it occasionally helps the Shammar Arabs of the neighbourhood. The tribe is somewhat fanatical Shaf'ai, but has a good reputation for honesty and adherence to pledge. At one time it afforded refuge to the Hamawand. Their land is a "qadha" known as Dizai Qazasi and the Mudir is always appointed from the tribe.

FAMILY TREE.

Sulaiman Agha Dizai

Huwaiz — Husain — Ma'ruf

descent from whom of the present Chiefs is noted above.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(c) Khaniqin section.

Following villages :—

Kani Biz	under	Mahmud Beg.
Palkanah	,,	Muhammad Faqqa Isma'il.
Kani Masi	,,	Majid Beg.
Naodaoman	,,	Karim Beg.
Mistah	,,	Hasan Beg.
Tappah Saoz	,,	Khurshid Beg.

General Remarks.—The tribe is a fighting one, strictly Sunni, and though it is now nominally sedentary, finds outlet for its nomad predatory instincts in constant raiding. Mahmud Beg is and has always been strongly pro-British and has done courageous service for us at Khaniqin voluntarily. He is on bad terms with Khurshid Beg, who is what is known by Kurds as "tarramash"—a rough. The Kifri section (a) is noted for its clever thieves, but does not do any open raiding.

History.—The tribe was originally domiciled at Jamrez in the Qaradagh, where there is still a little section under Salim Beg which it left when the Baban family left Sulaimaniyah. It was settled at Sar Qal'ah near Kifri in 1840 by Muhammad Bey Baban. The subsequent history of the tribe is one of continual rebellion, and it was often allied to the Hamawand, with whom it probably shares a common origin. Khurshid Beg and Mahmud Beg were outlawed several times and at last were sent to Kani Masi and Kani Biz, respectively, by the Vilayet to protect the frontier from the Senjabis, which they did with remarkable ability and pluck. The original ruling section was the Jamrezi; and the tribe was last concentrated there under a Dilo ancestor of Mahmud Beg about five generations ago.

www.zheen.org

(*c*) Khaniqin section.

Following villages:—

Kani Biz	under	Mahmud Beg.
Palkanah	,,	Muhammad Faqqa Isma'il.
Kani Masi	,,	Majid Beg.
Naodaoman	,,	Karim Beg.
Mistah	,,	Hasan Beg.
Tappah Saoz	,,	Khurshid Beg.

General Remarks.—The tribe is a fighting one, strictly Sunni, and though it is now nominally sedentary, finds outlet for its nomad predatory instincts in constant raiding. Mahmud Beg is and has always been strongly pro-British and has done courageous service for us at Khaniqin voluntarily. He is on bad terms with Khurshid Beg, who is what is known by Kurds as "tarramash"—a rough. The Kifri section (*a*) is noted for its clever thieves, but does not do any open raiding.

History.—The tribe was originally domiciled at Jamrez in the Qaradagh, where there is still a little section under Salim Beg which it left when the Baban family left Sulaimaniyah. It was settled at Sar Qal'ah near Kifri in 1840 by Muhammad Bey Baban. The subsequent history of the tribe is one of continual rebellion, and it was often allied to the Hamawand, with whom it probably shares a common origin. Khurshid Beg and Mahmud Beg were outlawed several times and at last were sent to Kani Masi and Kani Biz, respectively, by the Vilayet to protect the frontier from the Senjabis, which they did with remarkable ability and pluck. The original ruling section was the Jamrezi; and the tribe was last concentrated there under a Dilo ancestor of Mahmud Beg about five generations ago.

www.zheen.org

Mansur Agha himself is a very wealthy man, and is always on terms of close friendship with the Talebani family.

History.—Nothing known.

PRESENT RULING FAMILY.

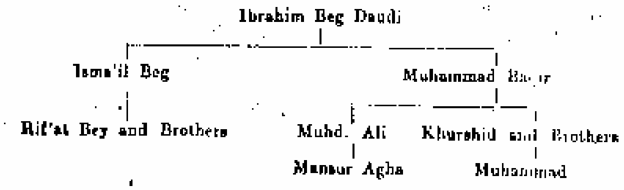

(5) DILO.

No male Chief.

Sub-sections.—Jamrezi, Panjangushti, Gachi, Tarkawand, Kahrezi, Selim Waisi.

Chiefs.—Mahmud Beg, Khurshid Beg and Hasan Beg, whose followings are drawn from the Gachi, Kahrezi and Tarkawandi.

Aziz Beg, Waisi Beg, Hasan and Ibrahim Khan, whose followings are drawn from the Jamrezi, Panjangushti, and Selim Waisi.

Strength.—About 600 houses, 250 brave and good horse and 250 armed foot.

Locations.—

(a) Aziz Beg, Waisi Beg and Hasan, boundaries

N. and W. The Quchachapan Stream
S. Jabal Khushk
E. Indefinite

(b) Ibrahim Khan with Haidarakal
2 villages in Sar Qal'ah

www.zheen.org

(4) DAUDA.

Principal Chief, Mansur Agha.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—Rif'at Bey, son of Isma'il Bey, Muhammad Khurshid, son of Khurshid Agha, Salih son of Lutfi Agha.

Strength.—1,000 houses, 600 good horse, 700 foot.

Location.—Boundaries

N. Tauq Chai

S. Main Baghdad-Kifri-Kirkuk Road

E. Gil, Zangana and Balaga

W. Main road as above.

General Remarks.—Though Mansur Agha is the most powerful leader of the tribe, the others are virtually independent of him, and each has his own personal following. Quarrels, however, do not occur, as they are all sensible enough to see that they would weaken the tribe. Owing to this policy it is prosperous and very strong, and has recently resisted the Turks' demands for horsemen and supplies, and afforded asylum to weaker tribes. Like most other of the Salahiyah tribes, the Dauda have been many times in rebellion against the Ottoman Government and have once had to flee over the Persian border. Within its limits, the tribe is semi-nomad, engaged in agriculture and herding. The wheat of the Dauda is noted.

The wealth of the tribe in animals enables them to go in for mule breeding, and when fighting they usually mount their foot upon mules. They bear a good reputation for honesty and adherence to pledges. The religion is Shaf'ai Sunni and dialect South Kurmanji.

(2) BIBANI.

Chief, Kadkhuda Ahmad, son of Ma'ruf.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—None.

Strength.—400 houses, 70 horse.

Location.—In two villages both called Bibani situate in the Gurgur Hill, N.W. of Kirkuk.

General Remarks.—A peasant tribe of cultivators which takes refuge with the Shuan in times of trouble.

(3) CHINGINI.

Chief, Ahmad Agha.

Sub-sections.—None.

Sub-chiefs.—None.

Strength.—About 300 families, 200 horse, 300 foot.

Location.—Winter, in the ravines of the Pir Mangurun Mountain, N.W. of Sulaimaniyah on the Qara-cholan side of the mountain.

Summer, in Marga.

General Remarks.—A purely nomad tribe brigands by profession raiding only in Persia. Very anti-Persian. The tribe is Shafai Sunni. The Turks have never succeeded in taxing or punishing them. A very wild and savage tribe.

History.—The Chingini are immigrants from Sinna about 70 years ago. They are connected with the Ismail Uzairi.

www.zheen.org

FAMILY TREE OF THE BAJLAN FAMILY.

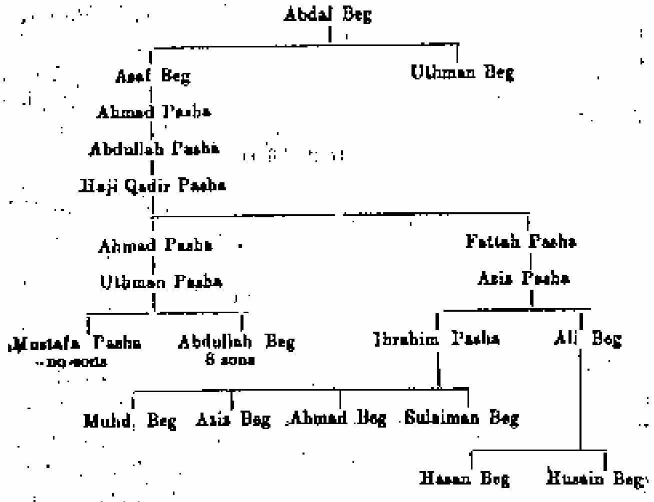

THE JUMUR FAMILY (not original Bajlan.)

1st Generation.	2nd Generation.	3rd Generation.	4th Generation.
Abdurrahman	Aziz Khan	Ali Agha (killed)	
		Pasha ,,	
		Karim (poisoned)	
		Khurshid (killed)	
		Kah Abdullah ,,	
		Ali Murad ,,	
Brother.		Parviz	
		Majid (Present Chief)	
		Hamid (killed)	
	Azam Khan	Fattah ,,	
		Abdurrahman (killed)	3 Sons.
of		Qadir Agha	Majid.
	Hasan Khan	3 Sons	
	Mahmud	Amin	
		Khurshid	
		Hasan	
	Kak Ahmad	Abdurrahman	
		Qadir	
Rustam Khan		Husain	
	Sulaiman	Karim	
		Husain (killed)	
	Salhan	Muhd. Sharif (killed)	
		Muhd. Amin	
		Rustam	

town. He emigrated about 1,630 to Zohab (then Turkish territory) which he captured from the Pehlevi-speaking peasant inhabitants. Sultan Murad IV. ceded Zohab to him with the obligation of raising 2,000 horse when required, and a yearly revenue of 500,000 piastres. This ancestor was named Abdal Beg Bajlan. The title of Pasha was first given to Ahmad Pasha Bajlan, who fought with Nadir Shah at Pa Taq. The Pashaliq of Zohab continued till the time of Uthman Pasha, father of Mustafa Pasha, in the early nineteenth century. Owing to weakness of the Baghdad Pashaliq during and after the wars with Muhammad Ali Mirza, son of Fath Ali Shah, the Bajlan family and its dependent peasants (now included in the name Bajlan) had to fight Muhammad Ali Mirza unaided, and were forced to evacuate Zohab. After the Erzerum Commission, of which Uthman Pasha was a member, Zohab being ceded to Persia, the Bajlan family elected to remain Turkish subjects, and migrated to Khaniqin, which is still its headquarters.

The tribe, so called, was, and still is, an agglomeration of peasants from various tribes who had settled in Zohab. The Qazanlu are remnants of an Oriental Turkish tribe once settled near Hamadan, which has formed the basis of several settlements near the frontier, such as the Dergezinlu of Qasr i Shirin and the population of Qazani near Mandali, which was formerly known also as Qazanlu, without reference to any Bajlan connection. Zohab provided a population speaking a debased Pehlevi dialect, which is still that of the Jumur Bajlan, in contradistinction from the language of the family, which is pure Kurmanj.

The leading member of the family still has great influence over the tribe, though he is not really its chief. The Jumur branch is the farther removed from his influence, but the Qazanlu possesses the best material, both in fighting men and cultivators. All are Sunni of the Shaf'ai sect.

(*b*) Qazanlu.

§The plain of Bin Kudra bounded

N. and W. Sirwan river.

S. Baba Pilawi and Jebel Murwarid

E. Agh Dagh

§At Baibukh between Musil and the Little Zab under Ali Agha Qazanlu.

§At the village called Bajlan near Kirkuk under Abdurrahman Agha.

General Remarks and History.—*See* "Family."

(*b*) FAMILY OF BAJLAN.

Presen head—Mustafa Pasha Bajlan, an elderly man of harsh, determined character, who carried his pre-war Anglophile sentiments to the extent of sacrificing his estates and property to keep his word with us after the capture of Baghdad. Formerly in the Turkish Civil Service, and Governor at various times of Aziziyah and Badrah. He has an exhaustive knowledge of the Arabs of these districts, as well as of the tribes of southern Kurdistan. He is a Kurd to the backbone, being of pure Kurmanj descent, and is a great authority on the history of the principal Kurmanj families. Has always been anti-Turk and at various times has been in rebellion and exile. Has a great reputation for dashing bravery in tribal fighting. Would be an energetic and enthusiastic instrument in any scheme for the autonomy of Kurdistan. He married into the aristocratic Baban family, which is the oldest pure Kurmanj family of southern Kurdistan. His wife's name is Asma Khanum.

www.zheen.org

HISTORY OF THE FAMILY.

The original Bajlan was a native of the Diyarbakr district of one of the Kurmanj tribes near by that

NOTES ON THE TRIBES OF SOUTHERN KURDISTAN.

(1) BAJLAN.

(*a*) Tribe (*b*) Family of Bajlan.

Sections.—JUMUR and QAZANLU.

Sub-sections of JUMUR are Saikawand, Hajilar, Gharibawand, Shirawand, Charkalao, Mamawand, Daudawand and Jalil Agha.

Sub-sections of QAZANLU are Haji Khalil, Wali Agha, Abdurrahman Agha.

Chiefs of the JUMUR.—Majid Khan, Parviz, Mubarak, Jahanbakhsh, Qadir Agha, Muhammad Amin Agha.

Chiefs of the QAZANLU.—Wali Agha, Abdurrahman Agha, Ghaidan Agha, Haji Khalil Agha.

Strength.—About 1,300 families. Majid Khan had before the war about 80 horsemen and Muhammad Amin Agha with Wali Agha about 400. At present the tribe is dispersed and has no strength.

Location.—(*a*) Jumur.

In the so-called plain of Bajlan bounded

N. The Abbasan stream
S. The Qasr i Shirin-Kermanshah road
E. The hills Dar i Diwan and Bishikan
W. The Sirwan river and Agh Dagh Hill.

LOAN STACK

بنکەی ژین
www.zheen.org

NOTES

ON THE

TRIBES OF SOUTHERN KURDISTAN

BY

MAJOR E. B. SOANE,

Political Officer, Khaniqin,

M.E.F.

1918.

بنکەی ژین
www.zheen.org

BAGHDAD:
PRINTED AT THE GOVERNMENT PRESS.
1918.